VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
LETONIKOS CENTRAS

Alvydas Butkus

Latvių kalba

GRAMATIKA IR PRATIMAI

Antrasis leidimas

AESTI
Kaunas 2008

UDK 808.83(075.8)
Bu403

Recenzavo
prof. habil. dr. Pėteris Vanagas (*Pēteris Vanags*)
mag. philol. Antra Kliavinska (*Antra Kļavinska*)

ISBN 978-9986-884-24-8

© Alvydas Butkus, 2008
© Daiva Šulgaitė (*titulinis*), 2008
© Leidykla „Aesti“, 2008

TURINYS

ĮVADAS 5

RAŠYBA 12

FONETIKA 14

GALŪNIŲ VOKALIZMAS 23

MORFOLOGIJA 25

Daiktavardis **25**
I linksniuotė 26
II linksniuotė 29
III linksniuotė 32
IV linksniuotė 33
V linksniuotė 35
VI linksniuotė 36
Sustabarėję kilmininkai 38
Daiktavardžių daryba 41
Deminutyvai 41
Kiti priesagų vediniai 43
Priešdėlių vediniai 53
Galūnių vediniai 54
Dūriniai 55

Būdvardis **60**
Įvardžiuotiniai būdvardžiai 61
Būdvardžių laipsniavimas 63
Būdvardžių daryba 65
Priesagų ir priešdėlių vediniai 65
Dūriniai 71

Skaitvardis **73**
Kiekiniai skaitvardžiai 74
Kelintiniai skaitvardžiai 77

Įvardis **80**

Veiksmažodis **86**
I asmenuotė 88
II asmenuotė 90
III asmenuotė 91
Sangrąžiniai veiksmažodžiai 95

Liepiamoji nuosaka 99
Reikiamybės nuosaka 100
Dalyvis **101**
Kaitomieji dalyviai 101
Veikiamieji dalyviai 101
Neveikiamieji dalyviai 105
Nekaitomieji dalyviai 106
-dams, -dama 106
-ot 108
-am / -ām 110

Prieveiksmis **111**

Prielinksnis **114**

SENOJI LATVIŲ RAŠYBA 116

LATGALIETIŠKOJI RAŠYBA 128

VEIKSMAŽODŽIŲ ŽODYNĖLIS 135

LITERATŪRA 142

INTERNETO SVETAINĖS 143

ĮVADAS

Latvių kalba – baltų kalbų grupei priklausanti indoeuropiečių šeimos kalba. Iš trijų didžiųjų baltų kalbų – lietuvių, latvių ir prūsų – pati moderniausia, t.y. labiausiai nuo prokalbės nutolusi yra latvių kalba. Taip atsitiko dėl didelės ir kelis tūkstantmečius trukusios finų kalbų įtakos šiaurinių baltų (kuršių, žiemgalių, sėlių ir latgalių; žr. pav.) kalboms, kurių areale nuo XIV a. pradėjo formuotis latvių kalba. Spėjama, kad ji formavosi latgalių (letų) kalbos pagrindu, šiems išplitus po Pietų Livoniją, kai vokiečiai čia galutinai numalšino baltų pasipriešinimą, trukusį beveik visą XIII a. Latgaliai tame regione buvo didžiausia baltų gentis; anksti vokiečių nukariauti jie laikėsi lojaliai (kaip ir sėliai), todėl mažiausiai nukentėjo.

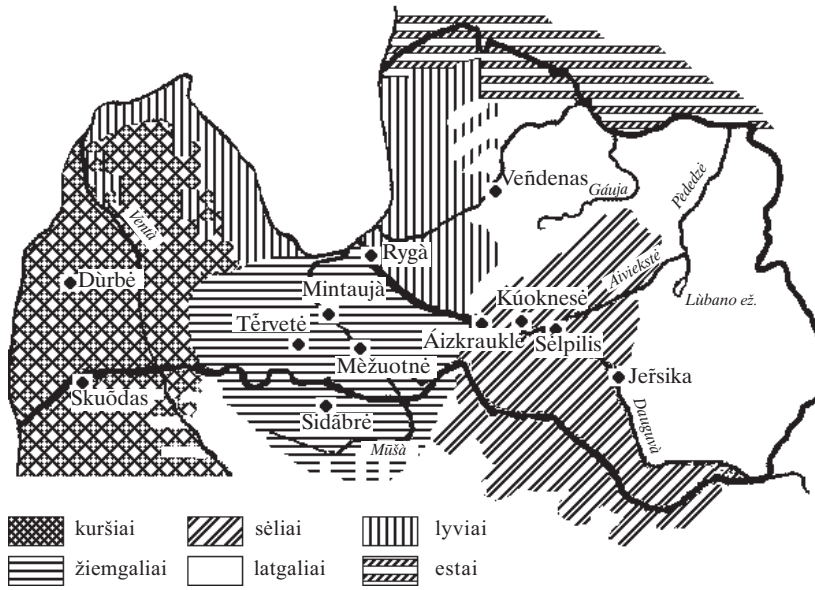

Baltų ir finų gentys Latvijos teritorijoje XIII a.

Fonetika

Pagrindiniai latvių bendrinės kalbos fonetikos skirtumai nuo lietuvių bendrinės kalbos yra šie:

Naujovės

1. Fiksuotas kirtis žodžio pradžioje.
2. Dvigarsiai *an, en, in, un* išversti atitinkamai į *uo* (rašte *o*), *ie, ī, ū,* pvz.,

roka (tarti *ruoka*) ‘ranka’, *liekt* ‘lenkti’, *pīt* ‘pinti’, *sūkt* ‘siurbti’ (plg. lie. *sunkti*). Žodžio gale šie dvibalsiai ir balsiai yra sutrumpėję (žr. 5).

3. Senieji minkštieji *k, g* išversti į *c, dz: celt* ‘kelti’, *dzert* ‘gerti’, *prece* ‘prekė’, *palodze* ‘palangė’.

4. Senieji *š, ž* išversti į *s, z: siens* ‘šienas‘, *ziema* ‘žiema’.

5. Trumposios galūnės išnyko (išskyrus *-us*), o ilgosios – sutrumpėjo: *vīrs* ‘vyras’, *nakts* ‘naktis’, *dod* ‘duoda’, *roku* ‘ranką’, *egle* ‘eglė’, *egli* ‘eglę’, *brāli* ‘brolį’, *lietu* ‘lietų’, *vīri* ‘vyrai’, *saku* ‘sakau’, *dari* ‘darai’.

Bendros su lietuvių kalba naujovės

1. Dvibalsis *ie* (iš *ei*): *diena, liepa*.

2. Dvibalsis *uo* (iš *ō*): *oga* (tarti *uoga*), *dot* (tarti *duot*).

3. Išnykę *tj, dj* junginiai prieš užpakalinį vokalizmą (*a, u*); vietoje jų lietuviai turi *č, dž,* o latviai – *š, ž: kenčia – cieš, audžiu – aužu, vokiečiai – vācieši, medžiai – meži* ‘miškai’.

4. Kiti priebalsiai, išnykus *j*, lietuvių kalboje liko minkšti, latvių kalboje kai kurie pakito, plg. *siūti – šūt, būsiu – būšu, vėžio – vēža* (vardininkas *vēzis*), *lokio – lāča* (vardininkas *lācis*), *dagio – dadža* (vardininkas *dadzis*). Latvių kalboje liko tik *ļ, ņ* jotinis minkštumas, plg. *ceļa* ‘kelio’, *roņi* ‘ruoniai’.

5. Naujovėmis laikytinas ir *an, en, in, un* suvienbalsėjimas lietuvių kalboje prieš nesprogstamąjį priebalsį (*žąsis, ąžuolas*) ir galūnėse (*namą, katę*) bei jų atitikmenų sutrumpėjimas latvių kalbos neįvardžiuotinėse galūnėse, plg. *baltu zosi* ‘baltą žąsį’, *zaļu ozolu* ‘žalią ąžuolą’.

6. Sutrumpintos senosios akūtinės (tvirtapradės) galūnės, pvz., lie. ir la. vardininkas *diena*, dgs. galininkas *dienas*, lie. vietininkas *miške* (latviai vietininko galūnių ilgumą vėliau suvienodino; žr. *Morfologija – Naujovės* – 2)

Archaizmai

1. Latvių kalboje senoviškesnės priegaidės. Jos yra priešingos lietuviškosioms: bendrašakniuose žodžiuose (pvz., *káulas – kaūls, laūkas – làuks*) vietoj mūsų tvirtapradės latvių kalboje yra tęstinė arba laužtinė, vietoj tvirtagalės – krintančioji.

2. Išlaikytas (nesusiaurintas) baltiškasis *ā: brālis* ‘brolis’, *āda* ‘oda’, *zināt* ‘žinoti’.

3. Daugeliu atvejų nesusiaurintas baltiškasis *ē: tēvs* ‘tėvas’, *bēda* ‘bėda’, *vētra* ‘audra’ (plg. lie. *vėtra*).

4. Neilginami kirčiuoti trumpieji *a, e: vasara, pasaka, egle, zeme* (visi balsiai trumpi!).

5. Prieš priešakinį vokalizmą (*e, i*) neminkštinami priebalsiai. Pavyzdžiui, latviškai tariant žodžius *alksnis, Valdis, balti, kliegt*, visi priebalsiai tariami kietai. Jotinis ar skolinių priebalsių minkštumas žymimas atskirais rašmenimis, plg. *brāļa* ‘brolio’, *dzeņi* ‘geniai’, *ģimene* ‘šeima’ (plg. lie. *giminė*), *ķieģe-*

lis ‘plyta’ (plg. vok. *Ziegel*). Minkštųjų *ķ, ģ* tarimas primena rusų kalbos minkštuosius *t, d,* todėl, pvz., rusiškus žodžius *нутёвка, день* latviai transliteruoja *puķovka, ģeņ*.

6. Žodžio gale po lūpinių priebalsių prieš užpakalinį vokalizmą (*a, u*) išlaikytas *j: kurmja* ‘kurmio’, *grāvja* ‘griovio’, *gulbju* ‘gulbių’, *upju* ‘upių’.

Morfologija

Naujovės

1. Fonetiškai sutapus kai kurių kamienų vienaskaitos galininko ir įnagininko galūnėms (pvz., *vīru* ‘vyrą’, *ar vīru* ‘su vyru’), jos pagal analogiją buvo suvienodintos ir ten, kur nesutapo (plg. *brāli* ‘brolį’, *ar brāli* ‘su broliu’). Tas pat padaryta ir daugiskaitos naudininkui su įnagininku (plg. *sienām* ‘sienom(s)’, *ar sienām* ‘su sienom(is)’ ir *naktīm* ‘naktims’, *ar naktīm* ‘naktimis’). Tad minėtųjų linksnių poros latvių kalboje visada turi vienodas galūnes.

2. Pagal analogiją pailgintos vietininkų galūnės, t.y. pagal formų *ūdenī* ‘vandenyje’, *dienā* ‘dienoje’, *zemē* ‘žemėje’, *naktī* ‘naktyje’ pavyzdį atsirado formos *laukā* ‘lauke’, *lietū* ‘lietuje’.

3. Išnyko ne tik *iu* kamieno (kaip lietuvių kalboje), bet ir *u* kamieno daugiskaita, tad visų vyriškosios giminės daiktavardžių daugiskaitos galūnės dabar yra *a/ia* kamieno, plg. *vīri* ‘vyrai’, *brāļi* ‘broliai’ ir *lieti* ‘lietūs’.

4. Išnyko būdvardžiai su galūnėmis *-us, -is*. Dabar visi būdvardžiai kaitomi pagal vieną modelį; jų galūnės visiškai sutampa su I ir IV linksniuotės daiktavardžių galūnėmis (priklausomai nuo giminės), pvz., *salds medus* ‘saldus medus’, *skaista sieviete* ‘graži moteris’.

5. Išnyko negimininės būdvardžių formos, atitinkančios lietuvių *gražu, gera, linksma*; jų reikšme vartojama arba vyriškoji giminė, pvz., *man ir skaidrs* ‘man aišku’, arba prieveiksmiai, pvz., *bija grūti* ‘buvo sunku’.

6. Įvardinė naudininko galūnė įsibrovė ir į daiktavardžio kamienus (lietuvių kalboje ji nukeliavo tik iki būdvardžio), plg. *tam baltam bērzam* ‘tam baltam beržui’, *tiem maziem bērniem* ‘tiems mažiems vaikams’.

7. Išnyko veiksmažodžių esamojo laiko *i* kamienas (perėjo į *ia* kamieną), plg. *sēž* ‘sėdi’, *guļam* ‘gulim’. Taip pat išnyko veiksmažodžių būtojo laiko *ē* kamienas (perėjo į *ā* kamieną), plg. *nesa* ‘nešė’, *vedām* ‘vedėme’.

8. Tariamosios nuosakos forma yra bendra visiems asmenims, plg. *es būtu* ‘būčiau’, *tu būtu* ‘būtum’, *viņš (viņi) būtu* ‘būtų’, *mēs būtu* ‘būtume’, *jūs būtu* ‘būtumėte’. Toks modelis būdingas ir estų kalbai.

9. Atsirado nauja, reikiamybės nuosaka, pvz., *man (ir) jāsaka* ‘aš turiu pasakyti’, *viņam bija jābrauc* ‘jam reikėjo važiuoti’.

10. Dalyvis su formantu *-ot*, pvz., *ejot* (lietuvių kalbos padalyvio analogas), nekaitomas laikais, t.y. lietuviškų formų *ėjus, eisiant* atitikmenų latvių kalboje nėra.

Archaizmai

1. Išlaikyti senoviškesni skaitvardžiai *seši* (su pradžios *s*), *septiņi, deviņi* (su trumpuoju *i*), įvardis *es* ‘aš’ (su *e*).

2. Nėra veiksmažodžio būtojo dažninio laiko formų (jų nebuvo ir prokalbėje).

3. Senoviškesni (ilgesni) kai kurių veiksmažodžių būtojo laiko kamienai, plg. *sacīju* ‘sakiau’, *darīji* ‘darei’, *rakstīja* ‘rašė’.

4. Veiksmažodis *esmu* ‘esu’ turi išlaikęs atematinės formos *m*.

5. Veiksmažodžio sangrąžinė bendratis turi nesutrumpintą formantą *-ties: justies* ‘justis, jaustis’, *mazgāties* ‘mazgotis’.

Sintaksė

Apibūdinant lietuvių ir latvių kalbų sintaksės skirtumus, paprastai cituojamas jau chrestomatinis kalbininko J. Endzelyno (1873-1961) teiginys: latviai šimtmečius turėjo klausyti, ką sako vokiečiai, tiesa, latviškais žodžiais, bet vokiečių dvasia, todėl latvių sintaksė daugiau primena Europos vakarus, lietuvių sintaksė – rytus. Be to, latvių sintaksei įtakos padarė ir finų kalbos.

1. Priklausomybę latviai reiškia veikėjo naudininku ir veiksmažodžio *būt* formomis, pvz.: *tēvam bija trīs dēli* ‘tėvas turėjo tris sūnus’; *man nav naudas* ‘aš neturiu pinigų’. Šitaip priklausomybę reiškia ir estai, plg.: *mul on vend* ‘man yra brolis’.

2. Būdingas prieveiksmiškų žodelių vartojimas. Šie žodeliai lydi veiksmažodžius, labiau sukonkretindami veiksmą, pvz.: *aiziet projām* ‘nueiti (šalin)’, *uzkāpt augšā* ‘užlipti (aukštyn)’, *nokrist zemē* ‘nukristi (žemėn)’, *nākt iekšā* ‘įeiti (vidun)’, *aiztaisīt ciet* ‘uždaryti (kietai)’ ir pan. Lietuviams čia paprastai užtenka priešdėlio. Iš mūsų tarmių tokias konstrukcijas vartoja šiaurės žemaičiai ir šiaurės panevėžiškiai, t. y. kuršių ir žiemgalių asimiliantai. Kaip ir veikėjo naudininkas, analitinės konstrukcijos laikomos sintaksiniu finizmu.

3. Dažni nederinamieji pažyminiai. Jie vartojami ir ten, kur lietuvių kalboje įprasta vartoti būdvardžius su priesaga *-inis*, plg.: *vakara nodaļa* ‘vakarinis skyrius’, *rokas zāģis* ‘rankinis pjūklas’, *valsts iestāde* ‘valstybinė įstaiga’ ir t.t. Toks atributyvų vartojimas irgi aiškinamas finų kalbų poveikiu.

4. Skirtingai nuo lietuvių, latviai nebeturi neiginio kilmininko. Jis dabar vartojamas tik su veiksmažodžio *būt* neiginiais; pvz.: *viņam ir māte, bet nav vairs tēva* ‘jis turi motiną, bet nebeturi tėvo’. Tačiau galininkiniai veiksmažodžiai vartojami ir su neiginiu, plg.: *dot roku nedot roku*. Lietuvoje neiginio galininką turi tarmės, kur būta ryškesnės vokiečių kalbos įtakos, daugiausia kauniškiai ir dalis žemaičių.

5. Esama ir daugiau valdymo skirtumų. Pavyzdžiui, prielinksnis *līdz* ‘ligi’ valdo naudininką, kaip ir mūsų rytiečių *ligi*; prielinksnis *uz* vartojamas ir su

kilmininku (vietos reikšme), ir su galininku (krypties reikšme), plg.: *uz sienas* ‘ant sienos’, *uz sienu* ‘į sieną’. Daugiskaitoje visi prielinksniai vartojami su naudininku ar įnagininku (abu linksniai vienodi), plg.: *uz sienām* ‘ant sienų; į sienas’. Skiriasi kai kurių veiksmažodžių valdymas ir vartosena. Pavyzdžiui, veiksmažodis *ticēt* ‘tikėti’ valdo naudininką, *gaidīt* ‘laukti’ – galininką, *skatīties* ‘žiūrėti į ką’ – dar ir vietininką, *baidīties*, *bīties* ‘bijoti’ vartojamas su kilmininkiniu prielinksniu *no* ‘nuo’ ir t.t.

6. Priešpriešinio sujungimo sakiniuose neiginys dedamas prie veiksmažodžio (tarinio), ne prie vardažodžio (papildinio), kaip lietuvių kalboje, pvz.: *mēs tev nepirksim mēteli, bet kažoku* ‘mes tau pirksim ne paltą, o kailinius’; *viņš nebija igaunis, bet latvietis* ‘jis buvo ne estas, o latvis’. šalutiniai pažyminio sakiniai prijungiami įvardžiu *kas*, jei pagrindinis dėmuo eina vardininku ar galininku, pvz.: *akmens, kas rit, nesūno* ‘akmuo, kuris rieda, nesamanoja’.

7. Daugiau reikšmių turi vietininkas. Juo reiškiama ne tik vieta, bet ir kryptis: *turēt roku kabatā* ‘laikyti ranką kišenėje’ ir *bāzt roku kabatā* ‘kišti ranką kišenėn’. Tokia reikšme inesyvą vartoja ir mūsų šiaurės panevėžiškiai. Latviai šitokią vartoseną perėmė iš lyvių. Vietininkas plačiau vartojamas laikui reikšti. Lietuviai čia dažniau verčiasi galininku ar įnagininku.

8. Krinta į akis kai kurios žodžių tvarkos ir kt. smulkmenos. Remarkose, po tiesioginės kalbos, visada eina pirma veiksnys, paskui tarinys; lietuvių kalboje atvirkščiai, plg.: “Es neatnākšu”, - viņa sacīja ‘“Aš neateisiu”, - tarė ji’. Be to, dialoguose latviai dažniau už mus vartoja asmeninius įvardžius. Lietuviams čia paprastai pakanka veiksmažodžio asmenuojamosios formos, iš kurios nuspėjamas veiksnys.

Leksika

Bendroji baltiškoji leksika

Lietuvių ir latvių kalbose yra daugybė tų pačių žodžių šaknų, plg.: *akis : acs, anglis : ogle* [uogle], *aš : es, balandis : balodis* [baluodis], *baltas : balts, bėgti : bēgt, būti : būt, eiti : iet, ežeras : ezers, diena : diena, Dievas : Dievs, drąsus : drošs* [druoš], *draugas : draugs, duoti : dot* [duot], *galva : galva, gimti : dzimt*, *epušė : apse, eiti : iet, ėsti : ēst, ežeras : ezers, ežys : ezis, gabalas : gabals, galva : galva, gegužė* ‘gegutė’ : *dzeguze, gerti : dzert, gyvas : dzīvs, gulbė : gulbis, jūra : jūra, jūs : jūs, kanklės : kokle* [kuokle], *kelti : celt, kitas : cits, koja : kāja, langas : logs* [luogs], *lankas : loks* [luoks], *lapas : lapa, lapė : lapsa, laukas : lauks, ledas : ledus, liepa : liepa, lietus : lietus, lūpa : lūpa, mes : mēs, mesti : mest, mylėti : mīlēt, obuolys : ābols* [ābuols], *pasaka : pasaka, pavasaris : pavasaris, pelė : pele, pienas : piens, rodyti : rādīt, ranka : roka* [ruoka], *ruduo : rudens, sakyti : sacīt, saulė : saule, sliekas : slieka, stirna : stirna, stovėti : stāvēt, sveikas : sveiks, šimtas : simts, šuo : suns, tu : tu, uoga : oga* [uoga],

upė : upe, vaga : vaga, vanduo : ūdens, vasara : vasara, velnias : velns, vienas : viens, vyras : vīrs, višta : vista, žąsis : zoss [zuos], *žemė : zeme, žiema : ziema, žolė : zāle, žvaigždė : zvaigzne* ir kt.

Šią vienodų žodžių gausą dar papildo žodžiai, kurie vienoje iš kalbų (ar abiejose) turi tarmybės ar archaizmo statusą, plg.: *blezdinga : bezdelīga* 'kregždė', *cyrulis* : *cīrulis* 'vyturys', *jeknos* : *aknas* 'kepenys', *kanduolas* : *kodols* 'branduolys', *krupis* : *krupis* 'rupūžė', *medžias* : *mežs* 'miškas', *notrė* : *nātre* 'dilgėlė', *pylė* : *pīle* 'antis', *spėkas* : *spēks* 'jėga', *vetušas* : *vecs* 'senas'.

Žodžių reikšmės gali ir nesutapti, būti pasislinkusios į kurią nors pusę, plg.: *bernas : bērns* 'vaikas', *briedis : briedis* 'elnias', *debesis : debess* 'dangus', *elnias : alnis* 'briedis', *jautrus : jautrs* 'linksmas', *kuoka : koks* [kuoks] 'medis', *lėkti : lēkt* 'šokti', *medis : mežs* 'miškas', *mėlynas : melns* 'juodas', *mokslas : māksla* 'menas', *moša* 'vyro sesuo' *: māsa* 'sesuo', *purvas : purvs* 'pelkė', *smagus : smags* 'sunkus', *stabas : stabs* 'stulpas', *šokti : sākt* 'pradėti', *uola : ola* [uola] 'kiaušinis', *vanta : ota* [uota] 'teptukas', *vėdaras : vēders* 'pilvas', *veidas : veids* 'forma; būdas', *volė* 'statinės kaištis' : *vāle* 'vėzdas', *žambas* 'kampas' : *zobs* [zuobs] 'dantis', *žandas* : *zods* [zuods] 'smakras', *žilas : zils* 'mėlynas', *žirgas* 'gražus, puikus arklys' : *zirgs* 'arklys' ir kt. (Daugiau žr. *Butkus A.* Lietuvių-latvių kalbų vadovas. Kaunas, 2002. P. 180-191)

Skirtingoji baltiškoji leksika

Dalis senosios leksikos skiriasi, plg.: *ankstus – agrs, bamba – naba, galia – vara, gėda – kauns, gyvatė – čūska, jis, ji – viņš, viņa, karvė – govs* [guovs], *kiaulė – cūka, kraujas – asins, pušis – priede, žmona – sieva* ir kt. Kai kurie iš šitų latviškų žodžių yra ide. prokalbės senumo.

Skoliniai

Leksikos skirtumus lėmė ir skolinimasis iš kitų kalbų, su kuriomis mūsų kalbos turėjo tiesioginių kontaktų. Abiejų kalbų santykis skolinių atžvilgiu gali būti keleriopas:

1) skolinį vartoja tik viena iš kalbų, pvz., lie. *miestas* (polonizmas) – la. *pilsēta* (savas žodis); lie. *duktė* (savas žodis) – la. *meita* (germanizmas);

2) abi kalbos vartoja skirtingus skolinius, pvz., lie. *gandras* (germanizmas) – la. *stārķis* (germanizmas); lie. *burokas* (slavizmas) – la. *biete* (germanizmas);

3) abi kalbos vartoja tą patį skolinį, pvz., lie. *bažnyčia* – la. *baznīca* (slavizmas); lie. *kunigas* – la. *kungs* 'ponas' (germanizmas)

4) vienoje iš kalbų skolinys turi barbarizmo ar tarmybės statusą, pvz., lie. *zvanas* 'varpas' – la. *zvans* 't. p.'; lie. *pagrabas* 'šermenys' – la. *pagrabs* 'rūsys'.

Dėl skirtingų istorinių aplinkybių latvių kalboje yra daugiau finizmų ir germanizmų, lietuvių kalboje – slavizmų.

Iš plačiau žinomų ***finizmų*** minėtini: *bura* ‘burė’, *Jelgava* ‘toks miestas’, *kāzas* ‘vestuvės’, *laulāt* ‘tuokti’, *māja* ‘namas’, *puķe* ‘gėlė’, *puisis* ‘bernas’, *rija* ‘jauja’, *selga* ‘atvira jūra’, *sēne* ‘grybas’, *tērauds* ‘plienas’, *vai* ‘ar’, *vajag* ‘reikia’.

Didžiąją dalį ***germanizmų*** latvių kalba prisirinko per Livonijos laikotarpį ir carų laikais (dvarininkai Baltijos gubernijose tebebuvo daugiausia vokiečiai). Nuo germanizmų latvių kalba buvo valoma taip, kaip lietuvių kalba nuo polonizmų. Tačiau ir dabartinėje latvių kalboje germanizmų likę nemažai, plg. kai kuriuos: *bikses* ‘kelnės’, *būvēt* ‘statyti’, *dambis* ‘užtvanka’, *dienēt* ‘tarnauti’, *dubults* ‘dvigubas’, *elle* ‘pragaras’, *krūze* ‘ąsotis’, *kungs* ‘ponas’, *ķēde* ‘grandinė’, *ķieģelis* ‘plyta’, *lukturis* ‘žibintas’, *meita* ‘mergaitė; duktė’, *mērķis* ‘taikinys’, *smēķēt* ‘rūkyti’, *spēlēt* ‘žaisti; groti’, *stunda* ‘valanda; pamoka’, *zāģis* ‘pjūklas’, *zēns* ‘vaikinas’, *zvērēt* ‘prisiekti’.

Slavizmai latvių kalboje paplito irgi ne vienu metu. Iš ankstyvųjų kontaktų su kaimynais krivičiais latviai turi pasiskolinę net jų etnonimą *krievs* ‘rusas’. Maždaug iš tos epochos yra gauti skoliniai *baznīca* ‘bažnyčia’, *blēdis* ‘sukčius’, *cilvēks* ‘žmogus’, *robeža* ‘siena’, *grēks* ‘nuodėmė’, *svēts* ‘šventas’, *tirgus* ‘turgus’, *tulks* ‘vertėjas’ ir kt. Rusams užgrobus Vidžemę (1721), Latgalą (1772) ir prisijungus Kuršo kunigaikštystę (1795), plūstelėjo naujas slavizmų srautas (*cena* ‘kaina’, *kazarma* ‘kareivinės’, *strādāt* ‘dirbti’, *zvans* ‘varpas’ ir kt.). Trečiasis slavizmų sluoksnis latvių kalboje nugulė sovietmečiu.

Pasitaiko, kad abiejose kalbose skiriasi tų pačių skolinių reikšmės, pvz., lie. *kunigas* ‘dvasininkas’ : la. *kungs* ‘ponas; Viešpats’, lie. tarm. *pagrabas* ‘šermenys’ : la. *pagrabs* ‘rūsys’, lie. tarm. *gromata* ‘raštas, laiškas’ : la. *grāmata* ‘knyga’.

Latvių žodyne esama skolinių ir iš ***lietuvių*** kalbos: *daile* ‘grožis, menas’, *gleznot* ‘tapyti’, *ģimene* ‘šeima’, *ķēve* ‘kumelė’, *mēģināt* ‘mėginti; repetuoti’, *peļķe* ‘bala’, *veikals* ‘parduotuvė’, *žagata* ‘šarka’, taip pat iš ***kuršių*** kalbos: *dzintars* ‘gintaras’, *leitis* ‘lietuvis’, *menca* ‘menkė’, *pīle* ‘antis’, *zaķis* ‘zuikis’.

Senieji raštai

- Pirmoji iki mūsų dienų išlikusi latviška knyga – P. Kanizijaus *Catechismus Catholicorum*. Vilnius, 1585.
- Pirmasis vokiečių-latvių kalbų žodynas – G. Mancelio *Lettus, Das ist Wortbuch*.... Ryga, 1638.
- Pirmoji latvių kalbos gramatika – J.G. Rehehuzeno *Manuductio ad linguam lettonicam*... Ryga, 1644.
- Pirmasis Biblijos vertimas – *Ta Swehta Grahmata jeb Deewa Swehtais Wahrds* (*Tā Svēta Grāmata jeb Dieva Svētais Vārds*). Vertė E. Gliukas, išleista Vidžemėje, 1689 m. (Naujasis testamentas išėjo 1685 m.)
- Pirmasis laikraštis – *Latweeschu Awises* (*Latviešu Avīzes*). Jelgava, 1822.

RAŠYBA

Abėcėlė

Latvių rašte vartojamos 33 ***raidės***:

A a	D d	Ģ ģ	K k	N n	S s	V v
Ā ā	E e	H h	Ķ ķ	Ņ ņ	Š š	Z z
B b	Ē ē	I i	L l	O o	T t	Ž ž
C c	F f	Ī ī	Ļ ļ	P p	U u	
Č č	G g	J j	M m	R r	Ū ū	

Balsių ilgumas rašte žymimas brūkšneliu virš rašmens: *ā, ē, ī, ū*.

Raide *o* žymimas **latviškų** žodžių dvibalsis *uo*: *sols, pods* (skaityk: *suols, puods*) ir **tarptautinių** žodžių *o*: *filologs, kosmodroms*. Tarptautiniuose žodžiuose *o* gali būti tiek trumpas, tiek ilgas, bet brūkšneliu balsio ilgumas nežymimas.

1. Parašykite latviškai

uost	lyt	pūst	lėkt .....
uoga	dygt	ėst	būt ....
duot	ryt	bėgt	uosis .....

Priebalsių minkštumas ar kietumas nuo pozicijos nepriklauso: tiek prieš priešakinės, tiek prieš užpakalinės eilės balsius priebalsiai latvių kalboje yra puskiečiai.

Minkštieji priebalsiai ženklinami kableliu. Tokių priebalsių yra keturi: *ģ, ķ, ļ* ir *ņ*, jie paprastai pasitaiko skoliniuose arba formose su išnykusiu *j*.

2. Parašykite latviškai, o kur reikia – lietuviškai *(lietuvių kalbos ilgas galūnes atitinka latvių trumpos)*

a) *lie.* liaudis *la.* <u>ļ</u>audis ..... ļaut pelių ..... vilnių .....
dalia ..... guliu .... zīļu eglių .....
..... ziņa ..... brāļa ..... dzeņa ..... buļļu

b) Biliūnas ..... Algirdas <u>Aļģ</u>irds ..... Beļģija Liudas .....
..... Ļvova ..... Vjatka Aliaska .... Arjogala
..... Dņepra ..... Rjazaņa ..... Tjanšans ..... Ķīna

Raidę *ch* latviams atstoja raidė *h,* kuri žymi abu šiuos priebalsius.

3. Įrašykite trūkstamus žodžius

a)	..... harēms	..... halle	..... hidra
	..... homonīms	..... humors	..... huzārs
b)	psichologas	..... haltūra	chalva .....
	..... huligāns	chunta	cha cha .....
	..... holera	..... hronisks	chloras .....

Įsidėmėkite!

a) *ģerbonis* [uo] ‘herbas’, *korālis* ‘choralas’, *koris* [uo] ‘choras’, *ķīmija* ‘chemija’, *ķirurgs* ‘chirurgas’

b) *hallo* ‘alio’, *histērija* ‘isterija‘, *hostija* ‘ostija’, *hronika* ‘kronika’

FONETIKA

1. Taisyklingai perskaitykite

a) *domāt* ‘galvoti; manyti’, *galvot* ‘tvirtinti’, *karogs* ‘vėliava’, *ko* ‘ką’, *koris* ‘choras’, *laukos* ‘laukuose’, *logs* ‘langas’, *mokas* ‘kančia’, *nokrist* ‘nukristi’, *ods* ‘uodas’, *oga* ‘uoga’, *ola* ‘kiaušinis’, *osis* ‘uosis’, *osta* ‘uostas’, *otro* ‘antrąjį, antrąją, antrųjų’, *pirmo* ‘pirmąjį, pirmąją, pirmųjų’, *pods* ‘puodas’, *roka* ‘ranka’, *roze* ‘rožė’, *solis* ‘žingsnis’, *sols* ‘suolas’, *šo* ‘šį, šią, šių’, *to* ‘tą, tų’, *šodien* ‘šiandien’, *tornis* ‘bokštas’, *valoda* ‘kalba’, *zobens* ‘kardas, kalavijas’, *kokos* ‘medžiuose’, *ozolos* ‘ąžuoluose’.

b) *Godmanis, Kamoliņš, Osiņš, Ostnieks, Ozoliņš, Plotnieks, Podnieks, Sīpolnieks, Sproga, Vairogs, Vītoliņš, Ziedonis.*

c) *Aglona, Dobele, Madona, Ogre, Preiļos* ‘Preiliuose’, *Skoda* ‘Skuodas’, *Sloka; Polija* ‘Lenkija’*, Somija*.

d) *agronoms, automašīna, autoosta, gramofons, filantrops, filologs, konference, noorganizēt, remonts; Berholds, Ivanovs, Jankovskis, Martinsons, Otosons, Štolcs; Londona, Ņujorka, Vašingtona; Etiopija, Kolumbija, Mongolija, Slovakija.*

Tarptautinių žodžių balsį *iu* (*ü*) latviai transponuoja *i, ī*.

2. Įrašykite atitikmenis (*kairėje – latviškus, dešinėje – lietuviškus*)

Pērs Gints	biļetens	Nīrnberga .....
..... kiuvetė	Minhene	Brisele .....
..... Miūlenbachas	Tīringene	Pjērs Kirī .....

bet: *budžets* ‘biudžetas’, *mūzikls* ‘miuziklas’, *Ņūfaundlenda* ‘Niufaundlendas’

Tarptautinių žodžių dvibalsį *eu* latviai pakeitę *ei*.

3. Įrašykite atitikmenis

eiforija	..... Europa	..... pseudo-
eiro / eira	terapeits	..... eukaliptas
..... eunuchas	eigēnika	eifēmisms .....

Latvių kirčiuoti *a, e* išlaikomi trumpi.

4. Taisyklingai ištarkite trumpuosius kirčiuotus balsius *a, e*:

ada ‘ado’ – *āda* ‘oda’
ja ‘jeigu’ – *jā* ‘taip’
ka ‘jog’ – *kā* ‘kaip; kieno’
kazas ‘ožkos’ – *kāzas* ‘vestuvės’
krava ‘krovinys’ – *krāva* ‘krovė’
manīt ‘nutuokti’ – *mānīt* ‘apgaudinėti’
seja ‘veidas’ – *sēja* ‘sėja’
radīt ‘kurti’ – *rādīt* ‘rodyti’
par ‘apie’ – *pār* ‘per’
mele ‘melagė’ – *mēle* ‘liežuvis’
masa ‘masė’ – *māsa* ‘sesuo’

5. Skirtingai ištarkite kirčiuotus trumpuosius lietuviškus ir latviškus balsius *a, e* šiuose bendrašakniuose žodžiuose:

lie. adata – *la.* adata
akys – acis
ešerį – asari
ežeras – ezers
kelias – ceļš
ledas – ledus
namas – nams
neša – nes
pasaka - pasaka
alų - alu
dešimt – desmit
eglė – egle
senas – sens
šaknys – saknes
takas – taka
teka – tek
vakaras – vakars
vasara – vasara
daro - dara
žemė - zeme

6. Taisyklingai ištarkite ilguosius nekirčiuotus balsius:

acīs ‘akyse’ – *acis* ‘akys’
akā ‘šulinyje’ – *aka* ‘šulinys’
galvā ‘galvoje’ – *galva* ‘galva’
debesīs ‘danguje’ – *debesis* ‘dangus; dangų’
domājām ‘manėme’ – *domājam* ‘manome’
eglē ‘eglėje’ – *egle* ‘eglė’
istabās ‘kambariuose’ – *istabas* ‘kambario; kambariai’
lietū ‘lietuje’ – *lietu* ‘lietų’
pasē ‘pase’ – *pase* ‘pasas’
rokās ‘rankose’ – *rokas* ‘rankos’
saucās ‘vadinosi’ – *saucas* ‘vadinasi’
skapī ‘spintoje’ – *skapi* ‘spintą’
vējā ‘vėjyje’ – *vēja* ‘vėjo’
zemē ‘žemėje; žemyn’ – *zeme* ‘žemė’

Baltiškose šaknyse ir naujose galūnėse lietuvių balsį *o* atitinka latviškasis *ā,* senose galūnėse – *a.* Išimtys: *ala* ‘ola’, *lāse* ‘lašas’.

7. Įrašykite latviškus atitikmenis:

a) brolis – br . lis
stovėti – st . vēt
motina – m . te
oda – . da
dovana – d . vana
kapoti – kap . t

b) rašosi – rakst . s
darom – dar . m
augom – aug . m
galvoje – galv .
galvose – galv . s
baltoji – balt .
rankom - rok . m

c) kelio - ceļ .
daro - dar .
vyro – vīr .
rašo – rakst .
koto – kāt .
žino – zin .

d) sienos – sien . s
rankos – rok . s
dienos – dien . s
liepos - liep . s
galvos - galv . s
baltos - balt . s
jaunos - jaun . s

8. Išverskite pažodžiui į lietuvių kalbą:

kāpt, zināt, āzis, zāle, stāvēja, ābols, dziedātājs.

Atsargiai! Kita reikšmė!

mokslas ‘zinātne’ *lova* ‘gulta’ *nokti* ‘briest’
māksla ‘menas’ *lāva* ‘plautas; gultas’ *nākt* ‘eiti artyn’

Balsiai *e, ē* gali būti platūs, panašūs į lie. *e* (*ę, ia*), arba siauri, panašūs į lie. *ė*. Rašte *e, ē* platumas ar siaurumas nežymimas.

Linksniavimo paradigmoje *e, ē* platumas išlieka vienodas: visuose to žodžio linksniuose šis balsis būna arba tik platus, arba tik siauras. Pavyzdžiui, vienaskaitos vardininko formoje *bērns* ‘vaikas’ *ē* yra platus, todėl jis lieka platus ir daugiskaitos vardininke *bērni*, ir naudininke / įnagininke *bērniem*, nors tolesniame skiemenyje yra *i, ie*.

Balsiai *e, ē* tariami **plačiai:**

a) jei tolesniame skiemenyje yra kuris nors iš plačiųjų balsių (*a, ā, e, ē*), taip pat balsiai *u, ū* bei dvibalsiai *ai, au, uo*: *vecāki* ‘tėvai’, *vēstule* ‘laiškas’;

b) iš būdvardžių su formantu *-i* padarytuose prieveiksmiuose: *lēni* ‘lėtai’, *reti* ‘retai’;

c) pirminių veiksmažodžių esamajame laike, išskyrus vienaskaitos antrąjį asmenį (bet siauras, jei bendratis baigiasi *-rt*: *bērt – es beru*).

Balsiai *e, ē* tariami **siaurai:**

a) jei tolesniame skiemenyje yra balsis *i, ī*, siaurasis *e, ē* arba dvibalsiai *ie, ei*; pvz., *bērns* (*ē* platus), bet *bērniņš* (skaityk *bėrninš*), *tēvs* (*ē* platus), bet *tētis* (*ē* siauras);

b) prieš *j* ir kitus minkštuosius priebalsius, taip pat prieš *š, ž, č, dž*, pvz.: *sēja* ‘sėja’, *peļķe* ‘bala’, *zeķe* ‘kojinė’, *mežs* ‘miškas’;

c) veiksmažodžių priesagoje *-ēt*, pvz., *zaudēt* ‘netekti’; būtojo laiko šaknyse, pvz., *nesa* ‘nešė’, *meta* ‘metė’.

d) atskiruose žodžiuose, pvz.: *nē* ‘ne’, *bez* ‘be’, *es* ‘aš’, *mēs* ‘mes’, kai kuriose bendratyse, pvz.: *celt* ‘kelti; statyti’, *ēst* ‘valgyti; ėsti’, *nest* ‘nešti’, priešdėlyje *ne-* ‘ne-’ ir kt.

9. Tarkite platųjį *e* latviškuose žodžiuose:

bėda – bēda
brolėnas – brālēns
ėda – ēd
krėslas – krēsls ‘kėdė’
lėtas – lēts ‘pigus’
sėkla – sēkla
spėkas – spēks
tėvas – tēvs
vėdaras – vēders ‘pilvas’
vėlus – vēls
vėtra – vētra ‘audra’
žvėris – zvērs

10. Tarkite siaurąjį *e* latviškuose žodžiuose:

be – bez
berti – bērt
bet – bet
kelias – ceļš
mes – mēs
ne – nē
nešti – nest
vedė – veda

11. Kairėje surašytuose latviškuose žodžiuose tarkite platųjį *e*, dešinėje – siaurąjį:

bērns ‘vaikas’ – *bērniņš* ‘vaikelis’
vēstule ‘laiškas’ – *vēstīt* ‘pasakoti’
ēd ‘valgo; ėda’ – *ēda* ‘valgė; ėdė’
mērs ‘matas’ – *mērīt* ‘matuoti’
nes ‘neša’ – *nesa* ‘nešė’
spēks ‘jėga’ – *spēcīgs* ‘stiprus’
tēvs ‘tėvas’ – *tētis* ‘tėtis’
bēda ‘bėda’ - bēdīgs ‘varganas’

12. Perskaitykite sakinius, taisyklingai tardami plačiuosius ir siauruosius e (*platusis e pažymėtas tašku*):

1. Pēc peldēšanās .ez.erā t.ēvs un d.ēls l.ēni devās mājup.
2. Upē atspīdēja z.eltainie b.ērzi.
3. V.ēlā rudenī debesis ir p.el.ēkas.
4. B.ērzi kr.ēslā m.et m.elnas .ēnas.
5. Mežā zem eglēm neko nevar saredzēt.
6. D.ēli s.eko t.ēva p.ēdās.
7. V.ect.ēvs lepni v.ēro d.ēlad.ēlu.
8. Pēcpusdienā ekskursanti meklēja patv.ērumu egļu .ēnā.

13. Įrašykite latviškus atitikmenis

Baltiškuose žodžiuose vietoje lietuviškų dvigarsių *an, en, in, un* bei šaknies balsių *ą, ę, į, ų* latviai turi *uo, ie, ī, ū*; plg.: *ranka – roka* (skaityk: *ruoka*), *penki – pieci, krinta – krīt, juntu – jūtu*, taip pat *ąžuolas – ozols* (skaityk: *uozuols*), *kęsti – ciest, grįžtė – grīste, siųsti – sūtīt*.

langas – l . gs
ranka – r . ka
lenkti – l . kt
sunkti – s . kt ‘siurbti’
trenkti – tr . kt
angis – . dze
lindo – l . da
kanduolas – k . dols
lankas – l . ks
anglis – . gle
linkis – l . cis
pinti – p . t
krinta – kr . t

ąsa – . sa
žąsis – z . ss
žįsti – z . st
kąsti – k . st
kęsti – c . st
lįsti – l . st
ranką – rok .
vyrą – vīr .
brolį – brāl .
eglę – egl .
pilį – pil .
bręsti – br . st
juntu – j . tu

bet: *vālodze* ‘volungė’

14. Išverskite į lietuvių kalbą:

otrs....., sloka....., sakot....., rodu....., pusotra....., spriest....., piekta....., to...., mīksti....., krītu....., protu....., jūgt....., spīdēt....., laimīgs....., līgot....., liekts .....

valoda ‘kalba’
valanda ‘stunda’

locīt ‘lankstyti; linksniuoti’
lankyti ‘apmeklēt’

15. Stenkitės neminkštinti priebalsių, tardami latviškus žodžius

lie. alksnis – *la.* alksnis
balti – balti
brolis – brālis
diena – diena
Dievas – Dievs
liepa – liepa
lieti – liet
siena - siena
tėtis – tētis
Valdis – Valdis

plėvė – plēve
giedoti – dziedāt
kliegti – kliegt
Talinas – Tallina
Liepoja – Liepāja
saulė – saule
plikas – pliks
Uldis – Uldis
sniegas – sniegs
upė – upe

16. Perskaitykite šiuos žodžius iš pradžių lietuviškai, paskui latviškai

Baltija, Latvija, Lietuva, Bosnija, Dānija, Āzija, Anglija, Itālija, Aukštaitija, Žemaitija, Suvalkija, Lielupe, Kuldīga, Valmiera, Rīga.

17. Taisyklingai ištarkite *ļ*

ceļš ‘kelias’
gļēvs ‘glebus, ištižęs’
kļūt ‘tapti’
kļūda ‘klaida’
kļūdīties ‘klysti’
ļaudis ‘žmonės, liaudis’
ļauns ‘blogas’
ļipa ‘uodegėlė’

gļotas ‘gleivės’
kļava ‘klevas’
ļoti ‘labai’
ļurba ‘liurbis’
pļāpāt ‘plepėti’
pļaut ‘pjauti’ *(dalgiu)*
pļava ‘pieva’
teļš ‘telias, veršis’

18. Taisyklingai ištarkite *l* ir *ļ*:

brālis – brāļa
celis – ceļa

rullis – ruļļa
kālis – kāļa

zāle – zāļu
lelle – leļļu
bullis – buļļi
mirklis – mirkļa
auseklis – ausekļa

vāle – vāļu
dzīvoklis – dzīvokļa
kamielis – kamieļa
žoklis – žokļa
karalis – karaļa

Minkštasis *ņ* neturi gomurinio varianto *ŋ'*, kurį lietuviai taria prieš minkštuosius gomurinius *k* ir *g*, pvz., *penki, vingis*. Mat latvių minkštųjų *ķ* ir *ģ* tarimas nėra grynai gomurinis, jis primena rusų kalbos minkštuosius *t* ir *d*, pvz., žodžiuose *тело, Дима*, plg. šių žodžių transliteraciją latviškai *ķelo, Ģima.*
Kietasis *n* prieš *k* ir *g* latvių kalboje tariamas kaip ir lietuvių - *ŋ*.

19. Taisyklingai ištarkite *n* ir *ņ*:

sēne – sēņu (*grybas*)
zvaigzne – zvaigžņu
Jāni – Jāņi
valni – vaļņi (*pylimas*)
vilni – viļņi (*banga*)
suni – suņi

torni – torņi (*bokštas*)
sapni – sapņi
līgavaini – līgavaiņi (*jaunikis*)
sikspārni – sikspārņi
toni – toņi (*tonas*)
taureni – taureņi (*drugelis*)

20. Taisyklingai ištarkite minkštuosius *ķ, ģ, ņ:*

apģērbs ‘drabužis’
ģērbt ‘rengti’
ģimene ‘šeima’
ģīmis ‘snukis’
zāģis ‘pjūklas’
zaķis ‘zuikis’
ķieģelis ‘plyta’
ķepa ‘letena’
ņemt ‘imti’
ņirga ‘šaipokas’
ķirsis ‘vyšnia’
ķīla ‘užstatas’
ķirzaka ‘driežas’
ņurrāt ‘murkti’
ņuņņa ‘verksnys’
ģimnāzija ‘gimnazija’
ģenerālis ‘generolas’

kušķis ‘kuokštas’
kuģis ‘laivas’
ņaudēt ‘kniaukti’
kuņģis ‘skrandis’
leņķis ‘kampas’
zeņķis ‘vaikinas’
puķe ‘gėlė’
šķīvis ‘lėkštė’
šķiest ‘skiesti’
šķiet ‘rodos’
ķermenis ‘kūnas’
ķilda ‘barnis’
zeķe ‘kojinė’
ņiprs ‘guvus’
ģitāra ‘gitara’
ģēnijs ‘genijus’
ķēve ‘kumelė’

Lietuviškuosius minkštuosius *k* ir *g* baltų kilmės žodžiuose atitinka latviškieji *c* ir *dz*.

21. Įrašykite reikiamas raides:

kitas – ***c***its, ketvirtas – . eturtais, gerti – .. ert, augi – au .., kepurė – . epure, gimtinė – .. imtene, kirpti – . irpt, dagys – da .. is, lokys – lā . is, regėti – re .. ēt, išgyventi – iz .. īvot, gimdyti – .. emdēt, kiaunė – .auna, kelias – .eļš, giesmė – .. iesma.

22. Įrašykite reikiamą priebalsio *k* ir *g* atitikmenį:

draugs – drau***dz***ene – drau***dz***ība, ***lauks*** – lau . iņš – lau . inieks – lau- . inie . e, ***laiks*** – lai . iņš, ***vanags*** – vana .. iņš, ***rīkoties*** ‘elgtis’ – rī . ība, ***zirgs*** – zir .. iņš, ***rūpnieks*** ‘pramonininkas’ – rūpnie . e – rūpnie . ība, ***Rīga*** – rī .. inieks – rī .. inie . e, ***atslēga*** ‘raktas’ – atslē .. nieks ‘šaltkalvis’ – atslē .. nie . e, ***palīgs*** ‘padėjėjas’ – palī .. ēt – palī .. ība, ***tirgus*** – tir .. nieks – tir .. nie . e – tir .. niecība ‘prekyba’, es ***saku*** – sa . īt, es ***pērku*** – tu pēr . .

23. Atstatykite formas į lietuvių kalbą:

dzirdēt girdėti, ciems ....., cits ....., dzenis ....., dzimt ....., cept ....., dzīsla ....., pircējs ....., mācīt ....., dzīvs ....., ciets ....., dzirnas ....., ciest kęsti, es teicu ....., redzu ....., tu bēdz ....., lec ....., mēs kaucam ....., jūs saucat ....., mēs dziedājām .....

24. Išverskite į latvių kalbą, atsižvelgdami į tai, jog lietuviškų šaknų *š, ž* atitinka latvių *s, z:*

šienas siens, šimtas ....., žiema ....., žirgas ....., ežys ....., ožys ....., šunį ....., šaukti ....., žiedo ....., žolė ....., širmas ....., širdį ....., žemė ....., šiltas ....., šilas ....., žinojo ....., žilas ..... (*mėlynas*), žymėti ....., šeštas ....., gegužė (*toks paukštis*) ...., gelžis (*geležis*) ....., žąsis ....., širmas ....., žindyti ....., žinia ....., žirnis ....., žemas .....

25. Išverskite į latvių kalbą, atsižvelgdami į tai, jog lietuvių minkštasis *s* prieš užpakalinius balsius atitinka latvių *š:*

siūti šūt, būsiu ....., siūsiu ....., darysiu ....., uosio ....., giedosiu ....., raudosiu ....., duosiu ....., nežinosiu .....

26. Išverskite į latvių kalbą, atsižvelgdami į tai, jog lietuviškų kamiengalių *č, dž* atitinka latvių *š, ž:*

brolyčio brālīša, vokiečius ....., bičių ....., briedžių ..... (*elnių*), audžiu ....., sviedžia ....., sėdžiu ....., širdžių ....., kenčiu ....., medžių ..... (*miškų*), snaudžia .....

27. Taisyklingai perskaitykite (*a-g* – greitakalbės):

a) Streb stipri karstu pupu putru, lai tu būtu stiprs!;
b) Briedis bedrē brikšķināja;
c) Sasien siksnu siksniski!;
d) Dzīvo dzīvē dzīvu dzīvi – dzīvam dzīvē dzīva dzīve!;
e) Zviegtiņ zviedza zviedru zirgi zvirgzdupītes maliņā;
f) Ķirzaka ķimenēs ķidā ķilavas un koķeti ķiķina;
g) Viens vecs vīrs vienā vēlā vasaras vakarā veda veselu vezumu vārītu vēžu, visi vēži vienā virknē vērti, vecā vedēja vārds Vilis Vālodze;

h) Dzīvīte, dzīvīte, šūpojos tevī
Vējā kā žubīte liepzariņā.
Daudz tu man solīji, maz tomēr devi, –
Vai nav vienalga ar' rai dai dai da.
(*Fricis Bārda*)

GALŪNIŲ VOKALIZMAS*

Forma	lie.	la.	Pavyzdžiai
nom. sg.	-as	-s	namas – nams
	-ias	-š	kelias – ceļš, vėjas – vējš
	-ys	-is	vėžys – vēzis
	-is**	-s**	naktis – nakts
gen. sg.	-o	-a	namo – nama
	-os	-as	galvos – galvas
	-aus	-us	lietaus – lietus
acc. sg.	-ą	-u	namą – namu
	-ų	-u	lietų – lietu
	-ę	-i	eglę – egli
	-į	-i	naktį – nakti
instr. sg.	-a	-u	su galva – ar galvu
	-e	-i	su egle – ar egli
loc. sg.	-oj(e)	-ā	galvoje – galvā
nom. pl.	-ai	-i	namai – nami
	-os	-as	galvos – galvas
	-ės	-es	eglės – egles
	-ys	-is	naktys – naktis
gen. pl.	-ų	-u	(*visi kamienai*)
dat. pl.	-om(s)	-ām	galvoms – galvām
instr. pl.	-om(is)	-ām	su galvomis – ar galvām
loc. pl.	-ose	-ās	galvose – galvās
adv.	-(i)ai	-i	baltai – balti
			žaliai – zaļi

1 lentelė. Vardažodžių formantų ir neįvardžiuotinių galūnių fonetiniai skirtumai

* Fonetiniai sutapimai ar morfologiniai skirtumai čia nepateikiami
** Tik *i* kamienui

Forma	lie.	la.	Pavyzdžiai
inf.	-ti	-t	eiti – iet
	-tis	-ties	rodytis – rādīties
	-oti	-āt	mazgoti – mazgāt
praes. / praet. 1. sg.	-au	-u	sakau – saku
			sakiau – sacīju
praes./ praet. 2. sg.	-ai / -ei	-i	sakai – saki
			sakei – sacīji
praes. / praet. 3. pers.	-a	-	duoda – dod
	-o	-a	sako – saka
			mazgojo – mazgāja
	-os(i)	-ās	rašos(i) – rakstās
			mazgojos(i) – mazgājās
praes. / praet. 1. pl.	-om(e)	-ām	rašom – rakstām
			augom – augām
praes. / praet. 2. pl.	-ot(e)	-āt	rašot(e) – rakstāt
			augot(e) – augāt
gerund.	-ant	-ot	augant – augot
part.	-antis	-ošs	rašantis – rakstošs
	-anti	-oša	rašanti – rakstoša
	-ęs	-is	bėgęs – bēdzis
	-damas	-dams	augdamas – augdams

2 lentelė. Veiksmažodžių formų fonetiniai skirtumai

28. Įrašykite trūkstamus žodžius

vienas	..... balts	vėjas	kitas .....
žalias	sausas	..... slapjš	pirktas .....
..... pirms	daromas	..... sakāms	sakytas .....

29. Įrašykite trūkstamus žodžius

a)

radau	žinai	..... dari	vedei .....
kėlei	darau	augau	žinojau .....
daro	darosi	auga	augo .....
bėga	bėgo	..... ved	..... tecēja

b)

..... augoša	..... nezinot	..... nezināt
..... augdama	..... darot	..... audzis
..... augošs	..... darīdams	..... ēdot
..... raudājām	..... mīlēja	..... jutām

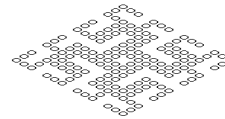

MORFOLOGIJA

DAIKTAVARDIS (*Lietvārds / Substantīvs*)

3 lentelė. Linksnių pavadinimai, jų trumpiniai, klausimai

Lietuvių			Latvių		
Vardininkas	V.	kas?	Nominatīvs	N.	kas?
Kilmininkas	K.	ko?	Ģenitīvs	Ģ.	kā?
Naudininkas	N.	kam?	Datīvs	D.	kam?
Galininkas	G.	ką?	Akuzatīvs	A.	ko? (sk. *kuo*)
Įnagininkas	Įn.	kuo?	Instrumentālis	I.	ar ko? (sk. *ar kuo*)
Vietininkas	Vt.	kur?	Lokatīvs	L.	kur?
Šauksmininkas	Š.	- !	Vokatīvs	V.	- !

4 lentelė. Daiktavardžių linksniuotės ir linksnių galūnės

Linksnis	Linksniuotė					
	I	II	III	IV	V	VI
	Vienaskaita					
N. kas?	*vīr-s* *vēj-š*	*brāl-is* *akmen-s*	*al-us*	*liep-a*	*egl-e*	*nakt-s*
Ģ. kā?	*-a*	*brāļ-a* *akmen-s*	*-us*	*-as*	*-es*	*-s*
D. kam?	*-am*	*-im*	*-um*	*-ai*	*-ei*	*-ij*
A. ko?	*-u*	*-i*	*-u*	*-u*	*-i*	*-i*
I. ar ko?	*ar -u*	*ar -i*	*ar -u*	*ar -u*	*ar -i*	*ar -i*
L. kur?	*-ā*	*-ī*	*-ū*	*-ā*	*-ē*	*-ī*
V. - !	*-! -s!* *-š!*	*-i!*	*-u!*	*-a!*	*-e!*	*-s!*
	Daugiskaita					
N. kas?	*-i**			*-as*	*-es*	*-is*
Ģ. kā?	*-u**			*-u*	*-u**	*-u**
D. kam?	*-iem**			*-ām*	*-ēm*	*-īm*
A. ko?	*-us**			*-as*	*-es*	*-is*
I. ar ko?	*ar -iem**			*ar -ām*	*ar -ēm*	*ar -īm*
L. kur?	*-os* (sk. uos)*			*-ās*	*-ēs*	*-īs*
V. - !	*-! -i*!*			*-as!*	*-es!*	*-is!*

Įsidėmėkite!

Pirmųjų trijų linksniuočių daiktavardžiai yra tik vyriškosios giminės; jų daugiskaitos galūnės vienodos.

Žvaigždute pažymėtoms formoms būdinga kamiengalio priebalsių kaita (žr. 5 lentelę p. 22). Šios kaitos neturi I ir III linksniuotės daugiskaitos linksniai, taip pat II linksniuotės žodis *viesis* ‘svečias’, pavardės su priesagomis *-skis, -ckis* bei vyrų vardai su kamiengaliu *t, d,* pvz.: *Atis, Uldis, Valdis* (bet: *Visvaldis - Visvalža, Tālivaldis - Tālivalža*). Penktoji linksniuotė išimčių turi daugiau: *mute* ‘burna’, *aste* ‘uodega’, *kaste* ‘dėžė’, kai kurie žodžiai su *-de, -se, -ze*, pvz.: *četrrinde* ‘ketureilis’, *epizode*, *kase* ‘kasa’, *pase* ‘pasas’, *bāze* ‘bazė’ ir kt. Šeštosios linksniuotės išimtys yra žodžiai *acs* ‘akis’, *auss* ‘ausis’, *balss* ‘balsas’, *debess* ‘dangus’, *valsts* ‘valstybė’, *zoss* ‘žąsis’, *Cēsis* ‘toks miestas’.

Įnagininkas dabartinėje latvių kalboje paprastai vartojamas su prielinksniu *ar* ‘su’.

Vietininko galūnė visada ilga.

I linksniuotė

1. Sulatvinkite šiuos žodžius

vyras ....., namas ....., ratas ....., vardas ....., langas ....., pamatas ....., krūmas ....., laikas ....., vėjas ....., kelias .....

2. Su šiais prielinksniais pavartokite vns. kilmininko linksnį

pie (*ezers*) ....., pie (*Kalniņš*) ....., aiz (*mežs*) ....., aiz (logs) ....., no (*Pauls*) ....., no (*vējš*) ....., zem (*sols*) ....., zem (*celms*) ....., virs (*jumts*) ....., virs (*lauks*) ....., uz (*plaukts*) ....., uz (*krēsls*) .....

3. Išverskite žodžių junginius, vartodami vienaskaitos naudininko linksnį

a) baltam stalui (*galds*) ....., senam (*vecs*) žmogui (*cilvēks*) ....., šviesiam (*gaišs*) langui ....., geram (*labs*) draugui ....., ilgam (*garš*) keliui ....., lango stiklui ....., žodžio (*vārds*) galui ....., silpnam (*vājš*) vėjui ....., miško (*mežs*) medžiui (*koks*) ....., medžio kelmui ....., tam dideliam (*liels*) gabalui .....

b) iki (*līdz*) vakaro ....., iki ryto ....., iki galo ....., iki lango ....., iki to laiko ....., iki to ąžuolėlio ...., iki to didelio (*liels*) posūkio (*pagrieziens*) .....

4. Išverskite žodžių junginius

a) visą laiką ....., tėvo vardą ....., kitą kelią ....., platų lauką ....., stiprų vėją ....., žemą stogą (*jumts*) ...., lango stiklą ....., mažą stalą (*galds*) ....., Dievo pirštą (*pirksts*) ....., velnio (*velns*) vaiką (*bērns*) .....

b) į (*uz*) langą ....., į tą kelią ....., į tą stiklo kalną ....., į baltą stalą .....

5. Išverskite žodžių junginius

su tokiu (*tāds*) vyru ....., antrą dieną su draugu ...., su dideliu džiaugsmu (*prieks*) .....

6. Išverskite žodžių junginius vns. vietininku

a) visą laiką kelyje ....., tamsiame (*tumšs*) miške ....., giliame (*dziļš*) ežere ....., aukštame (*augsts*) kalne ....., stalo (*galds*) gale ....., lango stikle ....., medžio kelme ....., aukso (*zelts*) žiede (*gredzens*) ....., gulėjo traukinyje (*vilciens*) ...., linguoja vėjyje .....

b) Dievo vardu ....., kokiu (*kāds*) laiku ....., žiūri (*skatās*) į žmogų .....

7. Išverskite žodžių junginius

a) balti bērzi ....., stipri vīri ....., plaši lauki ....., skaisti vārdi ....., augsti koki ....., gaiši logi ...., gari ceļi ....., labi studenti ...., cieti rieksti .....

b) geri darbai ....., kiti laikai ....., maži vaikeliai ....., mėlyni (*zils*) ežerėliai ....., seni medžiai ....., visi langai ....., aukšti (*augsts*) kalnai ...., balti stogai (*jumts*) ....., nauji (*jauns*) kompiuteriai (*dators*) .....

8. Išverskite žodžių junginius

a) gerus (*labs*) draugus ....., didelius mokinius (*skolēns*) ....., mažus vaikus ....., kai kuriuos (*dažs*) darbus ....., visus ponus (*kungs*) ....., margus (*raibs*) ir baltus drabužius (*apģērbs*) ....., ankstyvus (*agrs*) paukščius (*putns*) .....

b) vakare su senais draugais ....., lauke su arkliais (*zirgs*) ....., prie upės su vaikais ...., ant stalo su valgiais (*ēdiens*) ...., už ežerėlio su kaimynais ....., su sparnais virš medžių ....., su gerais linkėjimais (*novēlējums*) .....

9. Vietos ir laiko aplinkybes išverskite dgs. vietininku

a) laukuos daug (*daudz*) sniego ....., medžiuose nėra (*nav*) paukščių ....., jo (*viņš*) žodžiuose daug šilumos (*siltums*) .....

b) vakarais jis (*viņš*) žiūri (*skatās*) televizorių ....; jaunystės metais (*jaunības gadi*) ji mažai (*maz*) žinojo apie (*par*) tėvų (*vecāki*) darbą ....

10. Išverskite

Gals labs, viss labs.
Pazīt kā savus piecus pirkstus.
Nav likuma bez izņēmuma.
Ne viss ir zelts, kas spīd.
Mežā dzimis, uz mežu skatās.
Katram darbam savs laiks.
Nesauc vilku no meža.

II linksniuotė

11. Šiuos žodžius ištarkite lietuviškai ir latviškai

kurmis, briedis, latvis, alksnis, žemaitis

5 lentelė. Kamiengalio priebalsių kaita

I	II	III	IV
b-bj *gulbis-gulbja* p-pj *skapis-skapja* m-mj *kurmis-kurmja* v-vj *cirvis-cirvja*	l-ļ *brālis-brāļa* n-ņ *dzenis-dzeņa*	s-š *osis-oša* t-š *vācietis-vācieša* z-ž *milzis-milža* d-ž *briedis-brieža* c-č *lācis-lāča* dz-dž *dadzis-dadža*	sn-šņ *slieksnis-sliekšņa* zn-žņ *lauznis-laužņa* sl-šļ *pūslis-pūšļa* zl-žļ *zizlis-zižļa* ll-ļļ *bullis-buļļa* ln-ļņ *vilnis-viļņa*

12. Parašykite šių žodžių vns. ir dgs. kilmininką. Kur reikia, atsižvelkite į kamiengalio priebalsių kaitą

a) divdabis (*dalyvis* gram.) ....., dambis (*užtvanka*) ....., skapis (*spinta*) ....., dumpis (*maištas*) ...., kurmis ....., cirvis....., kurvis (*pintinė*) ....., ģenerālis ....., varonis (*didvyris*) ....., pulkstenis (*laikrodis*) ....., tornis (*bokštas*) ....., cirtnis (*kirtiklis*) ....., lietuvietis ....., leitis (*lietuvis*) ....., žemaitis ....., kviesis (*kvietys*) ....., nazis (*peilis*) ..... vėzis ....., lietvedis (*ūkvedys*) ....., blėdis (*sukčius*) ....., duncis (*didelis peilis*) ....., runcis (*katinas*) ....., sencis (*senolis*) ....., vecis (*senis*) ....., puisis (*vaikinas*) ....., lūsis ....., mėnesis (*mėnuo*) ....., dadzis ....., pusaudzis (*paauglys*) .....

b) slieksnis (*slenkstis*) ....., apvārsnis (*akiratis*) ...., pūslis (*pūslė*) ....., šķērslis (*kliūtis*) ...., vilnis ....., lauznis (*laužtuvas*) ....., valnis (*pylimas*) ....., bullis (*bulius*) .....

c) ūdens (*vanduo*) ....., rudens ....., akmens....., mėness (*mėnulis*)....., zibens (*žaibas*) .....

d) viesis (*svečias*) ....., gaišmatis (*šviesiaplaukis*) ...., Atis ....., Valdis ....., Uldis ....., Guntis .....

13. Išverskite į lietuvių kalbą. Stenkitės tarti taisyklingai

a) gulbi - gulbji, puiši - puisi, leiti - leiši, brāli - brāļi, dzeņi - dzeni, latvieši - latvieti.

b) ūdeni - ūdenī - ūdeņi, akmeņi - akmeni - akmenī, vilnī - viļņi - vilni, skapi - skapji - skapī.

14. Išverskite, vartodami kilmininką

po (*pēc*) rudens ....., po mėnesio ....., po (*zem*) akmeniu ....., po vandeniu ....., po slenksčiu ....., ant (*uz*) akmens ....., ant vandens ...., ant užtvankos ....., už (*aiz*) užtvankos ...., pas (*pie*) brolį lietuvį ....., nuo rudens ....., iš (*no*) vandens .....

15. Išverskite, vartodami prielinksnį *līdz* ir naudininką

iki rudens ....., iki vandens ....., iki maišto ...., iki mėnulio ....., iki kitos bangos .....

16. Išverskite, vartodami prielinksnį *uz (į)* arba *ar (su)* ir galininką/įnagininką

į dagį ....., su broliu ....., su vaikinu ....., į mėnulį ....., su akmeniu ....., su šunimi ....., su kokiu (*kāds*) sukčiumi ....., į tokį (*tāds*) vandenį .....

17. Išverskite

velnio (*velns*) pėda akmenyje ....., pati Ryga vandeny .....

18. Išverskite, vartodami dgs. naudininką

į dagius ....., su broliais ....., iš (*no*) vandenų ....., su vaikinais ....., į mėnulius ....., su akmenimis ....., su šunimis ....., iki rudenų ....., iki vandenų ....., su kokiais sukčiais ....., į tokius vandenis ....., iki maištų ....., po (*zem*) akmenimis ....., po vandenimis ....., po slenksčiais ....., iki mėnulių ....., iki kitų bangų ...., po (*pēc*) rudenų ....., po mėnesių ....., ant (*uz*) akmenų ....., ant vandenų ...., ant užtvankų ....., už (*aiz*) užtvankų ....., pas (*pie*) brolius lietuvius ....., nuo rudenų .....

19. Išverskite, vartodami dgs. galininką

visus brolius ....., kitus lietuvius ....., naujus (*jauns*) mėnesius ....., baltus žaibus ....., rudus (*brūns*) lokius ....., pažįstamus žemaičius ...., svetimus (*svešs*) vandenis ....., piktus (*nikns*) šunis ....., senus (*vecs*) senius ....., aštrius (*ass*) kirvius .....

20. Latviškuosius savybinius įvardžius *mans, -a, tavs, -a, savs, -a* derinkite su daiktavardžiu linksniu, skaičiumi ir gimine

a) išverskite

1. Mano motinai jau penkiasdešimt metų. *Manai mātei jau ...*
2. Kas nutiko tavo seseriai? *Kas noticis ...*
3. Į Jelgavą važiavau (*braukt*) su savo broliu.
4. Savo draugams jis visada (*vienmēr*) yra geras.
5. Rašytojas (*Rakstnieks*) jiems padovanojo (*uzdāvināt*) savo knygą.
6. Į mano klausimą (*jautājums*) jis neatsakė (*neatbildēt*).
7. Kur dingo (*pazust*) tavo drąsa (*drosme*)?
8. Ar tavo tėvai (*vecāki*) yra lietuviai?
9. Savo krepšyje (*soma*) negaliu (*nevarēt*) rast piniginės (*maks*).
10. Savo bute jis įsirengė (*iekārtot*) židinį (*pavards*).
11. Ar (*Vai*) supratai mano mintį (*doma*)?

12. Ne mano arklys, ne mano ratai.
13. Ar nežinai, kur yra mano mobilusis (*mobilais*) telefonas?
14. Mano kompiuteryje (*dators*) yra daug programų (*programma*).
15. Dailininkas (*mākslinieks*) demonstravo (*demonstrēt*) savo darbus.

b) atskliauskite

1. (*Savs nazis*) ..... taupa, otra nazi deldē. 2. Neviens nekož (*sava roka*) ..... 3. Katra sieva (*sava putra*) ..... liela. 4. Katra lapsa slavē (*sava aste*) ..... 5. Katram (*savs kumoss*) ..... gards. 6. Sesks (*savas mājas*) ..... vistas neķer. 7. (*Sava māja*) ..... dūmi ir mīļāki nekā svešas malas saules stari. 8. Katrs labumu velk uz (*sava puse*) ..... 9. Svešas mātes vārds vairāk sāp nekā (*sava māte*) ..... kūliens. 10. (*Savs tēvs*) ..... pēriens labāks nekā sveši vārdi. 11. Vilks spalvu met, bet ne (*savs tikums*) ..... 12. (*Sava dzimtene*) ..... mūžam mīlēsim.

III linksniuotė

21. Šiuos žodžius ištarkite lietuviškai ir latviškai

alus, lietus, medus, vidus (*vidurys*)

22. Su šiais prielinksniais pavartokite reikiamą vns. linksnį

pēc (*lietus*) ....., pie (*Mikus*) ....., ar (*viltus*) ....., aiz (*tirgus*) ....., uz (*tirgus*) ....., no (*apvidus*) ....., līdz (*vidus*) ....., no (*Saldus*) ....., uz (*Saldus*) ....., līdz (*Saldus*) ....., ar (*alus*) ....., ar (*ledus*) .....

23. Išverskite žodžių junginius

stovėjo lietuje ....., gerti alų ....., midų (*medalus*) ....., buvo viduryje ....., pirks turguje ....., gyvena Salduje ....., šaltas kaip ledas, saldus kaip medus .....

IV linksniuotė

24. Šiuos žodžius ištarkite lietuviškai ir latviškai

liepa, diena, galva, vasara, jūra, alga, siena, sala, migla, lūpa, daina

25. Su šiais prielinksniais pavartokite vns. kilmininko ir dgs. naudininko linksnį

pie (*māja*) ....., pie (*sieva*) ....., aiz (*pļava*) ....., aiz (*jūra*) ....., no (*Laima*) ....., no (*galva*) ..... 'atmintinai', zem (*gulta*) ....., zem (*grāmata*) ....., virs (*mala*) ....., virs (*mugura*)....., uz (*roka*) ....., uz (*kāja*) ....., bez (*alga*) ....., bez (*siena*) .....

26. Išverskite žodžių junginius

a) iki vasaros līdz vasarai, iki tos dienos ....., be pinigų (*nauda*) ....., po dienos ....., po galva zem galvas, prie krašto (*mala*) ....., į miestą (*pilsēta*) ....., nuo sesers (*māsa*) ....., iki pabaigos (*beigas*) ....., iš meilės (*mīlestība*) ...., iš skausmo (*sāpes*) ....., iš to siaubo (*šausmas*) .....

b) visą dieną ....., sesers ranką ....., kitą vasarą ....., didelę (*liela*) liepą ....., šaltą (*auksta*) žiemą ...., tikrą (*īsts*) meną (*māksla*) ....., žemą namą (*māja*) ...., namo sieną ....., mažą seserį (*māsa*) ....., dienos šviesą (*gaisma*) ....., raganos galvą .....

c) visą laiką namuose ....., gilioje (*dziļa*) jūroje ....., stiprioje rankoje ....., didelėse (*liels*) kančiose (*mokas*) ....., lempos (*lampa*) šviesoje ....., miško (*mežs*) uogose ....., medžio (*koks*) lapuose (*lapa*) ....., didelėje audroje (*vētra*) ....., gulėjo lovose (*gulta*) ....., rašo (*rakstīt*) knygose (*grāmata*) .....

d) melnas ogas ....., brūnas lapsas ....., zaļas pļavas ....., skaistas meitas ....., augstas liepas ...., aukstas rokas ....., labas ziņas ....., senas dziesmas .....

e) geras (*labs*) žmonas (*sieva*) ....., juodas (*melns*) varnas (*vārna*) ....., greitas (*ātrs*) stirnas ....., mažas mergaites ....., kai kurias (*dažs*) dienas ....., visas sienas ....., tas margas (*raibs*) ir baltas sukneles (*kleita*) ...., ankstyvas (*agrs*) kregždes (*bezdelīga*) .....

27. Išverskite žodžių junginius

visą dieną su knygomis ....., lauke (*ārā*) su Ausma ir Laima ....., prie upės su skalbiniais (*veļa*) ....., pas (*pie* + *ģen.*) Ingą su Janiu ir Ernestu ...., už kalnelio su liepomis ....., kaip be galvos ....., iki pabaigos (*beigas*) ....., apie (*par*) visas pažįstamas (*paziņa*) .....

28. Vietos ir laiko aplinkybes išverskite dgs. vietininku

a) pievose ganos stirnos ....., namuose nėra (*nav*) kiaulių (*cūka*) ....., jos (*viņa*) lūpose daug ironijos .....

b) tokiomis (*tāds*) dienomis geriau (*labāk*) būti namie ...., vasaromis aš (*es*) važiuoju (*braukt*) prie jūros .....

Sangrąžiniai daiktavardžiai

IV linksniuotės yra ir veiksmų pavadinimai su priesaga *-šana: braukšana* ‘važiavimas’, *mīlēšana* ‘mylėjimas’. Tačiau sangrąžiniai daiktavardžiai su priesaga *-šanās* (*runāšanās* ‘kalbėjimasis’, *sazināšanās* ‘susižinojimas’) turi tik vienaskaitą, kurioje tevartojami keturi linksniai, plg.:

N. *runāšanās*
Ģ. *runāšanās*
D. –
A. *runāšanos*
I. *ar runāšanos*
L. –

V linksniuotė

29. Išverskite į lietuvių kalbą

bite ....., zeme ....., egle ....., kurpe ....., piere ....., niere ....., pasaule ....., zinātne ....., atsauksme ...., dvēsele ....., pudele ....., atvilktne ....., piedurkne .....

30. Apskliaustuosius daiktavardžius pavartokite

a) vienaskaitos vietininku

1. Vītauta Dižā universitāte atrodas (*Kauņa*) ..... 2. Mani draugi dzīvo (*Rīga*) ..... un (*Rēzekne*) ..... 3. Nedēļas (*nogale*) ..... viņš būs pie saviem vecākiem. 4. (*Glāze*) ..... bija puķes. 5. Mana māsa strādā (*teātris*) ..... 6. Ko tu darīji vakar (*vakars*) .....? 7. Šodien (*pēcpusdiena*) ..... es tikšos ar savu draugu. 8. Mūsu (*fakultāte*) ..... mācās arī studenti no Latvijas. 9. Viņš uzmanīgi skatījās (*zvaigzne*) ..... 10. Nestāvi (*lietus*) .....! 11. Meža (*vidus*) ..... auga liela egle. 12. Lēni lēni Dieviņš brauca no kalniņa (*lejiņa*) ..... 13. Kas bija rakstīts tajā (*vēstule*) .....? 14. Viņš pašlaik atrodas aktu (*zāle*) ..... 15. (*Vakars*) ..... viņš izpeldējās (*upe*) .....

b) vienaskaitos kilmininku

1. Saņemt vēstuli no (*meitene*) ..... 2. Aploksnē taču nebija (*vēstule*) ..... 3. Pēc (*konference*) ..... bija ballīte. 4. Viņš staigā bez (*cepure*) .....

c) vienaskaitos galininku arba įnagininku

1. Dod bērnam (*konfekte*) .....! 2. Uz (*konference*) .... atbrauks viesi arī no Šveices un Holandes. 3. Visi saka, ka ar to (*sieviete)* ..... nav vērts strīdēties. 4. Tie, kas (*maize*) ..... ēd.

d) daugiskaitos kilmininku

Daugiskaitos kilmininke kamiengalio priebalsis, vengiant dalinės homonimijos, nesikeičia šių žodžių: *gāze* ‘dujos’, *kase* ‘kasa’, *mute* ‘burna’, *pase* ‘pasas’.

Taip pat dėl lengvesnio tarimo priebalsis nesikeičia tų žodžių, kurie baigiasi -*ste: aste* ‘uodega’, *kaste* ‘dėžė’, *karaliste* ‘karalystė’ ir kt. Žodžių su baigmeniu -*āde* galimos abi formos, pvz., *dekāde – dekādu* ir *dekāžu,* tačiau antroji dažnesnė.

1. Ieiet (*konfekte*) ..... veikalā. 2. Mežā atradām (*zemene*) ..... pļavu. 3. (*Latviete sieviete*) ..... tautastērpi atspoguļo mūsu senatni. 4. Līst (*zvaigzne*) ..... lietus. 5. Sagādāt daudz (*sāpes*) ....., 6. Ziemassvētku (*eglīte*) ..... rotājumi. 7. (*Vālodze*) ..... ligzdas.

VI linksniuotė

31. Išverskite į latvių kalbą, o kur reikia – į lietuvių

naktis ....., pilis ....., sirds ....., balss ....., uguns ....., akis ....., auss ....., dzelzs ....., smilts ....., žąsis ....., krosnis .....

32. Išverskite

a) kilmininku

po (*pēc*) nakties ....., iš (*no*) pilies ....., iš Daugpilio ir Jekabpilio ....., po (*zem*) krosnimi ....., už (*aiz*) ausies ....., iš (*no*) širdies ....., be (*bez*) ugnies ...., šalies (*valsts*) prezidentas .....

b) galininku

degti ugnį ....., dainuoti visą naktį ....., akis už (*pret*) akį ....., pakelti balsą (*balss*) .....

c) vietininku

ašara Dievo aky ....., gyventi kaip Dievo ausy ...., degti krosnyje ....., ugnyje ....., vienu balsu (*balss*) ....., gyventi savoje valstybėje (*valsts*) ....

d) daugiskaitos vardininku

aukštas (*augsts*) dangus (*debess*) ....., raudonas kraujas (*asins*) ....., gražūs (*skaists*) balsai ....

e) daugiskaitos kilmininku

Daugiskaitos kilmininke kamiengalio priebalsis nesikeičia šių žodžių: *acs* ‘akis’, *auss* ‘ausis’, *balss* ‘balsas’, *dzelzs* ‘geležis’, *debess* ‘dangus’, *valsts* ‘valstybė’, *vēsts* ‘žinia’, *brokastis* ‘pusryčiai’, *Cēsis* ‘toks miestas’.

akių šviesoje (*gaisma*) ....., dangaus (*debess*) Tėvas ...., naktų tyloje (*klusums*) ....., žvaigždžių pasaulyje *(pasaule)* .....

f) daugiskaitos naudininku

įsimylėjau (*iemīlējos*) iki ausų ....., iki ausų skolose (*parāds*) ....., nukristi kaip (*kā*) iš dangaus (*debess*) .....

g) daugiskaitos galininku

užmesti akį ....., atiduoti (*nodot*) balsus ....., mazgoti ausis ....., nuleisti akis .....

h) daugiskaitos vietininku

daug žvaigždžių danguje ....., įeiti (*ieiet*) į kraują ....., gyventi svetimose (*svešs*) valstybėse ...., šokti (*lēkt*) į akis ....., pūsti miglą į akis .....

Atsargiai! Kita reikšmė!

debesis ‘dangus’	*smilts* ‘smėlis’	*krūtis* ‘krūtinė’
debesys ‘mākoņi’	*smiltis* ‘smilts graudiņš’	*krūtys* ‘sievietes krūtis’

Įsidėmėkite!

Žodžiai *balss, asins* ir *debess* yra moteriškosios giminės, plg.: *tev ir skaista balss* ‘tu turi gražų balsą’.

Žodžiai *asins* ir *debess* paprastai vartojami daugiskaitos forma, pvz.: *karstas asinis* ‘karštas kraujas’, *zilas debesis* ‘mėlynas dangus’.

Nelinksniuojamieji daiktavardžiai

Latvių kalboje dalis tarptautinių žodžių nelinksniuojami. Kai kurie jų sutampa su lietuvių kalboje nelinksniuojamais internacionalizmais, pvz., *ateljē, dosjē, foajē* ‘fojė’, *metro, sambo, bordo, saldo, solo, tango, kazino, ragū* ‘ragu’, *tabu,* asmenvardžiai ir vietovardžiai *Bruno, Zola, Igo* ‘Hugo’, *Baku* ir kt.

Tačiau daugelis internacionalizmų yra morfologizuoti vienoje iš šių kalbų arba abejose kalbose.

33. Įrašykite trūkstamus žodžius

la.	tornado	*lie.*	.....	alibi	.....
	.....		embargas	eiro	.....
	šovs		.....	kupeja	.....
	kakao		.....	klišeja	.....
	kino		.....	.....	Torontas
	fileja		.....	Sorento	.....
	.....		želė	.....	Kapris
	kanoe		.....	ekijs	.....
	popurijs		.....	bagijs	.....

Sustabarėję kilmininkai

Latvių kalboje vartojami sustabarėję kilmininkiniai daiktavardiniai pažyminiai, nors pačių tokių dūrinių ar priešdėlių vedinių nėra. Latvių kalbotyroje jie vadinami terminu *ģenitīveņi*. Struktūros požiūriu daugelis jų yra dūriniai ar priešdėlių vediniai, tačiau pasitaiko ir vienas kitas pirminis, plg. *kopu* ‘bendras, visų’, *milzu* ‘didžiulis’, *vācu* ‘vokiečių, vokiškas’.

34. Išverskite

daudzbērnu ģimene	..... penkių litų moneta
četristabu dzīvoklis.....	..... dvikalbis žodynas
aizjūras viesi	..... mūsų laikų muzika
pēckara gadi	..... šimto latų alga
starpvalstu sakari	..... dviirklė valtis
bezmaksas uzturs	..... vienaaukštis namas
vienrindas uzraksts	..... betikslis gyvenimas
šīsziemas laiks	..... trikojis staliukas
trīsfāžu strāva	..... prieššventinė diena
cittautu dzeja	..... pleišto formos sala

Žodžiai vertimui

dzīvoklis - butas
viesis - svečias
sakari - ryšiai
maksa - mokestis
uzturs - išlaikymas
rinda - eilė, eilutė
laiks - oras
strāva - srovė
dzeja - poezija

Žodžiai vertimui

moneta - monēta
muzika - mūzika
irklas - airis
valtis - laiva
aukštas - stāvs
tikslas - mērķis
staliukas - galdiņš
prieš - pirms
šventė - svētki
pleištas - ķīlis
forma - veids

Kartojimo pratimai

35. Apskliaustuosius daiktavardžius pavartokite vienaskaitos ar daugiskaitos kilmininku. Išverskite sakinius

a) 1. Es tevi gaidīšu pēc (*pusstunda*) ..... 2. Aiz (*mākonis*) ..... parādījās saule. 3. Taksometrs apstājās tieši pie (*stūris*) ..... 4. No (*viens sērkociņš*) ..... aizdegas milzu mežs. 5. Cirvis necērt bez (*vīrs*) ..... 6. Aiz (*ezers*) ..... melni meži. 7. Uz (*galds*) ..... glāzē stāv krizantēmas. 8. Pirms (*gads*) ..... te vēl bija purvs. 9. Tēvs atnesa (*medus*) ..... podu, māte – (*oga*) ..... vācelīti. 10. Kas no liepas (*kuplumiņš*) ....., kad ziediņi neziedēja? 11. Slīcējs pat pie (*salmiņš*) ..... ķeras. 12. Nesauc vilku no (*mežs*) .....! 13. Nav (*likums*) ..... bez (*izņēmums*) ..... 14. Kas uz (*sirds*) ....., tas uz (*mēle*) ..... 15. No (*adata*) ..... pie (*zirgs*) ..... 16. Jo dziļāk mežā, jo vairāk (*malka*) ..... 17. Ābols no (*ābele*) ..... tālu nekrīt. 18. Pliks kā (*baznīca*) ..... žurka. 19. (*Dziesma*) ..... dēļ, labie ļaudis, (*ienaidiņš*) ..... neturiet! 20. Pēc (*lietus*) ..... iestājās skaists laiks. 21. Pateicos no (*visa sirds*) ..... 22. Vecums nesargā no (*trakums*) ..... 23. Kad (*cirvis*) ..... kātam lapas plauks.

b) (*Viļņa*) ..... universitāte; (*alus*) ..... kauss; (*svētki*) ..... dāvanas; (*Karalauči*) ..... katedrāle; (*mežs*) ..... koki; (*dziesma*) ..... svētki; (*medus*) ..... muca; (*vīrs*) ..... radi; (*zeme*) ..... bagātības; (*Rīga*) ..... centrs; (*filoloģija*) ..... fakultāte; (*latvieši, valoda*) ..... katedra; (*tenkas*) ..... vācele; (*zvaigzne*) ..... spožums; (*darbs*) ..... laiks; (*nauda*) ..... vienība, (*maize*) ..... klaips; (*mute*) ..... harmonikas; (*roka*) ..... zāģis; (*bailes*) ..... pilns; (*smiltis*) ..... pulkstenis; (*sirds*) ..... slimība; (*nakts*) ..... maiņa; (*ūdens, mežs*) ..... putns; (*zaķis*) ..... pēdas; (*kartupe-*

lis) ..... biezenis, (*miezis*) ..... alus, (*alus*) ..... pagrabs, (*zirnis*) ..... zupa, (*vakars*) ..... blāzma; (*Vidzeme*) ..... jūrmala, (*cūka*) ..... laime, (*mode*) ..... kliedziens, (*laiks*) ..... ziņas.

36. Apskliaustuosius daiktavardžius pavartokite galininku ar įnagininku. Išverskite sakinius

1. Dari, ko darīdams, apdomā (*gals*) ..... 2. Laizās kā runcis, kas (*krējums*) ..... ēdis. 3. Ar (*apsolīta malka*) ..... (*pirts*) ..... nevar izkurināt. 4. Ola (*vista*) ..... māca. 5. Nemāci (*vecs kuilis*) ..... (*maiss*) ..... plēst! 6. Mājas (*zaglis*) ..... nenosargāsi. 6. (*Sava nelaime*) ..... citam neatdosi. 7. Ar (*vara*) ..... rados netiksi. 8. Roka (*roka*) ..... mazgā, abas baltas. 9. Ar (*laiviņa*) ..... ielaidos irbju šaut jūriņā. 10. Saule cirta (*Mēnestiņš*) ..... ar aso *(zobentiņš*) ..... 11. (*Visa nakts*) ..... sveces dega sudrabiņa lukturos. 12. Ar (*galva*) ..... (*mūris*) ..... nesadauzīsi. 13. Visi ceļi ved uz (*Roma*) ..... 14. Kal (*dzelzs*) ....., kamēr karsta! 15. Ņem (*zobens*) ..... rociņā, sargā (*sava*) ..... tēvu (*zeme*) .....! 16. Lēna cūka (*dziļa sakne*) ..... rok. 17. Nerunā (*nieki*) .....! 18. Viņš (*viss*) ..... ņem pie sirds.

37. a) Išverskite

vilks .....,
zaķis .....,
lācis .....,
cauna .....,
ozols .....,
vītols .....,
auns .....,
purvs .....,
paeglis .....,
gailis .....

b) Transliteruokite latvių pavardes

Vilks .....,
Zaķis .....,
Lācis .....,
Cauna .....,
Ozols .....,
Vītols .....,
Auns .....,
Purvs .....,
Paeglis .....,
Gailis .....

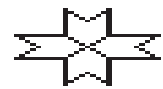

Daiktavardžių daryba

Deminutyvai

6 lentelė. Deminutyvinės priesagos

Priesaga	Vediniai	Leksinė reikšmė
-elis, -ele	*draugelis, puišelis, mājele*	*sėbras, berniūkštis, trobelšė*
-iņš, -tiņš **-utiņš** **-iņa, -tiņa**	*vīriņš, ūdentiņš* *alutiņš* *dieniņa, zivtiņa*	*vyrukas, vandenėlis* *alutis* *dienelė, žuvytė*
-ītis, -īte	*puisītis, pelīte, eglīte*	*vaikinukas, pelytė, eglutė*
-sniņa	*sirsniņa, naksniņa*	*širdelė, naktelė*
-uks	*brāļuks, suņuks*	*broliukas, šunytis*

38. Įsigilinę į 6 lentelę, pastebėsite, kad priesagos *-iņš, -iņa, -tiņš, -tiņa, -utiņš, -ītis, -īte* ir *-sniņa* vartojamos tik su tam tikrų linksniuočių daiktavardžiais. Nustatykite priesagos ir pamatinio žodžio linksniuotės ryšį bei užpildykite šią lentelę

Priesaga	Linksniuotės						Pavyzdžiai
	I	II	III	IV	V	VI	
-iņš							
-iņa							
-tiņš							
-utiņš							
-tiņa							
-ītis							
-īte							
-sniņa							

Bet: *deguns* ‘nosis’ – *deguntiņš, zobens* ‘kalavijas’ – *zobentiņš*

Žodžių *tēvs, māte* deminutyvinės formos *tēviņš, mātīte* turi specializuotąją reikšmę ‘patinas’, ‘patelė’. Tėvams maloniai pavadinti latvių kalboje vartojami žodžiai *tētis, mamma, māmiņa, māmuļa, māmuliņa.*

Tautosakoje priesagos *-tiņš* variantas yra *-tiņis: rudentiņš – rudentiņis, Mēnestiņš – Mēnestiņis.*

Deminutyvinės reikšmės neturi: a) terminai, pvz., *āboliņš* ‘dobilas’ , *ratiņš* ‘verpimo ratelis’, *zīlīte* ‘zylė’, *kumelīte* ‘ramunėlė’, *potīte* ‘gurnelis’; b) kai kurie vediniai, pvz., *kaimiņš* ‘kaimynas’, *termiņš* ‘(*laiko*) terminas’, *ciemiņš* ‘svečias’; c) letizuoti germanizmai *ķēniņš* ‘karalius’, *misiņš* ‘žalvaris’, *lādiņš* ‘užtaisas’.

39. Padarykite šių daiktavardžių mažybines formas (*skaitmuo nurodo linksniuotę*); *c* variante atsižvelkite į kamiengalio *k/c* ir *g/dz* kaitą žodžių daryboje

a)galds ....., telefons ....., šķīvis ....., dators ....., gulta ....., nauda ....., acs 6 ....., draudzene ....., māsa ....., leitis ....., auss 6 ....., lietus ....., rokturis ....., kāja ....., bērzs ....., ozols ....., priede ....., kalns ....., upe ....., ezers ....., vējš ....., ceļš .....

b)pulksteņu 2 ....., sienām ....., grāmatā ....., puķi 5 ....., vārda ....., zemei ....., vasaru .....

c) draugi ....., zābaki 1 ....., maks ....., logu ....., lokam ....., nagi ....., kokiem ....., cilvēka ....., ragus ....., ogai .....

40. Kokie yra šių deminutyvų pamatiniai žodžiai?

sieviņa	rociņa	avotiņš .....
saulīte	putniņš	vardīte .....
stikliņš	vilcieniņš	zobiņš .....
kaķītis	koklīte	podziņa .....
lapiņa	cīrulītis	akmentiņš .....
zvirbulītis	pirkstiņš	zupiņa .....
istabiņa	naudiņa	stabiņš .....

41. Išbraukite nereguliarius ar nevartojamus deminutyvus

galva – galvīte, galvutīte, galviņa, galsniņa
skapis (*spinta*) – skapītis, skapiņš, skapentiņš
kungs (*ponas*) – kundzītis, kundziņš, kundziņis
kuģis (*laivas*) – kuģītis, kuģiņis, kuģiņš
pils (*pilis*) – piliņa, pilsniņa, pilīte, piltiņa
pīle (*antis*) – pīliņa, pīlīte, pīlutīte, pīlņa
meita (*duktė; mergaitė*) – meitiņa, meitīte, meitulīte, meisniņa
meitene (*mergina*) – meiteniņš, meitenīte, meitesņa
zvaigzne (*žvaigždė*) – zvaigzniņš, zvaigžņa, zvaigzniņa, zvaigznīte
rudens (*ruduo*) – rudeniņš, rudenītis, rudentiņš
vista (*višta*) – vistīte, vistiņa, vistele, vistiņš

42. Išverskite **Įrašykite trūkstamas pavardes**

		Ia.	*Iie.*
a)	krūmiņš	Krūmiņš	Krūminis
	kalniņš	Kalniņš	.....
	bērziņš, ...	Bērziņš	.....
	ozoliņš	.....	Uozuolinis
	liepiņa	.....	Liepinia
	skujiņa	Skujiņa	.....
	vītoliņš	Vītoliņš	.....
	riekstiņš	.....	Riekstinis
b)	ezītis	Ezītis	Ezytis
	cālītis	Cālītis	.....
	zālīte	.....	Zalytė
	eglīte	Eglītis	.....
	priedīte	Priedīte	.....
	rudzītis	Rudzīte	.....

43. Ištaisykite netaisyklingai transliteruotus latvių asmenvardžius

1. Latvių delegacijoje buvo spaudos atstovas Peterisas Avotinšas ....., verslininkė Liene Kalnina ..... ir vadybininkė Velta Eglite ..... 2. Mano draugas yra Raimondo Paulso ..... muzikos gerbėjas, o jo žmona dievina Imanto Ziedonio ..... poeziją.

Kiti priesagų vediniai

44. Sudarykite asmenų ir įrankių pavadinimus su priesaga *-tājs, -tāja* iš šių veiksmažodžių

lasīt (*skaityti*)	vadīt (*vadovauti*).....
dziedāt (*dainuoti*).....	vēlēt (*rinkti*) .....
dejot (*šokti*)	gleznot (*tapyti*).....
staigāt (*vaikščioti*).....	skatīties (*žiūrėti*).....
uzvarēt (*nugalėti*).....	zaudēt (*pralaimėti*).....
iznīcināt (*naikinti*).....	domāt (*mąstyti*).....
audzināt (*auklėti*).....	klausīties (*klausytis*) .....
skaitīt (*skaičiuoti*).....	spēlēt (*žaisti; groti*) .....
vinnēt (*laimėti*)	turēt (*laikyti*) .....

7 lentelė. Kitos daiktavardžių priesagos

Darybinė reikšmė	Priesaga	Vediniai	Leksinė reikšmė
Asmenų pavadinimai	**-ājs**	*arājs, cēlājs*	*artojas, kilnotojas*
	-ējs, -ēja	*skrējējs, apkopēja*	*bėgikas, valytoja*
	-enis, -ene	*bārenis, draudzene*	*našlaitis, draugė*
	-ēns	*skolēns, puisēns*	*mokinys, vaikėzas*
	-iene	*kaimiņiene, karaliene*	*kaimynė, karalienė*
	-ietis, -iete	*lietuvietis, talliniete*	*lietuvis, talinietė*
	-(i)nieks, -(i)niece	*skolnieks, zinātnieks māksliniece, saimniece*	*moksleivis, mokslininkas menininkė, šeimininkė*
	-onis, -one	*mežonis, varone*	*laukinis, didvyrė*
	-oņa	*dauzoņa*	*padauža*
	-tājs, -tāja	*docētājs, rakstītāja*	*dėstytojas, rašytoja*
	-ulis, -ule	*resnulis, brēkule*	*storulis, rėksnė*
Gyvūnų pavadinimai	**-enis, -ene**	*circenis, glodene; zaķene, kaķene*	*svirplys, gluodenas; kiškė (patelė), katė*
	-ēns	*zaķēns, kaķēns*	*kiškiukas, kačiukas*
	-ulis	*rāpulis*	*roplys*
Augalų pavadinimai	**-ene**	*pienene, zemene*	*pienė, žemuogė*
	-ulājs	*ogulājs*	*uogakrūmis*
Įrankių ir kt. daiktų pavadinimai	**-enis, -ene**	*veltenis, šautene*	*veltinis, šautuvas*
	-ējs	*dzinējs, ložmetējs*	*variklis, kulkosvaidis*
	-eklis/-ēklis	*grābeklis, biedēklis*	*grėblys, baidyklė*
	-klis, -kls	*sūklis, durklis, arkls*	*kempinė, durklas, arklas*
	-nis	*sūknis, lauznis*	*siurblys, lauztuvas*
	-nīca	*pavārnīca*	*samtis*
	-tājs	*dzesētājs, modinātājs*	*aušintuvas, žadintuvas*
	-tnis, -tne	*gultnis, izlietne*	*guolis, kriauklė (santech.)*
	-tuve	*nestuves*	*neštuvai*
	-ulis, -ule	*zīmulis, klausule*	*pieštukas, ragelis (telef.)*
Vietų pavadinimai	**-aine**	*priedaine, ozolaine*	*pušynas, ąžuolynas*
	-(ul)ājs	*purvājs, zālājs*	*raistas, žolynas*
	-ene	*dzimtene, Gulbene*	*tėvynė, toks miestavardis*
	-nīca	*kafejnīca, ēdnīca*	*kavinė, valgykla*
	-tava	*lasītava, noliktava*	*skaitykla, sandėlis*
	-tuve	*šautuve, glabātuve*	*šaudykla, saugykla*
	-ums	*arums, ierakums*	*arimas (dirva), apkasas*
Veiksmų ir jų rezultatų pavadinimai	**-iens**	*lēciens, sitiens*	*šuolis, smūgis*
	-oņa	*dunoņa*	*griausmas*
	-sma	*ausma, dvesma*	*aušra, dvelksmas*
	-sme	*sadursme*	*susidūrimas*
	-šana, -šanās	*mešana, runāšana mācīšanās*	*metimas, kalbėjimas mokymasis*
	-ums	*sākums, izvilkums*	*pradžia, ištrauka*
Ypatybių pavadinimai	**-ība**	*gudrība, muļķība*	*išmintis, kvailystė*
	-ums	*skaistums, vecums*	*grožis, senatvė*
Kiti abstraktai	**-atne**	*senatne, vienatne, jaunatne*	*senovė, vienuma; jaunimas*
	-ība	*būtība, dzīvība, laulība*	*esmė, gyvybė, santuoka*
	-ne	*tagadne, nostādne*	*dabartis, formuluotė*
	-oklis	*stāvoklis, viedoklis*	*padėtis, požiūris*

Atsargiai! Kita reikšmė!

mācītājs ‘pastorius’
mokytojas ‘skolotājs’

dejotāja ‘šokėja’
dejuotoja ‘vaimanātāja’

soļotājs ‘ėjikas’
šuoliuotojas ‘lėkšotājs’

skaitītājs ‘skaitiklis’
skaitytojas ‘lasītājs’

vairotājs ‘daugintojas’
vairuotojas ‘autovadītājs, šoferis’

dēstītājs ‘sodintojas’
dėstytojas ‘docētājs’

45. Sudarykite asmenų ir įrankių pavadinimus su priesaga *-ējs, -ēja* iš šių veiksmažodžių būtojo laiko *(forma nurodyta skliausteliuose)*

lēkt (*lēca*) lēcējs
uzņemt (*uzņēma*) .....
piekrist (*piekrita*) .....
iet (*gāja*) .....
kalt (*kala*) .....
sūkt (*sūca*) .....

saukt (*sauca*) .....
pārdot (*pārdeva*) .....
atnākt (*atnāca*) .....
braukt (*brauca*) .....
dzīt (*dzina*) .....
uztvert (*uztvēra*) .....

46. Išverskite

1. Aš pažįstu rutulio (*lode*) stūmiką (*grūst*) ir disko metiką. 2. Vakar kalbėjau su tavo klasės auklėtoja (*audzināt*). 3. Ką rodo skaitiklis (*skaitīt*)? 4. Nugalėtojus (*uzvarēt*) sutiko su orkestru (*orķestris*). 5. Mano motina buvo gera šokėja (*dejot*). 6. Nupirkau tau naują (*jauns*) dulkių (*putekļi*) siurblį (*sūkt*).

Ar tiesa, kad...

...daiktavardžiai su priesaga *-tājs, -tāja* daromi iš priesaginių veiksmažodžių bendračių (II ir III asmenuotės), o su priesaga *-ējs, -ēja* – iš nepriesaginių (I asmenuotės ir supletyvinių) veiksmažodžių būtojo laiko formos?

47. Ką reiškia šie asmenų pavadinimai su priesaga *-(i)nieks, -(i)niece*?

bagātnieks (:bagāts ‘turtingas’)
darbinieks (:darbs ‘darbas’)
dzejniece (:dzeja ‘poezija’)

celtnieks (:celt ‘statyti’)
zemnieks (:zeme ‘žemė’)
liepājniece (:Liepāja)

gudrinieks (:gudrs ‘protingas’)
mākslinieces (:māksla ‘menas’)
pētnieks (:pētīt ‘tyrinėti’)
skolnieks (:skola ‘mokykla’)
slimnieks (:slims ‘sergantis’)
strādnieks (:strādāt ‘dirbti’)
zinātnieks (:zinātne ‘mokslas’)
bezdarbniece (:bezdarbs ‘nedarbas’)
jautrībnieks (:jautrība ‘linksmybė’)
upmalnieks (:upmala ‘paupys’)
tirdziniece (:tirgus ‘turgus’)
vidusskolnieks (:vidusskola ‘vidurinė mokykla’)
laucinieks (:lauki ‘kaimas’)
īpašnieks (:īpašums ‘nuosavybė’)
krāpniece (:krāpt ‘apgauti’)
rīdzinieks (:Rīga)
svešinieks (:svešs ‘svetimas’)
valdnieks (:valdīt ‘valdyti’)
saimniece (:saime ‘šeimyna’)
mednieks (:medīt ‘medžioti’)
laivinieks (:laiva ‘valtis’)
bundzinieks (:bungas ‘būgnas’)

Atsargiai! Kita reikšmė!

virsnieks ‘karininkas’
viršininkas ‘priekšnieks’

mākslinieks ‘menininkas’
mokslininkas ‘zinātnieks’

vietnieks ‘pavaduotojas’
vietininkas 1. ‘vietvaldis’; 2. ‘lokatīvs’

strēlnieks ‘šaulys’
strėlininkas ‘loka šāvējs’

Įsidėmėkite!

Kai kurių vedinių leksinė reikšmė skiriasi nuo darybinės, plg.:
ābecnieks (:ābece ‘abėcėlė’) ‘pradinukas’
abinieks (:abi ‘abu’) ‘amfibija’ *(gyvūnas)*
atslēdznieks (:atslēga ‘raktas’) ‘šaltkalvis’
bruņinieks (:bruņas ‘šarvai’) ‘riteris’
dubultnieks (:dubults ‘dvigubas’) ‘antrininkas’
ienaidnieks (:ienaids ‘neapykanta’) ‘priešas’
kājnieks (:kāja ‘koja’) ‘pėstininkas’
lielinieks (:liels ‘didelis’) ‘bolševikas’
priekšnieks (:priekša ‘priekis’) ‘viršininkas’
vēstnieks (:vēstīt ‘pranešti’) ‘ambasadorius’
zemnieks (:zeme ‘žemė’) ‘valstietis’

48. Ką reiškia šie daiktų ir abstraktų pavadinimai?

bagāžnieks (:bagāža), *burinieks* (:bura ‘burė’), *vienskaitlinieks* (:vienskaitlis ‘vienaskaita’), *daudzskaitlinieks* (:daudzskaitlis ‘daugiskaita’)

49. Apibūdinkite priesagos *-(i)nieks, -(i)niece* vedinių darybą

50. Sudarykite gyvūnų jauniklių pavadinimus su priesaga *-ēns*

zvirbulis	lapsa .....
kuce (*kalė*)	vālodze .....
lācis	bezdelīga .....
vilce	stirna .....
alnis (*briedis*)	briedis (*elnias*) .....
pele	vārna .....

Bet: *žurka - žurkulēns, varde - vardulēns*

51. Ką reiškia šie vietų ir kitų realijų pavadinimai? Neaiškius atvejus pasitikslinkite žodyne

a) *slimnīca* (:slimnieks ‘ligonis’)
vasarnīca (:vasara)
tējnīca (:tēja ‘arbata’)
viesnīca (:viesis ‘svečias’)
ķieģeļnīca (:ķieģelis ‘plyta’)
sālnīca (:sāls ‘druska’)
kafejnīca (:kafeja* ‘kava’)
darbnīca (:darbs ‘darbas’)
siltumnīca (:siltums ‘šiluma’)
maiznīca (:maize ‘duona’)
vārdnīca (:vārds ‘žodis’)
olnīca (:ola ‘kiaušinis’)
dziednīca (:dziedēt** ‘gydyti’)
ēdnīca (:ēd** ‘valgo’)

b) *noliktava* (:nolikt ‘padėti’)
mazgātava (:mazgāt)
tīrītava (:tīrīt ‘valyti’)
smēķētava (:smēķēt ‘rūkyti’)
šķīstītava (:šķīstīt ‘skaistinti’)
vārītava (:vārīt ‘virti)***
tirgotava (:tirgot ‘prekiauti’)
frizētava (:frizēt ‘šukuoti’)
peldētava (:peldēties ‘maudytis’)
locītava (:locīt ‘lankstyti’)
slidotava (:slidot ‘čiuožinėti’)
lasītava (:lasīt ‘skaityti’)

c) *spiestuve* (:spiest ‘spausti’)
krātuve (:krāt ‘kaupti, rinkti’)
ēstuve (:ēst ‘valgyti’)
raktuve (:rakt ‘kasti’)
pārceltuve (:pārcelt ‘perkelti’)
izgāztuve (:izgāzt ‘išpilti, išversti’)
ceptuve (:cept ‘kepti’)
pārbrauktuve (:pārbraukt ‘pervažiuoti’)
dzertuve (:dzert ‘gerti’)

---

* Žodis *kafeja, kapeja* vartotas XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Dabartinėje latvių kalboje vartojamas žodis *kafija*.

** Priesagos *-nīca* vediniai iš veiksmažodžių itin reti.

*** Žodis *vārītava* reiškia daryklą, (alaus ir pan.) viryklą. Virtuvei reikšti latviai vartoja skolinį iš lietuvių kalbos *virtuve.*

ceptuve ‘kepykla’ — *dzertuve* ‘svaigalų parduotuvė; baras’
keptuvė ‘panna’ — *gertuvė* ‘blašķe, tvertne’

52. Išverskite į latvių kalbą veiksmų pavadinimus, vartodami priesagą *-šana* (sangrąžinė forma *-šanās*)

a) bėgimas (*skriet*) skriešana
galvojimas (*domāt*) .....
ėjimas (*iet*) .....
mylėjimas (*mīlēt*) .....
juokimasis (*smieties*) .....
miegojimas (*gulēt*) .....
tvarkymas (*kārtot*) .....
gyvenimas (*dzīvot*) .....
gėrimas (*dzert*) .....
žiūrėjimas (*skatīties*) .....
plovimas (*mazgāt*) .....
tylėjimas (*klusēt*) .....
sėdėjimas (*sēdēt*) .....
kalbėjimas (*runāt*) .....
rašymas (*rakstīt*) .....
važiavimas (*braukt*) .....
dainavimas (*dziedāt*) .....
siuvimas (*šūt*) .....

Atsižvelkite į *sš, zš* asimiliaciją: *prast - pras + šana = prašana*

b) valgymas (*ēst*) .....
stūmimas (*grūst*) .....
nešimas (*nest*) .....
metimas (*mest*) .....
laužimas (*lauzt*) .....
sukimas (*griezt*) .....

53. Išverskite

a) 1. Tylėjimas – auksas, kalbėjimas – sidabras. 2. Gulėjimas ligoninėje jam jau įgriso (*apnikt*). 3. Su tokiu važiavimu toli nenuvažiuosi. 4. Dainavimo pamokoje (*stunda*) buvo ne tik muzikos (*mūzika*) mokytoja, bet ir mokyklos direktorius. 5. Kavinėje sutikome lietuvę poetę, du latvių rašytojus ir vertėją (*tulkot*). 6. Elniukui nepatiko gyvenimas zoologijos sode (*zoodārzs*).

b) 1. Te ir īsta velna būšana. 2. Starp viņiem bieži rodas nesaprašanās. 3. Enciklopēdiskas zināšanas vienmēr ir liela vērtība.

54. Ką galėtų reikšti šie žodžiai?

paņēmiens (:paņēma ‘paėmė’) .....
skatiens (:skats ‘vaizdas’) .....
kliedziens (:kliedza ‘rėkė’) .....
centieni (:centās ‘stengėsi’) .....
ēdiens (:ēda ‘valgė’) .....
dzēriens (:dzēra ‘gėrė’) .....

55. Įrašykite pamatinius žodžius. Jais gali būti įvairios kalbos dalys

a) īpašība (:īpašs) *ypatybė*
pacietība (:pacietu) *kantrumas*
labība (:.....) *javai*
draudzība (:.....) *draugystė*
dažādība (:.....) *įvairovė*
kādība (:.....) *kokybė*
slimība (:.....) *liga*
brālība (:.....) *brolybė*
gudrība (:.....) *išmintis*
parādība (:.....) *reiškinys*
attīstība (:.....) *vystymasis*
bagātība (:.....) *turtas*
atturība (:.....) *santūrumas*
vienība (:.....) *vienetas; vienybė*
muļķība (:.....) *kvailystė*
darbība (:.....) *veikla*
jaunība (:.....) *jaunystė*
bērnība (:.....) *vaikystė*
mūžība (:mūžs) *amžinybė*
patiesība (:.....) *teisybė*
tīrība (:.....) *švara*
bezgalība (:.....) *begalybė*
rupjība (:rupjš) *šiukštybė*
nabadzība (:.....) *skurdas*

b) vēstniecība (:vēstnieks) *ambasada*
grāmatvedība (:.....) *buhalterija*
valodniecība (:.....) *kalbotyra*
starpniecība (:.....) *tarpininkavimas*
rūpniecība (:.....) *pramonė*
celtniecība (:.....) *statyba*
cilvēcība (:.....) *žmoniškumas*

c) mīlestība (:.....)* *meilė*
labestība (:.....) *gerumas*
sazvērestība (:.....) *sąmokslas*
burvestība (:.....) *burtai, kerai*
pretestība (:.....) *priešinimasis; varža*
žēlastība (:.....)* *gailestis*
pārestība (:.....) *skriauda*

d) elektrība *elektra*

* Žodžiai *mīlestība* ir *žēlastība* iš tikrųjų yra vedinai iš dabar jau nebevartojamų atitinkamų slavizmų (plg. rus. *милость, жалость*). Kitus *c* pogrupio žodžius reikia traktuoti jau kaip priesagų *-estība, -astība* vedinius, pradžioje atsiradusius pagal jau minėtų vedinių analogiją.

Žodis *elektrība* gali būti skaidomas tik morfemiškai, nes darybiniu požiūriu jo pamatinis žodis **elektra* tėra tik potencialus; plg. dar kitus tos sememos darinius *elektrisks, elektriķis, elektrizēt* ir kt.

Atsižvelkit į *g, k* virtimą *dz, c* prieš *i*: *drau**g**s - drau**dz**ība, nie**k**s - nie**c**ība.*

Vedant daiktavardžius iš priesaginių veiksmažodžių, pastarųjų priesaga atmetama, plg.: *rīkot - rīcība.*

Atsargiai! Kita reikšmė!

būtība ‘esmė’	*biedrība* ‘draugija; ‘bendrovė’	*valdība* ‘vyriausybė’
būtybė ‘būtne’	*bendrybė* ‘kopība’	*valdyba* ‘valde’

56. Įrašykite priesagos *-(j)ums* vedinį (*j* įterpti hiato atveju)

a) jautāt (*klausti*) jautājums ‘klausimas’
lūgt (*prašyti*) ..... ‘prašymas’
uzbrukt (*pulti*) ..... ‘puolimas’
labs (*geras*) ..... ‘nauda’
kluss (*tylus*) ..... ‘tyla’
mazāk (*mažiau*) ..... ‘mažuma’
vairāk (*daugiau*) ..... ‘dauguma’
nosaukt (*pavadinti*) ..... ‘pavadinimas’
notikt (*atsitikti, įvykti*) ..... ‘įvykis’
lidot (*skristi*) ..... ‘skrydis’
auda (*audė*) ..... ‘audinys’
šaurs (*siauras*) ..... ‘siaurumas; ‘sąsiauris’
tīrs (*švarus; grynas*) ..... ‘švarumas; ‘ariamas laukas’
zaudēt (*netekti; pralaimėti*) ..... ‘netektis’; ‘pralaimėjimas’
piedāvāt (*pasiūlyti*) ..... ‘pasiūlymas’

b) sakinys ..... (:teikt ‘sakyti’)
neviltis ..... (:izmist ‘kristi į neviltį’)
išnykimas ..... (:zuda ‘išnyko’)
uogienė ..... (:ievārīt ‘išvirti’)
įmonė ..... (:uzņēma ‘priėmė’)
pasididžiavimas ..... (:lepns ‘išdidus’)
grožis ..... (:skaists ‘gražus’)
greitis ..... (:ātrs ‘greitas’)
storis ..... (:biezs ‘storas’)
apkūnumas ..... (:resns ‘apkūnus, storas’)
sandėris ..... (:darīt ‘daryti’)
sutartis ..... (:līgt ‘lygti, derėti’)
senatvė ..... (:vecs ‘senas’)
sunkumas ..... (:smags ‘sunkus’)
lengvumas ..... (:viegls ‘lengvas’)
poreikis ..... (:pieprasīt ‘pareikalauti’)
kelionė ..... (:ceļot ‘keliauti’)
apribojimas ..... (:ierobežot ‘apriboti’)

Įsidėmėkite!

labs ‘geras’
bet: *labība* ‘javai’, *labums* ‘nauda’, *labumi* ‘gėrybė’, *labestība* ‘gerumas’

Kai kurių tarptautinių žodžių baigmenys

57. Dešinėje įrašykite trūkstamą lietuvišką, kairėje – latvišką žodžių porą

a)

.....	universitāte	.....	specialitāte
fakultetas	.....	realybė	.....
identitetas	.....	aktyvumas	.....
.....	mentalitāte	.....	agresivitāte
.....	paritāte	.....	kvalitāte
imunitetas	.....	kiekybė	.....
.....	intensitāte	.....	stabilitāte

b)

.....	humānisms	impresionizmas	.....
.....	tūrisms	šovinizmas	.....
.....	kapitālisms	nacionalizmas	.....
komunizmas	.....	anglicizmas	.....
.....	entuziasms	marazmas	.....
sarkazmas	.....	.....	arhaisms
.....	sirreālisms	.....	ģermānisms

c)

.....	akadēmiķis	fizikas	.....
politikas	.....	.....	mūziķis
.....	romantiķe	medikė	.....
.....	mehāniķis	.....	elektriķis

d)

.....	scenārijs	morfijus	.....
.....	ģēnijs	.....	kritērijs
.....	nātrijs	..... .	kalcijs
.....	akvārijs	planetariumas	.....
terariumas	.....	magnis	.....
prezidiumas	.....	morfijus	.....

e)

.....	miljonārs	.....	režisors
.....	revolucionārs	.....	pionieris
.....	inženieris	.....	kavalieris

f) ..... rektors ..... profesors
diktorius .... sektors
redaktorius .... revizors

g) ..... buldozers adapteris .....
..... ēters ..... fārvaters
kurjeris ..... dizaineris .....
..... kanclers dispečeris .....
..... pinčers ..... dispansers

h) ..... filozofs biologė .....
..... filologs antropologė .....
..... filoloģe sociologas .....

i) ..... filoloģija biologija .....
sociologija ..... filosofija .....

j) garažas .... fiksāža
..... bagāža miražas .....
instruktažas .... virāža
ekipažas .... masāža
tiražas ..... šantažas .....
..... tonnāža vitražas .....
kilometražas ..... trikotažas .....
reportažas ..... fotomontažas .....
..... manēža peizažas .....
..... kotedža ..... koledža

Bet: *personāžs, sakvojāžs, tipāžs*

k) ..... kovbojs ..... makaks
..... birojs ..... buržujs
..... rallijs ..... hobijs
..... aktieris ..... aktrise
..... hipijs ..... blūzs
..... kase ..... pase
..... džezs ..... kasieris
..... miniatūra ..... filiāle
..... gvarde ..... koris
..... ķīmija ..... sinode
..... kantoris ..... teātris
..... polise ..... prakse
..... adrese ..... delikatese

Priešdėlių vediniai

8 lentelė. Daiktavardžių priešdėliai

Priešdėlis	Darybinė reikšmė	Vediniai	Leksinė reikšmė
aiz-	a) vieta už ko nors	*aizrobeža, aizsaule*	*užsienis, anapilis*
	b) laikas prieš ar po	*aizvēsture, aizmūžs*	*priešistorė, nebūtis*
	c) kiti abstraktai	*aizdomas, aizdusa*	*įtarimas, dusulys*
ap-	a) daiktas aplink	*aproce, apkakle*	*apyrankė, apykaklė*
	b) vieta aplink	*apgabals, apvidus*	*sritis, vietovė*
at-	a) atgalinis objektas	*atceļš, atskabarga*	*kelias atgal, šerpeta*
	b) pasikartojantis reiškinys	*atvasara, atbalss*	*bobų vasara, aidas*
	c) papildoma ko dalis	*atvase, atzars*	*atžala, atšaka*
bez-	a) objektas be ko nors	*bezrocis, bezdibenis*	*berankis, bedugnė*
	b) abstraktas, reiškiantis ko nors trūkumą	*bezmiegs, beztiesība*	*nemiga, beteisiškumas*
ie-	a) objektas, įlinkęs į vidų ar esantis viduje	*ieleja, ierocis, iemute*	*slėnis, ginklas, kandiklis*
	b) įvairūs abstraktai	*ienaids, iegriba*	*neapykanta, įnoris*
ne-	a) priešinga reikšmė	*nelaime, negods*	*nelaimė, negarbė*
	b) perkeltinė ppr. negatyvi reikšmė	*necilvēks, nezvērs, nedarbs, nelaiķis*	*niekšas, pabaisa, siautėjimas, velionis*
no-	a) vieta atokiau	*nokalne, nomale*	*nuokalnė, pakraštys*
	b) mažesnę ypatybę turintis objektas ar reiškinys	*nokrāsa, nokrēsla, novakare*	*atspalvis, prietema, pavakarys*
	c) sudėtinė ko dalis	*nodaļa, nozare*	*skyrius, šaka (sritis)*
pa-	a) vieta ar daiktas po kuo nors	*pagalde, pasaule, pazeme, pazole*	*pastalė, pasaulis, požemis, puspadis*
	b) pavaldus objektas ar abstraktas	*pasuga, paveids*	*porūšis, atmaina*
	c) laikas prieš ką nors	*pavasaris, pavakare*	*pavasaris, pavakarė*
	d) objektas ar abstraktas, turintis netikrą ar silpnesnę ypatybę	*patēvs, paeglis, pamiers*	*patėvis, kadagys, paliaubos*
pār-	a) asmuo ar abstraktas, turintis ypatybės perviršį	*pārcilvēks, pārsvars, pārnova, pārmaksa*	*antžmogis, persvara, supernova, permoka*
	b) vieta už ko nors	*pārupe, Pārdaugava*	*užupis, Uždauguvis*
pie-	a) vieta ties kuo nors	*piepilsēta, pierobeža*	*priemiestis, pasienis*
	b) abstraktas, turintis ypatybės dalį	*piegarša, pieskaņa*	*prieskonis (negeras), niuansas*
pirms-	objektas ar abstraktas, turintis ankstesnio laiko ypatybę	*pirmsskola, pirmsvēsture*	*pradžios mokykla, priešistorė*
pret-	dalykas, nukreiptas prieš pamatiniu žodžiu pasakytą dalyką	*pretinde, pretruna, pretizlūkošana*	*priešnuodis, prieštara kontržvalgyba*
uz-	objektas ant ko nors	*uzacs, uzgalis, uzročī*	*antakis, antgalis, antrankiai*
zem-	objektas ar abstraktas po kuo nors	*zemūdene, zemsega, zemteksts, zemapziņa*	*povandeninis laivas, miško paklotė, potekstė, pasąmonė*

58. Įrašykite būdingesnius lietuviškus priešdėlių atitikmenis. Sugalvokite jiems pavyzdžių

la.	lie.	Pavyzdžiai
aiz-		
ap-		
at- bez-		
ie-		
no-		
pa-		
par-		
pie- pirms-		
pret-		
uz- zem-		

Atsargiai! Kita reikšmė!

pazeme ‘požemis’ *ierocis* ‘ginklas’
pažemė ‘virszeme’ *įrankis* ‘instruments’

Galūnių vediniai

9 lentelė. Daiktavardžių galūnių vediniai

Galūnė	Darybinė reikšmė	Vediniai	Leksinė reikšmė
-a	a) veiksmų pavadinimai b) kiti abstraktai b) daiktų pavadinimai c) asmenų pavadinimai	*deja, runa, duna* *ilgas, beigas, steiga* *atslėga, sega, krava* *paziņa, nepraša, žāva*	*šokis, šneka, griausmas* *ilgesys, pabaiga, skuba* *raktas, antklodė, krovinys* *pažįstamas, nemokša, vėpla*
-e	a) veiksmų pavadinimai b) kiti abstraktai c) daiktų pavadinimai d) gyvūnų pavadinimai	*pārbaude, dzīres* *kāre, kaite, pūles, slodze* *spuldze, svilpe* *grieze, sniedze*	*patikra, išgertuvės* *godulys, liga, triūsas, krūvis* *lemputė, švilpukas* *griežlė, sniegstartė*
-is	a) veiksmų pavadinimai b) asmenų pavadinimai c) įrankių pavadinimai	*blīkšķis, zibsnis* *vecis, melis, bārdainis* *urbis, slēdzis*	*trenksmas, žybsnis* *senis, melagis, barzdočius* *grąžtas, jungiklis*
-s	a) asmenų pavadinimai b) daiktų pavadnimai c) abstraktai	*sargs, gans* *vads, augs, tērps* *spaids, naids, vaids*	*sargas, piemuo* *laidas, augalas, drabužis* *prievarta, nesantaika, aimana*

59. Sugalvokite sakinių su 9 lentelėje nurodytais žodžiais

60. Surašykite atskirai priešdėlių, priesagų ir galūnių vedinius

izeja (:izeju), *sacepums* (:sacept), *pajumte* (:jumts), *uzlējums* (uzlēja), *jauneklis* (:jauns), *sardze* (:sarga), *kopētājs* (:kopēt), *bezvērtība* (:vērtība), *biedrība* (:biedrs), *uzraugs* (:uzrauga), *izpletnis* (:izpletās), *aizkrāsne* (:krāsns), *apvidus* (:vidus), *izlietne* (:izliet), *atvadas* (:atvadās), *atvadīšanās* (:atvadīties), *iecere* (:iecer), *pavēle* (:pavēl), *likums* (:likt), *brālēns* (:brālis), *draudze* (:draugi), *piekalne* (:kalns), *pilsētnieks* (:pilsēta), *mīlulis* (:mīl), *atsauksme* (:atsaukties), *atstarpe* (:starpa), *atriebība* (:atriebt), *izziņa* (:izziņot)

Priešdėlių vediniai	Priesagų vediniai	Galūnių vediniai

Atsargiai! Kita reikšmė!

bauda ‘mėgavimasis’ *lāva* ‘pirties plautas’ *gulta* ‘lova’
bauda ‘sods’ *lova* ‘gulta’ *gultas* ‘lāža’

Dūriniai

61. Įsigilinkite į dūrinių struktūrą ir reikšmes. Kurių dūrinių struktūra panaši į lietuvių, kurių skiriasi? Kuo skiriasi?

a) *saulespuķe* ‘saulėgrąža’, ***vīramāte*** ‘anyta’, ***tautasdziesma*** ‘liaudies daina’, ***dziesmusvētki*** ‘dainų šventė’, ***Ziemassvētki*** ‘Kalėdos’, ***sievasbrālis*** ‘svainis’, ***dzīvesvieta*** ‘gyvenamoji vieta’, ***redzesloks*** ‘akiratis’, ***lietuslāse*** ‘lietaus lašas’, ***vaļasprieks*** ‘hobis’, ***gadalaiki*** ‘metų laikai’, ***ledusskapis*** ‘šaldytuvas’, ***kājāmgājējs*** ‘pėsčiasis’

b) ***dzelzceļš*** ‘geležinkelis’, ***ēstgriba*** ‘apetitas’, ***aunāda*** ‘avikailis’, ***biezpiens*** ‘varškė’, ***kopmītne*** ‘bendrabutis’, ***lielveikals*** ‘prekybos centras’, ***universālveikals*** ‘universalioji parduotuvė’, ***rupjmaize*** ‘juoda (rupi) duona’, ***atpakaļgaita*** ‘atbulinė eiga’, ***otrdiena*** ‘antradienis’, ***datortehnika*** ‘kompiuterinė technika’, ***brīvlaiks*** ‘laisvalaikis’

c) ***stiklogrāfija, teātromānija***

d) ***labdaris*** ‘geradarys’, ***badmira*** ‘badmira’, ***bērzlape*** ‘ūmėdė’, ***sirdēsti*** ‘širdgėla’, ***tumšmatis*** ‘tamsiaplaukis’, ***skaļrunis*** ‘garsiakalbis’, ***rokturis*** ‘rankena’, ***saullēkts*** ‘saulėtekis’.

e) ***zemkopība*** ‘žemdirbystė’, ***žēlsirdība*** ‘gailestingumas’, ***dziļdomība*** ‘giliamintiškumas’.

f) ***lielgabals*** ‘pabūklas’ (:liels ‘didelis’ + gabals ‘gabalas’), ***zobgalis*** ‘šaipokas’ (:zobs ‘dantis’ + gals ‘galas’), ***Lieldienas*** ‘Velykos’ (:liels ‘didelis’ + diena), ***saulesbrālis*** ‘valkata’, ***jāņoga*** ‘raudonasis serbentas’ (:Jāņi ‘Joninės’ + oga).

g) ***diennakts*** ‘para’, ***dzelzsbetons*** ‘gelžbetonis’, ***sālsmaize*** ‘duona ir druska’, ***laiktelpa*** ‘laikas ir erdvė’

62. Ar visi komentarai teisingi? Pagrįskite arba paneikite aukščiau duotais pavyzdžiais

1. Dūriniai dažniausiai daromi iš žodžių junginio.

1.1. Nuo žodžių junginio dūrinys skiriasi tuo, jog turi vieną kirtį, tuo tarpu junginio yra kirčiuoti abu žodžiai.

1.2. Dūrinio reikšmė paprastai sutampa su žodžių junginio reikšme arba yra jai artima, pvz., ...,

1.3. tačiau esama išimčių, pvz., ...,

kai dūrinys kilęs iš frazeologizmo ar metaforinio junginio.

2. Latvių kalboje dūriniai formos požiūriu gali būti dvejopi: sintaksiniai ir sintaksiniai-morfologiniai.

2.1. Sintaksinių dūrinių morfologinis kamienas lieka toks pat, kaip antrojo sando, pvz., ...

2.2. Pirmasis sandas gali išlaikyti galūnę arba jos neišlaikyti, pvz., ...
.....

2.3. Sintaksinių-morfologinių dūrinių kamienas skiriasi nuo antrojo sando ir turi galūnes *-a, -e, -is,* pvz., ...

2.4. Dalies sintaksinių-morfologinių dūrinių daryboje dalyvauja ir priesaga *-ība*, pvz., ...

3. Latvių kalbos dūrinių jungtimi (interfiksu) eina:
3.1. balsiai *(i)a, ā, ē, ī, ū,* pvz., ...;
3.2. pirmojo sando galūnė, kuri, linksniuojant dūrinį, nekinta.*
3.3. Retais atvejais jungtimi eina balsis *o* [o], pvz., ...
3.4. Dalis dūrinių interfikso neturi (plg. 2.2.).

4. Sandų reikšmės požiūriu daugelis dūrinių yra determinatyviniai, t. y. vienas sandas apibrėžia kitą. Kopuliatyvinių dūrinių, kur abu sandai yra lygiaverčiai, pvz., ..., esama nedaug.

63. Ką reiškia šie dūriniai?

a) bērnudārzs .....
datorspēle (*dators* ‘kompiuteris’, *spēle* ‘žaidimas’) .....
degviela (*viela* ‘medžiaga’) .....
desmaize (*desa* ‘dešra’, *maize* ‘duona’) .....
galvaspilsēta (*pilsēta* ‘miestas’) .....
garastāvoklis (*gars* ‘dvasia’, *stāvoklis* ‘būklė’) .....
gliemežvāks (*gliemezis* ‘sraigė’, *vāks* ‘dangtis’) .....
godavārds (*gods* ‘garbė’) .....
guļamistaba (*istaba* ‘kambarys’) .....
ievadvārdi (*ievads* ‘įvadas’) .....
istabmeita .....
īsziņa (*īss* ‘trumpas’) .....
jūrmala (*mala* ‘pakraštys’) .....
karavīrs .....
kopmītne (*kopējs* ‘bendras’, *mītne* ‘būstas’) .....
krājbanka (*krāja* ‘rinko, taupė’) .....
krustceļš (*krusts* ‘kryžius’) .....
lidmašīna (*lidot* ‘skristi’) .....
ložmetējs (*lode* ‘kulka’) .....
mazākumtautība (*mazākums* ‘mažuma’) .....
mēnessgaisma (*mēness* ‘mėnulis’, *gaisma* ‘šviesa’) .....
naktsmītne (*mītne* ‘būstas’).....
naudaszīme (*nauda* ‘pinigai’) .....
pirmizrāde (*izrāde* ‘spektaklis’) .....
pirmvaloda .....
rotkalis (*rota* ‘papuošalas’) .....
rudzupuķe .....

---

* Išimtį sudaro dūriniai su įvardžiuotiniu būdvardiniu sandu, pvz., *vecaistēvs* ‘senelis’, *vecāmāte* ‘senelė’. Linksniuojant juos, kinta ir interfiksas: *vecātēva, vecāsmātes, vecotēvu, vecomāti* ir t.t.

siermaize (*siers* ‘sūris’) .....
sievasmāte (*sieva* ‘žmona’) .....
strūklaka (*strūkla* ‘čiurkšlė’, *aka* ‘šulinys’) .....
sviestmaize .....
sudrabegle (*sudrabs* ‘sidabras’) .....
šujmašīna (*šuju* ‘siuvu’) .....
tīrumpele (*tīrums* ‘dirva’) .....
trīssoļlēkšana (*trīs* ‘trys’, *solis* ‘žingsnis’, *lēkšana* ‘šokimas’) .....

b) ūdenskritums .....
uzņēmējdarbība (*uzņēmējs* ‘verslininkas’, *darbība* ‘veikla’) .....

c) vilkābele .....
vīnoga .....
zvērāda .....
žņaudzējčūska (*žņaudzējs* ‘smaugikas’, *čūska* ‘gyvatė’) .....
žogmale (*žogs* ‘tvora’, *mala* ‘pakraštys’) .....

64. Išskaidykite darybiškai

apakšgrupa (:*apakša* ‘apačia’ + *grupa* ‘grupė’) ‘pogrupis’
ārzemes ..... ‘užsienis’
caurvējš ..... ‘skersvėjis’
iekšpuse ..... ‘vidinė pusė, vidus’
līdzskanis ..... ‘priebalsis’
pakaļkāja ..... ‘užpakalinė koja’
patskanis ..... ‘balsis’
priekšistaba ..... ‘prieškambaris’
starpslānis ..... ‘tarpsluoksnis’
virspuse ..... ‘viršutinė pusė, išorė’

Ar žinote, kad...

...latvių kalbininkai nesutaria, kuo laikyti darybines morfemas *apakš-, ār-, caur-, iekš-, līdz-, pakaļ-, priekš-, starp-, virs-* – priešdėliais ar dūrinių sandais? Bendrinės latvių kalbos gramatikoje jos vadinamos puspriešdėliais (*puspriedēkļi*) (Mllvg I, 84, 190-196).

...latvių kalbotyroje priimta manyti, jog tais atvejais, kada vedinys turi skirtingą galūnę nei pamatinis žodis, jis, vedinys, laikomas ir galūnės vediniu. Pavyzdžiui, vediniai *aproce* (:roka), *apkakle* (:kakls) skiriami tiek priešdėlio *ap-*, tiek galūnės *-e* vediniams (Kalme 2002, 65, 79). Kaip darybinės morfemos, galūnės skiriamos ir sintaksinių-morfologinių dūrinių daryboje (Kalme 2002, 82).

65. Kuo skiriasi šie dariniai? Išskaidykite darybiškai

īsziņa ‘žinutė’	piedziņa ‘pavara’	smildziņa ‘smilgelė’
izziņa ‘pažyma’	virsmiziņa ‘antodis’	papildziņas ‘papildomos žinios’

66. Parinkite tinkamą antrąjį sandą ir sudarykite dūrinį. Įrašykite juos šalia žemiau nurodytų jų reikšmių

lietus-	-kājis	zem-	-āzis
sirds-	-pilsēta	pasažier-	-jūtība
saules-	-kopšana	kodol-	-aktieris
krūš-	-kurvis	līdz-	-teksts
galvas-	-zāģis	sveš-	-roze
skaistum-	-vedis	grēk-	-turis
ēdam-	-sēta	kino-	-bikses
brīnum-	-brilles	uguns-	-blāzma
astoņ-	-klājība	ūdens-	-kāposts
grāmat-	-sargs	ziemeļ-	-reakcija
elektro-	-karote	puķ-	-valoda
kap-	-daris	zeķ-	-grēks
lab-	-apziņa	krūš-	-vilciens

Dūrinių reikšmės

aštuonkojis	atpirkimo ožys
buhalteris	branduolinė reakcija
elektrinis pjūklas	gaisras
gerovė	keleivinis traukinys
grožio priežiūra	kino aktorius
kapinės	liemenėlė
krūtinės ląsta	pėdkelnės
saulės akiniai	potekstė
sąžinė	šiaurės pašvaistė
skėtis	užsienio kalba
sostinė	užuojauta
stebukladarys	vandens lelija
valgomasis šaukštas	žiedinis kopūstas

BŪDVARDIS (*Īpašības vārds / Adjektīvs*)

Linksniavimo pavyzdžiai

Vienskaitlis		Daudzskaitlis	
jauns darbs	skaista diena	jauni darbi	skaistas dienas
jauna darba	skaistas dienas	jaunu darbu	skaistu dienu
jaunam darbam	skaistai dienai	jauniem darbiem	skaistām dienām
jaunu darbu	skaistu dienu	jaunus darbus	skaistas dienas
ar jaunu darbu	ar skaistu dienu	ar jauniem darbiem	ar skaistām dienām
jaunā darbā	skaistā dienā	jaunos darbos	skaistās dienās

67. Išbraukite klaidingus teiginius

Latvių kalbos būdvardis turi 6 linksniuotes.
Latvių kalbos būdvardis turi 2 linksniuotes.
Latvių kalbos būdvardis neturi linksniuočių.
Būdvardžio linksniavimas beveik nesiskiria nuo daiktavardžio.
Būdvardžio linksniavimas niekuo nesiskiria nuo daiktavardžio.
Vyriškosios giminės būdvardžiai linksniuojami kaip I linksniuotės daiktavardžiai.
Moteriškosios giminės būdvardžiai linksniuojami kaip IV linksniuotės daiktavardžiai.
Latvių kalboje nelikę negimininių būdvardžio formų, atitinkančių lietuvių *balta, aišku, gražu, įdomu.* Tokia reikšme vartojamos vyriškosios giminės formos arba prieveiksmiai, pvz., *vai tev ir skaidrs?* ‘ar tau aišku?’; *man bija ļoti interesanti* ‘man buvo labai įdomu’.

Įsidėmėkite!

žalias - zaļš,	šlapias - slapjš,	liūdnas - skumjš,	apvalus - apaļš
žalia - zaļa	šlapia - slapja	liūdna - skumja	apvali - apaļa

Galūnė *-š* yra tokia pati, kaip ir daiktavardžių *vējš, ceļš, kumeļš, bērziņš.* Ją turi tik vienaskaitos vardininkas; kitų linksnių galūnės dedamos prie kamieno, bet ne prie vardininko galūnės. Taigi *zaļi* (ne **zaļši!*) *koki, slapju* (ne **slapjšu!*) *rudeni, skumjam* (ne **skumjšam!*) *draugam.*

68. Išlinksniuokite žodžiu

zaļa zāle, tumša nakts, labs viesis, zilas acis, stiprs lietus, dziļš ūdens

Įvardžiuotiniai būdvardžiai

Vienskaitlis		*Daudzskaitlis*	
jaunais darbs	skaistā diena	jaunie darbi	skaistās dienas
jaunā darba	skaistās dienas	jauno darbu	skaisto dienu
jaunajam darbam	skaistajai dienai	jaunajiem darbiem	skaistajām dienām
jauno darbu	skaisto dienu	jaunos darbus	skaistās dienas
ar jauno darbu	ar skaisto dienu	ar jaunajiem darbiem	ar skaistajām dienām
jaunajā darbā	skaistajā dienā	jaunajos darbos	skaistajās dienās

69. Išverskite

a) be karšto vandens ....., didelė banga ....., už geltonų užuolaidų ....., senus ąžuolus ...., mėlyname danguje ....., tamsaus žalio miško ....., tolimam ir brangiam svečiui ....., baltame popieriuje ....., tuščioje gatvėje ....., pas gerus draugus ....., apie įdomų darbą ....., linksmam pokalbiui ...., prie mažos kavinės ....., švelniomis rankomis .....

b) gerieji žmonės ....., mano naujasis butas ...., plačioji upė ....., už žaliųjų pievų ...., prie senosios pilies ....., ant aukštojo piliakalnio ....., senuosius raštus ....., sunkųjį kontrolinį darbą .....

Žodžiai vertimui

geltonas - dzeltens	linksmas - jautrs
užuolaida - aizkars	pokalbis - saruna
mėlynas - zils	švelnus - maigs
dangus - debesis	žmonės - ļaudis (*vyr. gim.*)
popierius - papīrs	piliakalnis - pilskalns
tuščias - tukšs	raštas - raksts
gatvė - iela	sunkus - grūts
įdomus - interesants	kontrolinis darbas - kontroldarbs

Atsargiai! Kita reikšmė!

melns ‘juodas’	*jods* ‘nelabasis’	*sūrs* ‘kartus’	*rūgts* ‘kartus’
mėlynas ‘zils’	*juodas* ‘melns’	*sūrus* ‘sāļš’	*rūgštus* ‘skābs’

riebīgs ‘bjaurus, šlykštus’
riebus ‘trekns’

zils ‘mėlynas’
žilas ‘sirms’

smags ‘sunkus’ *(apie svorį)*
smagus ‘jautrs, līksms’

skaidrs ‘aiškus’
skaidrus ‘caurspīdīgs’

įlauns ‘piktas, blogas’
liaunas ‘lokans, slaids, įlengans’

jautrs ‘linksmas’
jautrus ‘jutīgs’

skaists ‘gražus’
skaistus ‘spilgts’; ‘godīgs, nevainīgs’

brangs ‘vešlus, įmitęs; turtingas’
brangus ‘dārgs’

Įsidėmėkite!

augsts ‘aukštas’
auksts ‘šaltas’

labs ‘geras’
įoti labs ‘labai geras’

70. Išverskite

aukšto bokšto (*tornis*) .....
aukšti kalnai .....
aukštuose pastatuose (*ēka*) .....
šaltą alų .....
šaltame vandenyje .....
šaltomis rankomis .....

71. Palyginkite pažyminių tvarką

zaļa pilsētas zona
zaļā pilsētas zona
pilsētas zaļā zona

jauns dizainera daiļdarbs
jaunais dizainera daiļdarbs
dizainera jaunais daiļdarbs

skaista upes ieleja
skaistā upes ieleja
upes skaistā ieleja

vecas Kauņas koka ēkas
Kauņas vecās koka ēkas

melns Rīgas balzāms
melnais Rīgas balzāms
Rīgas melnais balzāms

interesanta zinātnieces hipotēze
interesantā zinātnieces hipotēze
zinātnieces interesantā hipotēze

72. Išbraukite neteisingus komentarus

1. Neįvardžiuotinis būdvardis gali būti tik prieš kilmininkinį pažyminį, bet ne po jo.
2. Neįvardžiuotinis būdvardis gali būti ir prieš kilmininkinį pažyminį, ir po jo.
3. Įvardžiuotinis būdvardis gali būti ir prieš kilmininkinį pažyminį, ir po jo.
4. Jei būdvardis vartojamas po kilmininkinio pažyminio, jis būtinai turi būti įvardžiuotinis.
5. Įvardžiuotinis būdvardis vartojamas tik po kilmininkinio pažyminio.

Būdvardžių laipsniavimas

Laipsniuojami kokybiniai būdvardžiai, reiškiantys kintamą ypatybę.

Aukštesniojo laipsnio būdvardžiai daromi su priesaga **-āk-**. Ji vartojama ir aukštesniojo laipsnio prieveiksmiams sudaryti, plg.: *labs* ‘geras’, *labāks* ‘geresnis’, *labāk* ‘geriau’.

73. Išverskite

baltesnis baltāks	..... tīrāks	žalesnė .....
..... prātīgāks	juodesnė	..... labāks
..... bagātāka	..... skaistāks	aukštesnis .....

vis- – aukščiausiojo laipsnio formos priešdėlis. Dedamas prie aukštesniojo laipsnio formos. Paprastai vartojama įvardžiuotinė forma: *gudrāks* ‘protingesnis’, *visgudrākais* ‘protingiausias’, *skaistāka* ‘gražesnė’, *visskaistākā* ‘gražiausia’. Atitinkamai sudaromi ir aukščiausiojo laipsnio prieveiksmiai: *visīsāk* ‘trumpiausiai’, *visskaistāk* ‘gražiausiai’.

Įsidėmėkite!

Priešdėlis *vis-* niekada nekirčiuojamas!

74. Išverskite

a)

balčiausias visbaltākais	..... vistīrākais
žaliausia	..... visprātīgākais
juodžiausia	..... vislabākais
..... visslikākais	kvailiausias .....

b) 1. Man šeit ir tik labi! 2. Vistrakākais ir tas, ka es līdz šim nerunāju latviski. 3. Skaidrs, ka laiks jau neuzlabosies. 4. Labāk jau es nebūtu tā runājis. 5. Tas ir diezgan labs piedāvājums, taču vislabākais būtu atteikties no šīs idejas vispār. 6. Nu vai tad tas nav skaisti? 7. Kur tu vēl dabūsi vērtīgāku grāmatu par šo? 8. Tas nav slikti. 9. Vai tu tiešām nezināji, ka Latvija ir lielāka par Dāniju, Beļģiju un Nīderlandi?

Žodžiai vertimui

tīrs - švarus	uzlaboties - pasitaisyti	vispār - apskritai
šeit - čia	diezgan - gana	dabūt - gauti
traks - kvailas	piedāvājums - pasiūlymas	slikts - blogas
laiks - oras	atteikties - atsisakyti	tiešām - tikrai, iš tiesų

Aukštesniojo laipsnio vartosena

Aukštesnysis laipsnis (jo įvardžiuotinė forma) gali turėti ir aukščiausiojo laipsnio reikšmę, plg.: *tas ir jaukākais laiks šajā rudenī.* Tokią reikšmę aukštesniojo laipsnio forma įgyja, kai su ja vartojamas įvardis *pats, pati,* plg.: *pats labākais, pati īstākā.*

Sakiniuose aukštesniojo laipsnio būdvardžiai vartojami dviejose konstrukcijose: su *nekā* (neiginiuose su *kā*) ir su *par,* pvz.:

Viļņa ir mazāka <u>nekā</u> Rīga	*Viļņa ir mazāka <u>par</u> Rīgu*
Rīga nav mazāka <u>kā</u> Viļņa	*Rīga nav mazāka <u>par</u> Viļņu*

75. Išverskite

Mano brolis jaunesnis už mane .....
Mano brolis jaunesnis negu aš .....
Aš nesu jaunesnis už savo brolį .....

Ši knyga yra įdomesnė nei ta .....
Ši knyga yra įdomesnė už tą .....

Šiandien oras geresnis nei vakar .....
Šiandien oras nebus blogesnis nei vakar .....

Santykiniai būdvardžiai

Santykiniai būdvardžiai dėl savo semantikos nelaipsniuojami, nors tam tikrais atvejais ypatybės gradacija įmanoma, plg.: *pats pēdējais apmeklētājs* ‘paskutinysis lankytojas’, *pats galvenais notikums* ‘svarbiausias įvykis’, *vispēdējā brīdī* ‘pačią paskutinę akimirką’.

Būdvardžių daryba

Priesagų ir priešdėlių vediniai

10 lentelė. Priesagų vediniai

Priesaga	Pamatinio žodžio kategorija	Vediniai	Leksinė reikšmė
-ains	daiktavardis (*gen. pl.*)	*sulains, smilšains, stūrains, pasakains, osains, zemjains*	*sultingas, smėlėtas, kampuotas pasakiškas, ąsotas, žemėtas*
-ans	veiksmažodis būdvardis	*alkans, drupans, plakans* *valgans*	*godus, trupus, plokščias* *drėgnas*
-ād̦s	įvardis skaitvardis būdvardis	*visād̦s, savād̦s, dažād̦s, citād̦s* *vienād̦s, otrād̦s, trejād̦s* *svešād̦s*	*visoks, keistas, įvairus, kitoks* *vienodas, atvirkščias, trejopas* *neįprastas*
-ens	būdvardis daiktavardis veiksmažodis	*skābens, dižens* *varens, galvenais* *drupens*	*rūgštokas, didis* *galingas, pagrindinis* *trupus*
-(n)ējs	prieveiksmis būdvardis daiktavardis įvardis skaitvardis	*tagadējs, vaļējs, virsējs* *smagnējs, tuvējs* *vietējs, daļējs, galējs* *mūsējs, jūsējs, savējs* *pirmējs, otrējs, trešējs*	*dabartinis, atviras, viršutinis* *sunkiasvoris, artimasis* *vietinis, dalinis, kraštutinis* *mūsiškis, jūsiškis, saviškis* *pirminis, antrinis, tretinis*
-gans	būdvardis	*brūngans, melngans, zaļgans*	*rusvas, juosvas, žalsvas*
-(t)iņš	būdvardis	*maziņš*	*mažytis*
-isks	daiktavardis būdvardis veiksmažodis	*lietuvisks, vācisks, cilvēcisks* *senisks* *būtisks*	*lietuviškas, vokiškas, žmogiškas* *senoviškas* *esminis*
-iș̌ks	daiktavardis įvardis	*lietiș̌ks, sieviș̌ks* *seviș̌ks*	*dalykiškas, moteriškas* *ypatingas*
-īgs	daiktavardis būdvardis veiksmažodis prieveiksmis skaitvardis	*naudīgs, sirsnīgs, iespaidīgs* *bagātīgs, nabadzīgs, veselīgs* *pacietīgs, uzmanīgs, turīgs* *vienaldzīgs, vispārīgs, kopīgs* *vienīgs*	*pinigingas, nuoširdus, įspūdingas* *turtingas, vargšas, sveikas* *kantrus, atidus, pasiturintis* *abejingas, visuotinis, bendras* *vienintelis*
-īns	būdvardis	*agrīns, vēlīns, tālīns*	*anksyvas, vėlyvas, tolimas*
-ots	daiktavardis (*gen. pl.*)	*akmeņots, skujots, zvaigžņots, asiņots*	*akmenuotas, spygliuotas, žvaigždėtas, kraujuotas*

11 lentelė. Priešdėlių vediniai

Priešdėlis	Darybinė reikšmė	Vediniai	Leksinė reikšmė
at-	mažesnė ypatybė	*attāls*	*atokus*
bez-	ypatybės trūkumas	*bezrūpīgs, bezlapains*	*nerūpestingas, belapis*
ie-	mažesnė ypatybė	*ieapaļš, iedzeltens*	*apvalainas, gelsvas*
ne-	ypatybės trūkumas	*nelīdzens, neliels*	*nelygus, nedidelis*
pa-	mažesnė ypatybė	*paliels, parūgts, patumšs*	*didokas, kartokas, tamsokas*
pār-	ypatybės perteklius	*pārcilvēcisks, pārgrūts*	*nežmoniškas, per sunkus*

Priesagų ir priešdėlių sinonimija

Dariausios yra priesagos *-ains, -isks, -īgs* ir *-ots*. Dalis jų vedinių vartojami sinonimiškai dažniausiai be aiškesnio reikšmės skirtumo. Tokias sinonimų poras turi kai kurie priesagų:

a) *-ains* ir *-ots* vediniai, pvz., *cimdains* ir *cimdots* (:cimds 'pirštinė'), *puķains* ir *puķots* (:puķe 'gėlė'), *zvaigžņains* ir *zvaigžņots*; beveik visi šių priesagų vediniai reiškia paviršiaus ypatybę (bet: *sulains* ir *sulīgs* 'sultingas').

b) *-ējs* ir *-īgs* vediniai, pvz., *galējs* ir *galīgs, kopējs* ir *kopīgs, vispārējs* ir *vispārīgs;*

c) *-īgs* ir *-isks* vediniai, pvz., *tikumīgs* ir *tikumisks* 'dorovingas, doroviškas', *radniecīgs* ir *radniecisks* 'giminingas, giminiškas', *dabīgs* ir *dabisks* 'natūralus'.

Dalies tokių vedinių reikšmės vis dėlto skiriasi, nors ir nežymiai, pvz., *cilvēcīgs* 'žmoniškas, humaniškas' ir *cilvēcisks* 'žmogiškas, būdingas žmogui'. Kitų semantikos niuansus gali lemti vartojimo tradicija. Pavyzdžiui, būdvardis *galīgs* dažniau vartojamas su abstraktais: *galīgs izmisums* 'visiška neviltis', *galīga uzvara* 'absoliuti pergalė', o *galējs* – su konkrečių realijų pavadinimais: *galējs kreisais* 'kraštutinis kairysis', *galējie ziemeļi* 'tolimoji šiaurė'.

Priešdėlių vedinių sinonimiją iš dalies mažina skirtingas formantų produktyvumas. Produktyviausi yra priešdėliai *bez-, ne-* ir *pa-*.

76. Sudarykite būdvardžius su priesaga *-īgs, -īga* iš šių žodžių. Ką reiškia šie būdvardžiai?

Atsižvelkit į *g, k* virtimą *dz, c* prieš *i*: *drau**g**s - drau**dz**īgs, cilvē**k**s - cilvē**c**īgs*

saturs (*turinys*) .....
deg (*dega*).....
izdevās (*pavyko*).....
spēks (*jėga*) .....
bailes (*baimė*) .....
prāts (*protas*) .....
aizdomas (*įtarimas*) .....
zobgalis (*pašaipūnas*) .....
apņēmās (*apsiėmė*) .....
atšķira (*atskyrė*) .....
kauns (*gėda*) .....
šausmas (*siaubas*) .....
sakars (*ryšys*) .....
spēja (*pajėgumas, geba*) .....

auglis (*vaisius*).....
muļķis (*kvailys*) .....
taisns (*tiesus*).....
žēls (*gailus*) .....
iztur (*ištveria*) .....
tikums (*dora*) .....
brālis (*brolis*) .....
iespaids (*įspūdis*) .....
joks (*juokas*) .....
strādā (*dirba*) .....
gars (*dvasia*) .....
dusmas (*pyktis*) .....
jēga (*prasmė*) .....
sula (*sultys*) .....

Įsidėmėkite!

sirsnīgs ‘nuoširdus’, *sirdīgs* ‘įširdęs, įtūžęs’
bet: *labsirdīgs* ‘geraširdis’, *cēlsirdīgs* ‘kilniaširdis’. Nepaisant to, latviškai sveikinti (*apsveikt*) reikia *sirsnīgi* ‘nuoširdžiai’, ne *sirdīgi* ‘piktai’.

mākslīgs ‘dirbtinis, nenatūralus’
mākslinieciskс ‘meniškas’

kārtīgs ‘tvarkingas; padorus’
kārtējs ‘eilinis’ (*einantis iš eilės*)

jūtīgs ‘jausmingas’
jutīgs ‘opus, dirglus, jautrus’

lietisks ‘daiktiškas’
lietišķs ‘dalykiškas’

pastāvīgs ‘pastovus, nuolatinis’
patstāvīgs ‘savarankiškas’

galīgs ‘visiškas; galutinis’
galējs ‘galinis’

77. Išverskite

a) izdevīgs brīdis .....
nežēlīgs cilvēks .....
iespaidīga sieviete .....

bailīgs puika .....
aizdomīga paka .....
muļķīga atbilde .....

b) turiningas pokalbis .....
baikšti stirna .....
stipri valstybė .....

prasmingi žodžiai .....
darbštiems vyrams .....
gailiu balsu .....

78. Sudarykite būdvardžius su priesaga *-isks, -iska* iš šių žodžių. Ką reiškia šie būdvardžiai?

a) sports .....
reālists .....
fakts .....
lietuvis .....
latvis .....
vācu .....
zvērs .....
avantūra .....

vēsture (*istorija*) .....
azarts .....
patriots .....
cilindrs .....
diplomāts .....
Venera .....
tiesa *(teisė)* .....
suns (*šuo*) .....

(Vesdami būdvardį, ignoruokite pamatinio žodžio priesagą ar baigmenį.)
b) astronomija .....
dogmatika .....
leksika .....
simpātija .....

sabiedrība (*visuomenė*) .....
matemātika .....
elektrība .....
sinoptiķis .....

Ar pastebėjote, kad...

...daugelis priesagos *-isks* būdvardžių vedami iš tarptautinių žodžių?
...priesagos *-isks* būdvardžiai atitinka lietuviškuosius būdvardžius su priesaga *-iškas* arba *-inis*?

Įsidėmėkite!

dabisks (:daba ‘gamta; prigimtis’) ‘natūralus’
naturālistisks ‘natūralistinis, natūralistiškas’
mutisks (:mute ‘burna’) ‘žodinis’
būtisks (:būtība ‘esmė’) ‘esminis’
tiesisks (:tiesa ‘teisė’) ‘teisinis, teisiškas’

79. Sudarykite būdvardžius su priesaga *-ains, -aina* iš šių žodžių. Ką reiškia šie būdvardžiai?

a) pinkas (*gaurai*) .....
asaka .....
krėsla (*prieblanda*).....
lapa (*lapas*) .....
strīpa (*dryžis*) .....
migla .....
sviedri (*prakaitas*) .....
grauds (*grūdas*) .....
sniegs .....
puķe (*gėlė*) .....
sveķi (*sakai*) .....

rags .....
vēders (*pilvas*) .....
avots (*šaltinis*).....
aste (*uodega*) .....
mežs (*miškas*) .....
mati (*plaukai*) .....
lāse (*lašas*) .....
rasa .....
bedre (*duobė*) .....
zars (*šaka*) .....
skuja (*spyglys*) .....

b) alksnis (*gen. pl.* alkšņu) alkšņains
ogle (*anglis*) .....
cinis (*kupstas*) .....
vilnis (*banga*) .....
sapnis .....
troksnis (*triukšmas*) .....
smilts 6 (*smėlis*) .....
klints 6 (*uola*) .....
zvaigzne .....
kalks 6 (*kalkė*) .....

slānis (*sluoksnis*) .....
ūdens (*vanduo*) .....
muskulis (*raumuo*) .....
pērle (*perlas*) .....
krimslis (*kremzlė*) .....
usne (*usnis*) .....
akmens 2 .....
mākonis (*debesis*) .....
vējš .....
sāls 6 (*druska*) .....

Bet: *zāle – zālains* ‘žolėtas’

80. Išverskite

..... saulėta diena	..... taukuotos rankos
..... mieguistos akys	..... lietingas ruduo
..... vėjuoti vakarai	..... muilinas veidas
..... akmenuota vieta	..... dryžuota suknelė
..... ašarotos akys	..... kirmėliuotas grybas
..... pasakiška moteris	..... prakaituota kakta

Žodžiai vertimui

miegas - miegs	suknelė - kleita
taukai - tauki	kirmėlė - tārps
muilas - ziepes	prakaitas - sviedri
veidas - seja	kakta - piere

81. Sugalvokite žodžių junginius

a) vienāds .....
vietējie .....
zilganas .....

tagadējs .....
brālīga .....
galvenā .....

b) ..... (*visokie*) .....
..... (*drėgna*) .....
..... (*smėlėtas*) .....
..... (*akmenuota*) .....

..... (*nuoširdus*) .....
..... (*žvaigždėtas*) .....
..... (*bendri*) .....
..... (uolėti) .....

82. Išverskite (*darybą žr. 10 ir 11 lentelėje*)

didokas akmuo	nedideli maišai .....
tamsoki kambariai	per sunkų (*grūts*) darbą .....
gilokame ežere	nelygių kelių .....
apvalainoje kameroje	atokiame name .....
sunkokas krepšys	snieguotus batus .....

83. Iš šių žodžių sudarykite prasmingus junginius

stiprs, drosmīgs, skaista, mākoņainas, interesanta, agrīns, dzeltena, krāsainais, neskaidrs, garš

debesis, sieviete, rīts, laiks, vīrs, lapa, karavīrs, jautājums, televizors, grāmata

84. Išverskite

a) Manai draudzenei ir gaiši gludi mati. Viņai ir zilas acis, mazliet uzrauts deguntiņš, sārti vaigi, plānas lūpas. Viņa ir vidēja auguma, tieva meitene. Par mani viņa ir mazliet īsāka. Brīvajā laikā viņai patīk lasīt grāmatas, kā arī tikties ar veciem draugiem. Vēl viņai patīk ceļot, it īpaši uz tālīnām zemēm.

Žodžiai vertimui

gaišs - šviesus	vidējs - vidutinis
mazliet - šiek tiek	tievs - laibas
uzrauts - riestas	brīvais laiks - laisvalaikis
deguns - nosis	kā arī - taip pat
sārts - raudonas	it īpaši - ypač
vaigs - skruostas	zeme - kraštas, šalis

b) Mano draugo yra trumpi tamsūs garbanoti plaukai, rudos, ne – pilkos akys, didelė nosis, storokos lūpos. Jis aukšto ūgio, aukštesnis už mane, plačių pečių, stambus ir stiprus vaikinas. Laisvalaikiu mėgsta sportuoti, taip pat filmuoti gamtą. Dar mėgsta kompiuterinius žaidimus, internetą, tačiau ne per daug.

Žodžiai vertimui

trumpas - iss	petys - plecs	kompiuterinis žaidimas - datorspēle
tamsus - tumšs	stambus - prāvs	tačiau - taču, tomēr
garbanotas - sprogains	aukštas - garš	per daug - pārāk [daudz]
rudas - brūns	sportuoti - nodarboties ar sportu	
pilkas - pelēks	filmuoti - filmēt	
storas - biezs	gamta - daba	
aukštas - garš	dar - vēl	

85. Apibūdinkite save

Dūriniai

86. Įsižiūrėkite, kuo skiriasi šių dūrinių struktūra ir sandų tarpusavio santykis

a) ***puszaļš*** ‘puszalis’, ***gaišzils*** ‘šviesiai mėlynas’, ***ledusauksts*** ‘šaltas kaip ledas’, ***priekpilns*** ‘džiugus’, ***tumšbrūns*** ‘tamsiai rudas’

b) ***baskājains*** ‘basakojis’, ***mazgadīgs*** ‘mažametis’, ***garausains*** ‘ilgaausis’, ***vieglprātīgs*** ‘lengvabūdis’, ***drošsirdīgs*** ‘drąsus’.

c) ***kurlmēms*** ‘kurčias ir nebylus’, ***sarkanbaltsarkans*** ‘raudona balta raudona’ (Latvijos valstybinė vėliava), ***dzeltenzaļsarkans*** ‘geltona žalia raudona’.

87. Patikrinkite, ar teisingi šie teiginiai. Pagrįskite juos pavyzdžiais

1. Latvių kalbos sudurtiniai būdvardžiai yra nepriesagėti ir priesagėti. Tradiciškai jie vadinami sintaksiniais (pirminiais) ir sintaksiniais-morfologiniais (išvestiniais) dūriniais.

1.1. Nepriesagėtųjų dūrinių antrasis sandas yra morfologiškai nepakitęs, pvz., ...

1.2. Priesagėtųjų dūrinių antrasis sandas turi priesagą *-ains* arba *-īgs*: .....

2. Priesagėtojo dūrinio antrasis sandas gali:

2.1 būti kalboje nevartojamas kaip savarankiškas žodis, pvz., ...

2.2. turėti priešingą reikšmę nei dūrinio, pvz., ...

3. Sandų reikšmės požiūriu daugelis dūrinių yra determinatyviniai, t. y. vienas sandas apibrėžia kitą. Kopuliatyvinių dūrinių, kur abu sandai yra lygiaverčiai, pvz., ..., esama nedaug.

88. Pakeiskite būdvardžius žodžių junginiais ir atvirkščiai

garlaicīgs (*nuobodus*) garš laiks (*ilgas laikas*)
sīkrakstains (*smulkaus rašto*) sīks raksts (*smulkus raštas*)
plikgalvains .....
abpusējs (*abipusis*) .....
..... cauri spīdēt (*kiaurai šviesti*)
priekšlaicīgs (*išankstinis*) .....
luterticīgs (*liuteronas*) .....
..... gāzes veida (*dujų pavidalo*)
viendabīgs (*homogeniškas*) .....
..... tumša āda (*tamsi oda*)

Įsidėmėkite!

Su priesaga *-īgs* absoliučiai dažniausias sudurtinių būdvardžių antrasis sandas yra *-veidīgs* (*:veids* ‘forma, pavidalas’), pvz. *adatveidīgs* ‘adatiškas’, *lokveidīgs* ‘lanko formos, lankiškas, lankinis’, *vienveidīgs* ‘vienarūšis, vienodas’. Kiti dažnesni sandai yra *-gadīgs* (*:gads* ‘metai’), *-izturīgs* (‘atsparus’), *-laicīgs* (*:laiks* ‘laikas’), *-prātīgs* (*:prāts* ‘protas’), *-sirdīgs* (*:sirds* ‘širdis’), *-ticīgs* (‘tikintis’).

Daugelis priesagėtųjų dūrinių turi sustabarėjusių kilmininkų (la. *ģenitīveņi;* žr. p. 31) poras, vartojamas be jokio reikšmės skirtumo, plg.: *divkrāsains / divkrāsu vāks* ‘dvispalvis viršelis’, *šķērssvītrains / šķērssvītru aizkars* ‘skersadryžė užuolaida’, *šahveidīga / šahveida virsma* ‘šachmatiškas paviršius’, *trīszilbīgs / trīszilbju vārds* ‘triskiemenis žodis’.

89. Pakeiskite sustabarėjusius kilmininkus sudurtiniais būdvardžiais ir atvirkščiai

daudzgadu ..... pieredze
..... olveidīgs auglis
..... zigzagveidīga taka
četrkāju ..... dzīvnieks
..... ikdienējs rituāls
..... kupolveidīgs jumts
sešgadu ..... termiņš
bezprocentu ..... kredīts

90. Sukurkite rašinėlį apie savo aplinką, vartodami jums žinomus būdvardžius

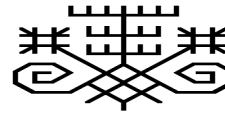

SKAITVARDIS (*Skaitļa vārds / Numerālis*)

Kiekiniai skaitvardžiai (*Pamata skaitļa vārdi*)

0 nulle
1 viens, viena
2 divi, divas
3 trīs
4 četri, četras
5 pieci, piecas
6 seši, sešas
7 septiņi, septiņas
8 astoņi, astoņas
9 deviņi, deviņas
10 desmit (desmits)
11 vienpadsmit
12 divpadsmit
13 trīspadsmit
14 četrpadsmit
15 piecpadsmit
16 sešpadsmit
17 septiņpadsmit
18 astoņpadsmit
19 deviņpadsmit
20 divdesmit
30 trīsdesmit
40 četrdesmit
50 piecdesmit
60 sešdesmit
70 septiņdesmit
80 astoņdesmit
90 deviņdesmit
100 simt (simts)
1000 tūkstoš (tūkstotis)
10^6 *miljons*
10^9 *miljards*
10^{12} *triljons*

Kelintiniai skaitvardžiai (*Kārtas skaitļa vārdi*)

0. nulles
1. pirmais, -ā
2. otrais, -ā
3. trešais, -ā
4. ceturtais, -ā
5. piektais, -ā
6. sestais, -ā
7. septītais, -ā
8. astotais, -ā
9. devītais, -ā
10. desmitais, -ā
11. vienpadsmitais, -ā
12. divpadsmitais, -ā
13. trīspadsmitais, -ā
14. četrpadsmitais, -ā
15. piecpadsmitais, -ā
16. sešpadsmitais, -ā
17. septiņpadsmitais, -ā
18. astoņpadsmitais, -ā
19. deviņpadsmitais, -ā
20. divdesmitais, -ā
30. trīsdesmitais, -ā
40. četrdesmitais, -ā
50. piecdesmitais, -ā
60. sešdesmitais, -ā
70. septiņdesmitais, -ā
80. astoņdesmitais, -ā
90. deviņdesmitais, -ā
100. simtais, -ā
1000. tūkstošais, -ā (tūkstotais, -ā)
10^6*. miljonais, -ā*
10^9*. miljardais, -ā*
10^{12}*. triljonais, -ā*

12 lentelė. Skaitvardžių linksniavimo apžvalga

Skaitvardžiai	Linksniuojami kaip
Kiekiniai skaitvardžiai nuo *1* iki *9* 3	I arba IV linksniuotės daiktav. (*prāts, galva*) Linksniuojamas savaip (žr. 13 lentelę) arba nelinksniuojamas visai
desmits, simts, miljons, miljards	I linksniuotės daiktav. (*prāts*)
tūkstotis	II linksniuotės daiktav. su *-is* (*leitis*)
nulle	V linksniuotės daiktav. (*lelle*)
Kelintiniai skaitvardžiai	įvardžiuotiniai būdvardžiai

13 lentelė. Skaitvardžio *trīs* linksniavimas

Linksnis	Vyriškoji giminė	Moteriškoji giminė
N.	*trīs*	*trīs / trijas*
Ģ.	*triju*	*triju*
D.	*trim / trijiem*	*trim / trijām*
A.	*trīs*	*trīs / trijas*
I. (*ar*)	*trim / trijiem*	*trim / trijām*
L.	*trīs / trijos*	*trīs / trijās*

Įsidėmėkite!

Kelintiniai skaitvardžiai rašte žymimi tašku po arabiško skaitmens, pvz.: *tas notika 1918. gada 18. novembrī* (sk.: *tūkstoš deviņsimt astoņpadsmitā gada astoņpadsmitajā novembrī*).

Kai kurie skaitvardžiai turi paralelias formas: *divi simti / divsimt, trīs tūkstoši / trīstūkstoš.* Sudurtiniai kiekiniai skaitvardžiai nekaitomi.

Nekaitomųjų skaitvardžių baigmenys yra *-padsmit*, -desmit*, -simt, -tūkstoš.*

Kiekiniai skaitvardžiai

91. Įrašykite kiekinius skaitvardžius žodžiais

21 divdesmit viens
45 .....
352 .....
2339 .....

115 simt piecpadsmit
1067 .....
678 .....
763 .....

92. Perskaitykite ir išverskite. Derinkite skaitvardį su daiktavardžiu

Man ir 25 gadi, bet manam dēlam ir tikai 1 gads. Mans vīrs ir par 5 gadiem vecāks nekā es. Mēs dzīvojam pie maniem vecākiem 4 istabu dzīvoklī. Pēc 2 (3, 4) gadiem mēs plānojam pārcelties uz savu māju.

Mums ir auto. Tas ir 8 gadus vecs. Kad tam būs 10 gadi un ja mums būs pietiekami naudas, mēs to nomainīsim pret jaunāku.

No manām mājām līdz universitātei ar trolejbusu man jābrauc kādas 25-30 minūtes. Bet ja es ietu kājām, tad iznāktu gandrīz (1) stunda. 5 kilometri – tas nav joks, kad jāsteidzas.

93. Atsakykite į klausimus

1. Cik tev gadu?
2. Cik gadu ir tavam tēvam un mātei?
3. Cik gadu tev vēl jāmācās universitātē?
4. Cik istabu ir tavā dzīvoklī (mājā)?

* Tačiau nusakant valandas, vartojamas šių skaitvardžių dgs. vietininkas (žr. p. 75).

5. Pēc cik gadiem tu domā precēties?
6. Cik ilgi tev jābrauc (jāiet) no mājām (kopmītnes) līdz universitātei?
7. Cik kilometru ir no tavām mājām līdz universitātei?
8. Cik daudz laika tu tērē, gatavojoties lekcijām?

94. Išverskite

– Cik maksā šī grāmata par pilsētām?
– Divdesmit pieci liti.
– Kāpēc tik dārgi? Es par to dotu kādus astoņpadsmit litus.
– Tas nav dārgi. Paskatieties: krāsaini vāki, bet iekšā daudz krāsainu ilustrāciju, reprodukciju. Citur es redzēju to pārdodam pat par trīsdesmit litiem.
– Jā gan. Bet vai tad jūs nebūtu ar mieru nolaist līdz divdesmit litiem?
– Līdz divdesmit gan nē, bet par divdesmit diviem es pārdotu.
– Labi, ņemu!
– Lūdzu!
– Paldies!

Kalendorinis laikas

Kalbant apie paros laiką, dienas, savaites, metus, vartojamas žodelis ***kad*** 'kada', pvz.: *Kad tu būsi mājās? Vakarā. Rīt. Pēc nedēļas. Ap Ziemassvētkiem.*

Klausiant 'kiek valandų', vartojama konstrukcija ***cik (ir) pulkstenis*** (pažodžiui 'kiek (yra) laikrodis'). Atsakymui vartojamas skaitvardžio vardininkas: *pulkstenis ir viens (divi, divpadsmit).*

Klausiant 'kada, kurią valandą', vartojamas žodelis ***cikos***, pvz.: *cikos tu būsi mājās?* Atsakymui vartojamas skaitvardžio dgs. vietininkas: *Vienos. Septiņos. Pusastoņos. Desmitos. Vienpadsmitos.*

95. Išverskite

a) – Ausmiņ, cikos tev šodien sākas lekcijas?
– Deviņos no rīta.
– Un beidzas?
– Kaut kad pusvienos vai ap vieniem.
– Nu tad cikos tu būsi mājās?
– Pēc lekcijām es vēl aizskriešu pie Annas. Domāju, ka pulksten četros es jau būšu mājās. Nu puspiecos tad noteikti. Katram gadījumam piezvani.

b) – Sakiet lūdzu, cikos atiet autobuss uz Kauņu?

– No rīta vai vēlāk?
– Visus, lūdzu!
– No rīta ir pulksten astoņos un piecās minūtēs, pēc tam tieši divpadsmitos un tad vēl trijos pēcpusdienā.
– Paldies!

c) – Sakiet, lūdzu, cik tagad pulkstenis?
– Bez desmit minūtēm viens.
– Ak tu Kungs – manējais, liekas, steidzas: rāda divas minūtes pāri vieniem! Bet vai tad jūsējais gadījumā neatpaliek?

d) – Cikos mums jābūt tajā pieņemšanā?
– Piecos un piecpadsmit minūtēs.
– Cikos, cikos?
– Vispār pieņemšana sākas pussešos, taču vajag ierasties mazliet agrāk. Starp pieciem un pieciem divdesmit.

96. Išbraukite neteisingą teiginį

Nusakant pirmą val., vartojamas skaitvardžio *viens* vns. vardininkas (*cik pulkstenis* ‘kiek valandų’) ir dgs. vietininkas (*cikos* ‘kada’).
Nusakant valandas (*cikos* ‘kada’), vartojamas visų skaitvardžių dgs. vietininkas.
Nusakant minutes (*cikos* ‘kada’), vartojamas visų skaitvardžių vietininkas.
Nusakant minutes (*cikos* ‘kada’), vartojamas tik skaitvardžių nuo *1* iki *9* vietininkas.

97. Pasakykite latviškai, kiek valandų (*cik ir pulkstenis*). Vartokite įvairias konstrukcijas

21.53	18.00	4.23	6.05
8.15	3.45	1.10	13.32
12.59	7.30	11.11	10.20

98. Pasakykite latviškai, kurią valandą (*cikos*)

plkst. 21.53, plkst. 8.15, plkst. 12.59, plkst. 18.00, plkst. 3.45, plkst. 7.30, plkst. 4.23, plkst. 1.10; plkst. 11.11; no plkst. 6.05 līdz 13.32; plkst. tieši 10.20.

Įsidėmėkite!

Tam tikrą kiekį reiškia ir žodžiai *ducis* ‘tuzinas’ (12), *velna ducis* ‘velnio tuzinas’ (13); seniau žvejų vartotas *kāls* ‘30 žuvų kiekis’.

Kelintiniai skaitvardžiai

99. Įrašykite kelintinius skaitvardžius žodžiais

a) 66. sešdesmit sestais
44. .....
559. .....
2005. .....

218. divsimt astoņpadsmitais
1201. .....
678. .....
89. .....

b) 6. (sestais) oktobris
15. ( ) janvāris
45. ( ) nedēļa

22. ( ) maijs
3. ( ) mācību gads
1. ( ) grāmata

Įsidėmėkite!

Neįvardžiuotinis skaitvardis *otrs* vartojamas tik reikšme ‘kitas’, plg.: *viens otrs; viena roka un otra roka.*

Mėnesiai

janvāris	jūlijs
februāris	augusts
marts	septembris
aprīlis	oktobris
maijs	novembris
jūnijs	decembris

Savaitės dienos

pirmdiena
otrdiena
trešdiena
ceturtdiena
piektdiena
sestdiena
svētdiena* (siauras *ē*!)

100. Išverskite

– Klausies, kurš šodien datums?
– Šodien ir pirmdiena, divdesmit devītais novembris.

* Pirmasis sandas kilęs iš žodžio *svēts* (platus *ē*!) ‘šventas’.

– Bet kurā datumā sākas sesija?
– Nākamnedēļ, pirmdien, sestajā decembrī.
– Un beigsies?
– Tieši pirms Ziemassvētkiem. Divdesmit trešajā datumā.
– Skaidrs!

101. Išbraukite neteisingus teiginius

1. Sakydami datą, latviai vartoja mėnesių pavadinimus arba žodį *datums* ‘data’, bet ne *diena*.
2. Į klausimą *kad* ‘kada’ latviai atsako datos vietininku.
3. Ir mėnesių pavadinimai, ir žodis *datums* ‘data’ yra vyriškosios giminės, todėl tos pačios giminės yra ir datos skaitvardis. Abiejų žodžių linksnis būna tas pats.
4. Datos skaitvardis vartojamas ir prieš mėnesio pavadinimą, ir po jo.
5. Datos skaitvardis vartojamas tik prieš mėnesio pavadinimą, ne po jo.
6. Savaitės dienos pavadinimas vartojamas vietininku, kai sakoma *kada*.
7. Savaitės dienos pavadinimas vartojamas be galūnės, kai sakoma *kada*.

102. Perskaitykite ir išverskite

Es esmu dzimis (dzimusi) 1986. 12. 02. (*tūkstoš deviņsimt astoņdesmit sestā gada divpadsmitajā februārī*). No 1993. g. (*tūkstoš deviņi simti deviņdesmit trešā gada*) līdz 2005. g. (*divtūkstoš piektajam gadam*) es mācījos vidusskolā, bet 2005. g. (*divtūkstoš piektajā gadā*) iestājos universitātē. Tagad esmu 2. (*otrajā*) kursā un studēju humanitārās zinātnes.

103. Perskaitykite latviškai ir išverskite

a) 1561. g. 28. novembris; 1939. g. 1. septembris; 1991. g. 4. maijs.
b) 13. 01. 1905.; 16. 02.1918.; 01. 05. 2004.

104 Išverskite

a) no 1940. g. 16. jūnija;
b) tas bija 2000. g. 3. aprīlī;
c) mācības turpināsies līdz 2009. g.
d) tur nodzīvoju līdz 1956. g. martam.
e) kopš 2000. g.
f) no 1991. g. līdz 2011. g.

105. Ištaisykite skaitvardžių rašybos klaidas

Es jau 10. gadus dzīvoju Kauņā. Pirmoreiz uz Kauņu atbraucu, kad man bija 13. gadi, un tas bija 1989. gadā. Toreiz mani draugi man parādīja Kauņas vecpilsētu, centru, apmeklējām Čurļoņa galeriju. Kauņa man iepatikās. Bet 1994 gadā es iestājos Kauņas Medicīnas Akadēmijā. Tur es mācījos 5 gadus un tad apprecējos, dabūju darbu vienā no Kauņas poliklīnikām. Drīz būs pagājis jau 6 gads, kopš es tur strādāju.

106. Parašykite savo *curriculum vitae,* atsakę į šiuos klausimus

1. Kurā datumā jūs esat dzimis un kur?
2. Kad jūs pabeidzāt vidusskolu, kurā gadā?
3. Kad jūs iestājāties augstskolā?
4. Cik ilgi turpināsies jūsu mācības, līdz kuram gadam?

ĮVARDIS (*Vietniekvārds / Pronomens*)

14 lentelė. Įvardžių klasifikacija*

Įvardžių skyriai	Pavyzdžiai	Vertimas
asmeniniai	*es, tu, viņš, viņa, mēs, jūs, viņi, viņas*	*aš, tu, jis, ji, mes, jūs, jie, jos*
sangrąžinis	*sevis*	*savęs*
savybiniai	*mans, mana, tavs, tava, savs, sava, mūsu, jūsu* ir kt.	*mano, tavo, savo, mūsų, jūsų*
parodomieji	*šis, šī, tas, tā, šāds, šāda, tāds, tāda* ir kt.	*šis, ši, tas, ta, šitoks, šitokia, toks, tokia*
klausiamieji	*kas, kurš, kura, kāds, kāda*	*kas, kuris, kuri, koks, kokia*
santykiniai	*kas, kurš, kura, kāds, kāda*	*kas, kuris, kuri, koks, kokia*
neapibrėžiamieji	*kas, kurš, kura, kāds, kāda,* *cits, cita, dažs, daža,* *kaut kas, kaut kāds, kaut kāda,* *jebkurš**, jebkura**, diez kas* ir kt.	*kas, kuris, kuri, kažkoks kažkokia (vienas, viena),* *kitas, kita, kai kuris, kai kuri,* *kažkas, kažkoks, kažkokia,* *bet kuris, bet kuri, nežinia kas*
apibrėžiamieji	*pats, pati, viss, visa,* *abi, abas,* *katrs, katra, ikkatrs**,* *ikkatra**, ikviens**,* *ikviena**,* ir kt.	*pats, pati, visas, visa, viskas, abu, abi* *kiekvienas, kiekviena*
neigiamieji	*nekas**, nekāds**, nekāda**,* *neviens**, neviena***	*niekas, joks, jokia,* *niekas (apie asmenis)*

* Latvių kalbos įvardžių klasifikacija nenusistovėjusi. Čia remiamasi Dz. Paeglės ir G. Smiltniecės klasifikacijomis. Klasifikacijų apžvalgą žr. Paegle 2003, 74.
* * Įvardžiai su *jeb-, ik- ne-* kirčiuojami antrame skiemenyje.

15 lentelė. Asmeninių įvardžių linksniavimas

N.	*es*	*tu*	*mēs*	*jūs*	*viņš*	*viņa*	*viņi*	*viņas*
Ģ.	*manis*	*tevis*	*mūsu*	*jūsu*	*viņa*	*viņas*	*viņu*	*viņu*
D.	*man*	*tev*	*mums*	*jums*	*viņam*	*viņai*	*viņiem*	*viņām*
A.	*mani*	*tevi*	*mūs*	*jūs*	*viņu*	*viņu*	*viņus*	*viņas*
I. (*ar*)	*mani*	*tevi*	*mums*	*jums*	*viņu*	*viņu*	*viņiem*	*viņām*
L.	*manī*	*tevī*	*mūsos*	*jūsos*	*viņā*	*viņā*	*viņos*	*viņās*

16 lentelė. Parodomųjų įvardžių *šis, šī, tas, tā* linksniavimas

N. Ģ.	*šis* *šā / šī*	*šī* *šās / šīs*	*šie* *šo*	*šīs* *šo*	*tas* *tā*	*tā* *tās*	*tie* *to*	*tās* *to*
D.	*šim*	*šai*	*šiem*	*šīm*	*tam*	*tai*	*tiem*	*tām*
A.	*šo*	*šo*	*šos*	*šīs*	*to*	*to*	*tos*	*tās*
I. (*ar*)	*šo*	*šo*	*šiem*	*šīm*	*to*	*to*	*tiem*	*tām*
L.	*šajā /* *šai /* *šinī*	*šajā /* *šai /* *šinī*	*šajos /* *šais /* *šinīs*	*šajās /* *šais /* *šinīs*	*tajā /* *tai /* *tanī*	*tajā /* *tai /* *tanī*	*tajos /* *tais /* *tanīs*	*tajās /* *tais /* *tanīs*

17 lentelė. Įvardžių *sevis, pats, pati* ir *kurš, kura* linksniavimas

N.		*pats*	*pati*	*paši*	*pašas*	*kurš*	*kura*	*kuri*	*kuras*
Ģ.	*sevis*	*paša*	*pašas*	*pašu*	*pašu*	*kura*	*kuras*	*kuru*	*kuru*
D.	*sev*	*pašam*	*pašai*	*pašiem*	*pašām*	*kuram*	*kurai*	*kuriem*	*kurām*
A.	*sevi*	*pašu*	*pašu*	*pašus*	*pašas*	*kuru*	*kuru*	*kurus*	*kuras*
I. (*ar*)	*sevi*	*pašu*	*pašu*	*pašiem*	*pašām*	*kuru*	*kuru*	*kuriem*	*kurām*
L.	*sevī*	*pašā*	*pašā*	*pašos*	*pašās*	*kurā*	*kurā*	*kuros*	*kurās*

Įsidėmėkite!

Visi įvardžiai, išskyrus *es, tu, mēs, jūs, sevis* ir *kas*, *nekas,* kaitomi giminėmis.

Naudininkai *tev* ‘tau’, *sev* ‘sau’ tariami atitinkamai [teu], [seu].

Savybiniai įvardžiai *mans, mana, tavs, tava, savs, sava* linksniuojami ir derinami su pažymimuoju žodžiu, pvz.: *mani mati* ‘mano plaukai’, *tavas rokas* ‘tavo rankos / rankas’, *savu māti* ‘savo motiną’ (žr. 20 pratimą p. 24).

Įvardžiai *mūsu, jūsu, visu* vartojami kaip ir lietuvių kalboje.

107. Išlinksniuokite

mans brālis, tavs darbs, sava māja, mana zeme

108. Išverskite

a) 1. Vai tu uzrakstīji vēstuli savam draugam? 2. Vakar es biju saticis tavu tēvu. 3. Paņem krēslu no manas istabas. 4. Tavā somā guļ kaķis. 5. Cik gadu taviem bērniem? 6. Savu naudu viņš no rokām neizlaiž.

7. Svētkos es braukšu pie saviem vecākiem. 8. Manai mātei drīz būs 80 gadu. 9. Manās mājās tādu puķu gan nav. 10. Mani draugi ar mūsu dēlu devās uz ārzemēm sev darbu meklēt.

b) mano darbui .....
mūsų darbui .....

tavo akyse .....
jūsų akyse .....

savo džiaugsmus .....
visų džiaugsmus .....

mano draugų .....
mūsų draugų .....

c) – Sveiks! Kas jauns?
– Nu nekas īpašs. Viss pa vecam.
– Kā iet bērniem? Strādā vai mācās?
– Kā nu kurš. Vecākais jau strādā, bet jaunākais vēl mācās.
– Kā tavam tēvam veselība? Dzirdēju, ka viņš smagi slimoja.
– Viņš nomira. Pirms diviem mēnešiem...
– Ak tu Die's! Atvaino, es nezināju. Neviens no mums to nezināja.
– Tas nekas. Ar tādām lietām neviens taču nelielās...
– Nu jā. Ne jau par to lielīšanos runa. Mana visdziļākā līdzjūtība!
– Paldies!
– Un kā sievai?
– Sieva devās uz ārzemēm. Mazliet piestrādāt.
– Nu lūk! Un tu vēl saki, ka nekas jauns!

109. Paaiškinkite, kuo skiriasi įvardžių *nekas* ir *neviens, neviena* reikšmės?

110. Išverskite

a) es neko tādu neredzēju un nedzirdēju .....
nevienam nav zināms .....
kāpēc man neviens neko nesakāt? .....
vai tas ir viss, vai vēl kaut kas ir? .....

b) ..... aš nieko nenoriu žinoti
..... tik tu niekam to nesakyk
..... niekas nieko ir nesužinos
..... visi viską žino

c) par ko tad viņi tur runā? vai par mums? .....
tādā laikā labāk sēdēt mājās .....
pēc kādiem trim gadiem viss būs citādi .....

vai tas ir viss? visu to es jau sen zināju .....
par ko jūs te diskutējat? par to pašu .....
paldies! nav par ko! .....
mēs paši arī tā domājām .....

111. Sugalvokite sakinių su šiais junginiais

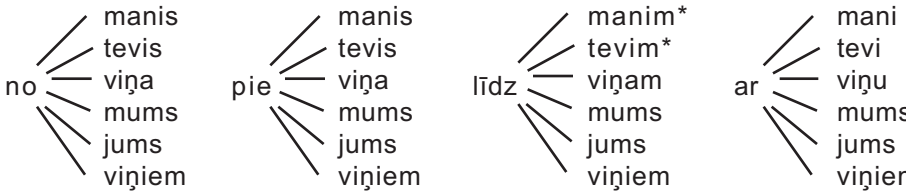

112. Išverskite

Kas tas ir? .....
Kas to zina? .....
Vai tā ir tā jaunā grāmata? .....
Kur tas notika? .....
Kurš no viņiem to prot? .....
Man tas nav skaidrs .....
Kura no jums divām ir latviete – Rūta vai Laima? .....
.....
Katrai galvai sava cepure .....
Katru dienu viņš ceļas plkst. 8 .....
Katrs cilvēks to gribētu .....
Vai tas ir viss? .....

Ar pastebėjote, kad...

... latvių kalboje nėra negimininių formų, atitinkančių lietuvių *tai, šitai*; vietoje jų latviai vartoja vyriškosios giminės įvardį *tas* (jei objekto pavadinimas yra moteriškosios giminės, vartojamas įvardis *tā*)?

... įvardis *katrs, katra* reiškia *kiekvienas, kiekviena,* o *viss* reiškia *visas* ir *viskas*?

---

* Senoji datyvo (ir instrumentalio) galūnė, vatojama su šiuo prielinksniu. Tokią galūnę su šiuo prielinksniu turi ir įvardis *sevis,* plg.: *līdz sevim*.

113. Sugalvokite sakinių su šiomis frazėmis

katrā ziņā ‘būtinai, žūtbūt’
katram gadījumam ‘dėl visa ko; dėl viso pikto’
uz katra soļa ‘kiekviename žingsnyje; kas žingsnis’
tādā gadījumā ‘tokiu atveju’
šajā gadījumā ‘šiuo atveju’
jebkurā gadījumā ‘bet kuriuo atveju’
nekādā gadījumā ‘jokiu būdu’
kādā veidā ‘kokiu būdu’
savā *mūžā* ‘savo gyvenime’
visu mūžu ‘visą gyvenimą’
tavu brīnumu! ‘tai bent stebuklas!’

114. Išverskite

šodien	..... šįryt
šonedēļ	..... šįvakar
šogad	..... šį mėnesį
toreiz	..... kasdien

ko tu saki? .... ar tu tai man sakai?
kam tu to raksti? .... su kuo jie kalba?

Įsidėmėkite!

Įvardis *dažs, daža* reiškia ‘kai kuris, kai kuri’, *daži, dažas* ‘keli, kelios, keletas’, pvz. *daži cilvēki* ‘kai kurie žmonės’, *dažas piezīmes* ‘kelios pastabos, keletas pastabų’. O būdvardis *dažnas, dažna* latviškai yra *biežs, bieža, dažnai – bieži.*

115. Išverskite

Kai kurie studentai moka net po tris užsienio kalbas. Kai kurios iš tų kalbų yra egzotiškos.

Keletą semestrų (Kelis semestrus) aš mokiausi Latvijos universitete.

Pas mus dažnai studijuoja kelios studentės iš Latvijos.

Žodžiai vertimui

moka - prot
net - pat
užsienio kalba - svešvaloda
egzotiškas - eksotisks
studijuoti - studēt
iš - no

Įsidėmėkite!

Įvardis *kāds, kāda* gali reikšti: **1.** ‘koks, kokia’ (*klausiamoji arba santykinė reikšmė*), pvz.: *kāds ārā laiks?* ‘koks lauke oras?’; *kāds jautājums, tāda arī atbilde* ‘koks klausimas, toks ir atsakymas’; **2.** ‘kas nors, kažkas, kuris, vienas’ (*neapibrėžiamoji reikšmė*), pvz.: *vai ir kāds mājās?* ar yra kas (nors) namie?’; *aizdod man to uz kādu laiku* ‘paskolink man tai kuriam laikui’; *kādā dienā atnāca paziņojums* ‘vieną dieną atėjo pranešimas’.

116. Ką reiškia?

a) ne par kādu naudu .....
neparko .....
pajautā kādam citam .....
tur kāds jautā pēc tevis .....
reiz dzīvojis kāds nabaga cilvēks .....
kādā avīzē esmu to lasījis .....

b) dažkārt, dažreiz, kā nu kuro reizi, kādreiz, šoreiz

Žodžiai vertimui

nauda - pinigai
jautāt - klausti, teirautis
avīze - laikraštis
reize - kartas, sykis
kā - kaip

VEIKSMAŽODIS (*Darbības vārds / Verbs*)

18 lentelė. Supletyviniai veiksmažodžiai *būt, iet, dot*

Asmuo	Esamasis laikas	Būtasis laikas	Būsimasis laikas	Liepiamoji nuosaka
es	*esmu, eju, dodu*	*biju, gāju, devu*	*būšu, iešu, došu*	—
tu	*esi, ej, dod*	*biji, gāji, devi*	*būsi, iesi, dosi*	*esi, ej, dod*
viņš, viņa, viņi, viņas	*ir, iet, dod*	*bija, gāja, deva*	*būs, ies, dos*	*lai ir, lai iet, lai dod*
mēs	*esam, ejam, dodam*	*bijām, gājām, devām*	*būsim, iesim, dosim*	*esam, ejam, dodam / būsim, iesim, dosim*
jūs	*esat, ejat, dodat*	*bijāt, gājāt, devāt*	*būsit, iesit, dosit / būsiet, iesiet, dosiet*	*esiet, ejiet, dodiet*

19 lentelė. Veiksmažodžio *būt* neigiamosios formos

Asmuo	Esamasis laikas	Būtasis laikas	Būsimasis laikas	Liepiamoji nuosaka
es	*neesmu*	*nebiju*	*nebūšu*	—
tu	*neesi,*	*nebiji*	*nebūsi*	*neesi*
viņš, viņa, viņi, viņas	*nav / nava*	*nebija*	*nebūs*	*lai nav(a)*
mēs	*neesam*	*nebijām*	*nebūsim*	*neesam / nebūsim*
jūs	*neesat*	*nebijāt*	*nebūsit / nebūsiet*	*neesiet*

Įsidėmėkite!

Formose *neesmu, neesam, neesat* tariamas vienas ilgas platus *ē* [nēsmu].

Formoje *neesi* tariamas siauras ilgas *ē*.

Forma *nav* tariama [náu]. Ilgesnė forma *nava* pasitaiko tik šnekamojoje kalboje ir liaudies dainų tekstuose.

Ar tiesa, kad...

...veiksmažodžių 3 asmuo nei lietuvių, nei latvių kalboje neturi skaičiaus kategorijos?

...liepiamosios nuosakos tik dgs. 2 asmuo turi atskirą formą, daromą iš esamojo laiko vns. 2 asmens kamieno?

... visos kitos liepiamosios nuosakos formos paimtos iš tiesioginės nuosakos esamojo ar būsimojo laiko?

117. Išverskite

a) 1. Kas tur bija karnevālā? 2. Jūs neesat brāļi. 3. Mēs bijām draugi. 4. Man nav laika. 5. Kur viņš iet? 6. Bet kur tu gāji vakar vakarā? 7. Vai tev nav kauna? 8. Es iešu pie direktora, vai tu iesi līdz? 9. Vai būsi šovakar mājās? 10. Būšu noteikti! 11. Viņš nav skolēns, bet students.

b) 1. Esi tik laipns, aizdod man savus lekciju konspektus! 2. Esiet cilvēki – pažēlojiet to nabagu! 3. Dodiet tikai šurp savus dokumentus! 4. Neesi tāds pārliecināts – var jau viss gadīties! 5. Ejiet tikai savu ceļu! 6. Jau vēls, labāk iesim mājās. 7. Lai viņi dod goda vārdu, ka savus parādus viņi atdos. 8. Nebūsim muļķi, ko?

Žodžiai vertimui

kauns - gėda
līdz - kartu, drauge
noteikt - tikrai
laipns - malonus
aizdot - paskolinti
pažēlot - pasigailėti
nabags - vargšas
šurp - čionai
tāds - toks
pārliecināts - įsitikinęs
var - gali
gadīties - pasitaikyti
gods - garbė
parāds - skola

20 lentelė. Asmenuotės ir asmenų galūnės

Asmenuotė, pagrindinės formos	Asmuo	Tiesioginė nuosaka			Liepiamoji nuosaka	Tariamoji nuosaka
		Esamasis laikas	Būtasis laikas	Būsimasis laikas		
I	es	*-u*	*-u*	*pirkšu*	—	*pirktu*
pirk-t	tu	*-, (-i)*	*-i*	*pirksi*	*pērc*	*pirktu*
pērk-u	viņš...	*-*	*-a*	*pirks*	*lai pērk*	*pirktu*
pirk-u	mēs	*-am*	*-ām*	*pirksim*	*pirksim*	*pirktu*
	jūs	*-at*	*-āt*	*pirksit/pirksiet*	*pērciet*	*pirktu*
II	es	*-ju*	*-ju*	*-šu*	—	*ceļotu*
ceļo-t	tu	*-*	*-ji*	*-si*	*ceļo*	*ceļotu*
ceļo-ju	viņš...	*-*	*-ja*	*-s*	*lai ceļo*	*ceļotu*
ceļo-ju	mēs	*-jam*	*-jām*	*-sim*	*ceļosim*	*ceļotu*
	jūs	*-jat*	*-jāt*	*-sit/-siet*	*ceļojiet*	*ceļotu*
III	es	*-u*	*-ju*	*darīšu*	—	*darītu*
darī-t	tu	*-i*	*-ji*	*darīsi*	*dari*	*darītu*
dar-u	viņš...	*-a, (-)*	*-ja*	*darīs*	*lai dara*	*darītu*
darī-ju	mēs	*-ām, (-am)*	*-jām*	*darīsim*	*darīsim*	*darītu*
	jūs	*-āt, (-at)*	*-jāt*	*darīsit/darīsiet*	*dariet*	*darītu*

I asmenuotė

118. Kodėl I asmenuotės veiksmažodžio esamojo laiko 3 asmuo niekada neturi galūnės? Kurią lietuvių veiksmažodžių asmenuotę atitinka ši asmenuotė, kuriuos kamienus? Palyginkite

atnesu, atnes, **atnes**, atnesam, atnesat
izdzeru, izdzer, **izdzer**, izdzeram, izdzerat
pazīstu, pazīsti, **pazīst**, pazīstam, pazīstat
cepu, cep, **cep**, cepam, cepat
graužu, grauz, **grauž**, graužam, graužat
snaužu, snaud, **snauž**, snaužam, snaužat
aizvedu, aizved, **aizved**, aizvedam, aizvedat

119. Remdamiesi pavyzdžiais, suformuluokite taisyklę, kada esamojo laiko vienaskaitos 2 asmuo turi galūnę (*-i*) (*nurodyta bendratis, esamojo laiko vns. 1 ir 2 asmuo, būtojo laiko vns. 1 asmuo*)

a) tapt, topu, **topi**, tapu
rakt, roku, roc, raku
sist, situ, sit, sita
prast, protu, **proti**, pratu
just, jūtu, **jūti**, jutu
vest, vedu, ved, vedu
rast, rodu, **rodi**, radu
krist, krītu, **krīti**, kritu
zust, zūdu, **zūdi**, zudu

b) klīst, klīstu, **klīsti**, klīdu
pazīt, pazīstu, **pazīsti**, pazinu
salt, salstu, **salsti**, salu
kļūt, kļūstu, **kļūsti**, kļuvu
dzimt, dzimstu, **dzimsti**, dzimu
snaust, snaužu, snaud, snaudu
sarkt, sarkstu, **sarksti**, sarku
nogurt, nogurstu, **nogursti**, noguru

120. Atsižvelgdami į priebalsių *k/c* ir *g/dz* kaitą, parašykite šių veiksmažodžių esamojo laiko vienaskaitos 2 asmenį (*skliausteliuose nurodyta bendratis*)

augu, audz, aug, augam, augat (*augt*)
nāku, nāc, nāk, nākam, nākat (*nākt* ‘eiti artyn’)
velku, ..., velk, velkam, velkat (*vilkt* ‘traukti’)
lieku, ..., liek, liekam, liekat (*likt* ‘dėti’)
sāku, ..., sāk, sākam, sākat (*sākt* ‘pradėti’)
bēgu, ..., bēg, bēgam, bēgat (*bēgt*)
miegu, ..., mieg, miegam, miegat (*migt*)
pērku, ..., pērk, pērkam, pērkat (*pirkt*)

121. Paaiškinkite, kodėl šių veiksmažodžių esamojo laiko vienaskaitos 2 asmuo turi kitokį baigmenį. Koks to baigmens ryšys su kitomis pagrindinėmis formomis? Su atitinkamais lietuviškais veiksmažodžiais? *(Skliausteliuose nurodyta bendratis ir būtojo laiko forma)*

sviežu, **svied**, sviež (*sviest, sviedu*)
laužu, **lauz**, lauž (*lauzt, lauzu*)
kāpju, **kāp**, kāpj (*kāpt, kāpu*)
slēpju, **slēp**, slēpj (*slēpt, slēpu*)
griežu, **griez**, griež (*griezt, griezu*)
dzeļu, **dzel**, dzeļ (*dzelt, dzēlu*)
grūžu, **grūd**, grūž (*grūst, grūdu*)
stumju, **stum**, stumj (*stumt, stūmu*)
aužu, **aud**, auž (*aust, audu*)
snaužu, **snaud,** snauž (*snaust, snaudu*)

122. Atskirkite, kur esamojo, kur būtojo laiko formos. Kokie yra lietuviški fonetiniai šių galūnių atitikmenys?

audām – aužam
bēg – bēga
kāpjam – kāpām
augāt – augat
dzerat – dzērāt
ēd – ēda
atnesāt – atnesat
pērkam – pirkām
sākām – sākam
stāj – stāja
pūšu – pūtu
sniga – snieg
vedām – vedam
braucam – braucām
cēlāt – ceļat
grūd – grūdi
šuj – šuva
protam – pratām

123. Pabraukite, veiksmažodžius, kurių būsimasis laikas daromas ne iš bendraties, o iš būtojo laiko kamieno. Suformuluokite taisyklę, kada tai daroma. Kuo šios būsimojo laiko formos skiriasi nuo įprastinių? *(Nurodyta bendratis, būtojo ir būsimojo laiko vns. 1 asmuo)*

skriet, skrēju, skriešu
rimt, rimu, rimšu
prast, pratu, pratīšu
sākt, sāku, sākšu
silt, silu, silšu
just, jutu, jutīšu
griezt, griezu, griezīšu
aizmirst, aizmirsu, aizmirsīšu
braukt, braucu, braukšu
klīst, klīdu, klīdīšu
atrast, atradu, atradīšu
pūst, pūtu, pūtīšu
krāt, krāju, krāšu
jāt, jāju, jāšu
gāzt, gāzu, gāzīšu
aust, audu, audīšu
sist, situ, sitīšu
cirst, cirtu, cirtīšu

124. Turėdami būsimojo laiko formą, nustatykite bendratį (jei reikia, per būtojo laiko formą)

beigs beigt
lauzīsi lauzu, lauzt
sajutīsiet .....
glābsi .....
šķitīs .....
laidīsim .....
pārvērtīs .....
plēsīs .....
drāzīšu .....
nesīsi .....

Atsargiai! Kita reikšmė!

kļūt ‘tapti’ *braukt* ‘važiuoti’ *griezt* ‘pjauti, kirpti; sukti’
kliūti ‘aizķerties’ *braukti* ‘svītrot’ *gręžti* ‘urbt; griezt’

klīst ‘bastytis’ *segt* ‘dengti’ *lėkt* ‘šokti į aukštį, tolį’
klysti ‘kļūdīties’ *segti* ‘pogāt’ *lėkti* ‘skriet, lidot’

II asmenuotė

125. Parašykite šių priesagų lietuviškuosius fonetinius atitikmenis

-āt, -ēt, -īt, -ot

126. Parašykite šių veiksmažodžių esamojo laiko vns. 2 asmenį

uzzīmēt uzzīmē
pasoļot pasoļo
izdzīvot .....
padomāt .....
apmeklēt .....
necienīt .....
nomazgāt .....
nospēlēt .....
uzsmēķēt .....
pajautāt .....

127. Išverskite į latvių kalbą

a) kalbėsiu, kalbės (*runāt*) .....,
dirbsi, dirbs (*strādāt*) .....,
žingsniuosiu, žingsniuos (*soļot*) .....,
plepėsime, plepės (*pļāpāt*).....,

įvertinsi, įvertins (*novērtēt*) .....,
taisysite, taisys (*labot*) .....,

b) Aš nesuprantu, ką jis kalba (*runāt*) .....
Ar jūs rūkote (*smēķēt*) .....?
Kur tu žingsniuoji (*soļot*) .....?
Vasarą jis gyveno (*dzīvot*) prie jūros .....

128. Atsižvelgdami į tai, kad lietuvių tarptautinių veiksmažodžių priesagą *-uoti* atitinka latvių *-ēt*, užpildykite tuščias vietas

eksponuoti	eksponēt	komponuoti	.....
.....	intriģēt	tonuoti	.....
.....	ilustrēt	programuoti	.....
.....	studēt	individualizuoti	.....
.....	kopēt	.....	ironizēt
politizuoti	.....	.....	materializēt
dozuoti	.....	.....	diriģēt
.....	muzicēt	.....	iniciēt
likviduoti	.....	realizuoti	.....
remontuoti	.....	fiksuoti	.....
.....	rediģēt	kompromituoti	.....
.....	aģitēt	.....	inficēties

Atsargiai! Kita reikšmė!

soļot ‘žingsniuoti’	*dejot* ‘šokti šokį’	*vairot* ‘dauginti’
šuoliuoti ‘lėkšot’	*dejuoti* ‘vaimanāt’	*vairuoti* ‘vadīt’ (*auto un tml.*)

III asmenuotė

129. Paaiškinkite, kodėl vieni veiksmažodžiai 3 asmenyje turi galūnę, kiti – ne. Sudarykite šių veiksmažodžių daugiskaitos 1 ir 2 asmens formas

raksta rakstām, rakstāt
peld peldam, peldat
tur .....
dara .....
darina .....
vārdzina .....
sēž .....
dzied .....
lasa .....
audzina .....

cildina	māca .....
raud	stāsta .....
redz	saka .....

130. Koks šių veiksmažodžių gramatinis esamojo laiko kamienas? Atstatykite formas į lietuvių kalbą. Teisingą atsakymą pabraukite

sēžu sėdžiu	mīlu	guļu	daru .....
sēdi sėdi	mīli	guli	dara .....
sēž sėdžia	mīl	guļam	darām .....
a kamienas	*a* kamienas	*a* kamienas	*a* kamienas
ia kamienas	*ia* kamienas	*ia* kamienas	*ia* kamienas
ā kamienas	*ā* kamienas	*ā* kamienas	*ā* kamienas

131. Kuris iš šių atsakymų teisingas? Neteisingą išbraukite

Senasis latvių veiksmažodžio *i* kamienas perėjo į:
a) *ia* kamieną
b) *ā* kamieną

132. Paaiškinkite, kodėl vieni veiksmažodžiai esamojo laiko vns. 2 asmenyje turi kitokį kamiengalį, kiti – ne.

raudāt:	raudu	*gulēt:*	guļu	*audzināt:*	audzinu
	raudi		guli		audzini
	raud		guļ		audzina
spīdēt:	spīdu	*rakstīt:*	rakstu	*sēdēt:*	sēžu
	spīdi		raksti		sēdi
	spīd		raksta		sēž

133. Neteisingus komentarus išbraukite

Kitokį kamiengalį vns. 2 asmenyje turi
a) *a*-kamieniai veiksmažodžiai, atitinkantys lietuvių *gieda, rauda;*
b) *ia*-kamieniai veiksmažodžiai, atitinkantys lietuvių *audžia, snaudžia;*
c) *ia*-kamieniai veiksmažodžiai, atinkantys lietuvių *i* kamieną: *sėdi, turi;*
d) *ā*-kamieniai veiksmažodžiai, atitinkantys lietuvių *o* kamieną: *rašo, moko.*

134. Palyginkite III ir I asmenuotės esamuosius laikus. Kuo jie panašūs ir kuo skiriasi?

gulėt: guļu guļam
guli guļat
guļ

sākt: sāku sākam
sāc sākat
sāk

stāvēt: stāvu stāvam
stāvi stāvat
stāv

vilkt: velku velkam
velc velkat
velk

kurināt: kurinu kurinām
kurini kurināt
kurina

mest: metu metam
met metat
met

sēdēt: sēžu sēžam
sēdi sēžat
sēž

lūgt: lūdzu lūdzam
lūdz lūdzat
lūdz

darīt: daru darām
dari darāt
dara

prast: protu protam
proti protat
prot

135. Neteisingus komentarus išbraukite

1. Esamojo laiko trečiajame asmenyje
a) abiejų asmenuočių veiksmažodžiai niekada neturi galūnės;
b) III asmenuotės veiksmažodžiai su bendratimis *-īt* ir *-ināt* turi galūnę.
2. Esamojo laiko vns. antrajame asmenyje
a) III asmenuotės veiksmažodžiai visada turi galūnę;
b) I asmenuotės veiksmažodžiai niekada neturi galūnės;
c) I asmenuotės veiksmažodžiai tam tikrais atvejais turi galūnę;
d) III asmenuotės veiksmažodžiai tik tam tikrais atvejais turi galūnę.

BENDRIEJI PRATIMAI

136. Sudarykite šių veiksmažodžių esamojo laiko vns. 2 asmens formą, atsižvelgdami į priebalsių kaitą (*skliausteliuose nurodyta bendratis*)

velku velc (*vilkt*)
grūž grūd (*grūst*)
guļ ..... (*gulēt*)
pūš ..... (*pūst*)

nāk ..... (*nākt*)
sāku ..... (*sākt*)
kāpju ..... (*kāpt*)

laužam ..... (*lauzt*)
sėž ..... (*sėdėt*)
aug ..... (*augt*)

137. Pagal 3 asmens formą sudarykite to paties laiko daugiskaitos 1 ir 2 asmens formas. Kreipkite dėmesį į galūnės buvimą ar nebuvimą

nāk nākam, nākat
nāca nācām, nācāt
aug .....
auga .....
guļ .....
auž .....
soļo .....
raksta .....
kāpj .....
kāpa .....
dzied .....
dziedāja .....
raksta .....
tur .....
turēja .....

rakstīja .....
strādā .....
dara .....
runā .....
runāja .....
darīja .....
balso .....
pētī .....
pētīja .....
klusē .....
ved .....
peld .....
gāja .....
zīmē .....
krāso .....

138. Parašykite 3 asmens formą. Paaiškinkite ryšį tarp 3 asm. galūnės ir dgs. formų galūnių

rakstījām .....
rakstāt .....
augat .....
augām .....
strādājām .....
krāsojam .....

drukājam .....
drukājām .....
ģērbjat .....
ģērbāt .....
runājam .....
runājām .....

139. Nustatykite, kurio laiko ir asmens yra šių veiksmažodžių formos (*skliausteliuose nurodyta bendratis)*

audz, aug, augām (*augt*), saku (*sacīt*), sėdėsim (*sėdėt*), vari (*varėt*), dari (*darīt*), bėga (*bėgt*), runās (*runāt*), lidojām (*lidot*), lasām, lasa, lasīsiet (*lasīt*), rakstīja (*rakstīt*), spėlė (*spėlėt*), māca (*mācīt*), māk (*mācėt*), turi (*turėt*), dzied, dziedājāt (*dziedāt*), klusės (*klusėt*), raksim (*rakt*), devām (*dot*)

140. Kai kurie teiginiai klaidingi. Išbraukite juos ir motyvuokite savo pasirinkimą

1. Visi veiksmažodžiai būtojo laiko dgs. 1 ir 2 asmenyje turi ilgas galūnes *-ām, -āt.*

2. Latvių kalboje būtasis laikas neturi *ė* kamieno, kaip lietuvių *matė, sakė*.

3. Trečiasis asmuo būtajame laike turi galūnę *-a*, o sangrąžinė forma *-ās.*

4. Esamajame laike visų III asmenuotės veiksmažodžių dgs. galūnės yra ilgos (*-ām, -āt*), o 3 asmuo visada turi galūnę (*-a*).

5. Latvių kalboje nėra *i*-kamienių veiksmažodžių.

6. I ir II asmenuotės esamojo laiko 3 asmuo niekada neturi galūnės, todėl sangrąžinė jo forma turi trumpą galūnę (*-as, -jas*).

7. II asmenuotės nesangrąžinė vns. 2 asmens forma sutampa su 3 asmeniu, ir reikšmę lemia kontekstas.

8. Visų asmenuočių būsimojo laiko forma daroma iš bendraties kamieno.

Sangrąžiniai veiksmažodžiai

21 lentelė. Sangrąžinių veiksmažodžių galūnės

Asmuo	Esamasis laikas	Būtasis laikas	Būsimasis laikas	Tariamoji nuosaka
es	*-os*	*-os*	*-šos*	*-tos*
tu	*-ies*	*-ies*	*-sies*	*-tos*
viņš...	*-as, -ās*	*-ās*	*-sies*	*-tos*
mēs	*-amies, -āmies*	*-āmies*	*-simies*	*-tos*
jūs	*-aties, -āties*	*-āties*	*-sities/-sieties*	*-tos*

141. Įrašykite reikiamą sangrąžinę 3 asmens galūnę *–as* arba *–ās* priklausomai nuo to, ar nesangrąžinė forma neturi galūnės, ar turi ją. Išverskite formų reikšmes

liek liekas
lika likās
ņem .....
ņēma .....
deva .....
dod .....
sāk .....
sāka .....
runā .....
runāja .....
spēlēja .....
spēlē .....
klausa .....
klausīja .....
maina .....
kārto .....
nāca .....
stāja .....
stāj .....
peldēja .....

grib .....
gribēja .....
mīl .....
peld .....
atrada .....
rod .....

142. Sudarykite šių veiksmažodžių esamojo laiko daugiskaitos 1 ir 2 asmens paprastąsias ir sangrąžines formas

uzvest uzvedam, uzvedamies, uzvedat, uzvedaties
parādīt parādām, parādāmies, parādāt, parādāties
sapīt sapin.....
smiet smej.....
raudzīt raug.....
lūgt lūdz.....
mazgāt .....
satikt satiek.....
vizināt vizin.....
pārliecināt pārliecin.....

143. Sudarykite šių veiksmažodžių būtojo laiko daugiskaitos 1 ir 2 asmens paprastąsias ir sangrąžines formas

uzvest uzvedām, uzvedāmies, uzvedāt, uzvedāties
parādīt parādījām, parādījāmies, parādījāt, parādījāties
sapīt sapin.....
smiet smēj.....
raudzīt raudzī.....
lūgt lūdz.....
mazgāt .....
satikt satik.....
vizināt vizinā.....
pārliecināt pārliecinā.....

144. Parašykite šių veiksmažodžių esamojo laiko 3 asmens paprastąją ir sangrąžinę formą

mazgāt mazgā, mazgājas
labot labo, labojas
pastaigāt .....
spēlēt .....
realizēt .....
fotografēt .....
runāt .....
bruņot .....
atbrīvot .....
aktualizēt .....

145. Nustatykite, kurio laiko (esamojo ar būtojo) yra šios sangrąžinės 3 asmens formos. Parašykite nesangrąžinę to veiksmažodžio formą

veidojās veidoja
izvietojas izvieto
bojājas .....
apstājas .....
runājās .....
kārtojās .....

146. Nustatykite, kurio laiko yra šios sangrąžinės formos. Išverskite jų reikšmes

darbojās, darbojas, runājāmies, runājamies, atrodas, atradāties, mazgājamies, mazgājās, mazgājas, norēķināmies, norēķinājāmies, kustas, kustējās, smējās, smejas, skatās, skatījās, tuvojās, tuvojas, dusmojaties, pastaigājāmies, pastaigājas, sačukstas, sačukstējās, mīlējās, iepazīstas, iepazinās, vēlējās, sūdzas, darās, lūdzās, lūdzas, devās

147. Išverskite

a) vaidensiuos, vaidensis (*spokoties*) .....,
prausimės, prausis (*mazgāties*) .....,
tvarkysimės, tvarkysis (*kārtoties*) .....,
juoksitės, juoksis (*smieties*) .....,
kalbėsies, kalbėsis (*runāties*) .....

b) 1. Kāpēc viņa visu laiku smējās? 2. Katru vakaru mēs pastaigājamies pa parku. 3. Cikos sākas koncerts? 4. Vinš sūdzas par galvassāpēm. 5. Sportisti nomazgājās dušā. 6. Par ko tad viņi savā starpā sačukstējās? 7. Mēs tagad atrodamies pilsētas pašā centrā.

148. Atstatykite nesangrąžinę 3 asmens formą. Išsiverskite jos reikšmę

precējās precēja
precas prec
tirgojas .....
tirgojās .....
stājās .....
stājas .....
glabājas .....
glabājās .....
pulcējās .....
pulcējas .....
mācās .....
mācījās .....
stiepjas .....
stiepās .....
mazgājas .....
mazgājās .....
glābās .....
glābjas .....
sarakstījās .....
sarakstās .....

149. Iš paprastosios veiksmažodžio daugiskaitos formos padarykite sangrąžinę. Išverskite abiejų formų reikšmes

saucām saucāmies
saucam saucamies
saucāt saucāties
krāsojam .....
paceļam .....
atradāt .....
peldam .....
skatījām .....
saprotat .....
devām .....
pacēlām .....
dodat .....

150. Sudarykite šių veiksmažodžių būsimojo laiko vienaskaitos 1 asmenį

likties likšos
runāties runāšos
šaubīties .....
dusmoties .....
sazināties .....
rakņāties .....
svārstīties .....
apmierināties .....
dauzīties .....
lūgties .....

151. Sudarykite šių veiksmažodžių būsimojo laiko vienaskaitos 2 ir 3 asmenį (abiejų forma vienoda)

sākties sāksies
runāties runāsies
mazgāties .....
atkāpties .....
mācīties .....
skatīties .....
peldēties .....
sargāties .....

152. Išverskite

1. Jei tu maudysies (*peldēties*), tai jie irgi maudysis. 2. Kada tu džiaugsies (*priecāties*), žinok, ji taip pat džiaugsis.

153. Sudarykite šių veiksmažodžių būsimojo laiko daugiskaitos 1 ir 2 asmens paprastąsias ir sangrąžines formas

uzvest uzvedīsim, uzvedīsimies, uzvedīsi(e)t, uzvedīsi(e)ties
parādīt parādīsim, parādīsimies, parādīsi(e)t, parādīsi(e)ties
sapīt .....
smiet .....

raudzīt .....
lūgt .....
mazgāt .....
satikt .....
vizināt .....
pārliecināt .....

Liepiamoji nuosaka

154. Sudarykite liepiamosios nuosakos vns. ir dgs. 2 asmens formas (*skaitmenys rodo asmenuotę*)

a) augt audz, audziet
krist krīti, krītiet
pūst .....
darīt .....
strādāt .....
runāt .....
gulēt .....
sniegt .....
urbt .....
vest .....
sākt .....
kāpt .....
lēkt .....
nesmēķēt .....

b) darboties darbojies, darbojieties
runāties runājies, runājieties
mazgāties 2.....
rēķināties 3.....
nesmieties .....
skatīties 3.....
nedusmoties 2.....
pastaigāties 2 .....
iepazīties 1.....
sūdzēties 3 .....
lūgties .....
ņemties .....

155. Išverskite

a) lipkite (*kāpt*) ....., auskite ....., pradėkite (*sākt*) ....., nepirkite ....., ateikite (*atnākt*) ....., ištraukite (*izvilkt*) ....., mikite (*migt*) ....., stumkite (*grūst*) .....

b) 1. Dari, ko darīdams, apdomā galu! 2. Ja visi runā, tad runā arī tu! 3. Ej nu ej – tas nevar būt! 4. Esi cilvēks, aizdod man kaut cik naudas! 5. Pūt, vējiņi, dzen laiviņu, aizdzen mani Kurzemē! 6. Ejiet tikai savu ceļu! 7. Sakiet, lūdzu, kur te ir direktora kabinets? 8. Esi tik laipns, pasaki, cik tagad pulkstenis? 9. Izmanto visas iespējas! 10. Turi muti!

c) 1. Paskaties, cik skaisti! 2. Paklausīsimies mūziku! 3. Izpeldējieties jūrā un tad pastaigāsimies pa pludmali! 4. Apsēdieties, lūdzu! 5. Lai viņš sakārtojas!

d) 1. Būkim pažįstami! 2. Duok ranką! 3. Duokit ranką! 4. Gal eikim namo, ką? 5. Tegu miega (*gulėt*)! 6. Tegu sėdi (*sėdėt*)! 7. Tegu lieka (*palikt*)! 8. Imk, imk (*ņemt*)! 9. Ateik (atnākt) rytoj pas mane! 10. Stokim (*stāties*) į eilę!

e) 1. Leiskimės (*doties*) į kelionę! 2. Laikykis (*turēties 3*) stipriai! 3. Apsistok (*apmesties*) pas mane! 4. Tegu jie barasi (*strīdēties 3*) – palik (*likt*) juos ramybėje! 5. Nesibarkit!

Reikiamybės nuosaka

22 lentelė. Reikiamybės nuosakos asmenavimas (daryba: priešdėlis *jā*+esamojo laiko 3 asmuo; išskyrus veiksmažodį *būt*)

Bendratis	Esamasis laikas	Būtasis laikas	Būsimasis laikas	Tariamoji reikiamybė	
				papratasis esamasis	sudėtinis esamasis
būt	*(ir) jābūt*	*bija jābūt*	*būs jābūt*	*būtu jābūt*	*būtu bijis jābūt*
iet	*(ir) jāiet*	*bija jāiet*	*būs jāiet*	*būtu jāiet*	*būtu bijis jāiet*
dot	*(ir) jādod*	*bija jādod*	*būs jādod*	*būtu jādod*	*būtu bijis jādod*
pirkt	*(ir) jāpērk*	*bija jāpērk*	*būs jāpērk*	*būtu jāpērk*	*būtu bijis jāpērk*
ceļot	*(ir) jāceļo*	*bija jāceļo*	*būs jāceļo*	*būtu jāceļo*	*būtu bijis jāceļo*
darīt	*(ir) jādara*	*bija jādara*	*būs jādara*	*būtu jādara*	*būtu bijis jādara*

156. Sudarykite reikiamybės nuosakos esamojo laiko formas

pazīt ....., sākt ....., nākt ....., palikt ....., nest ....., runāt ....., spēlēt ....., braukt ....., rakstīt ....., mazgāt .....

157. Išverskite

a) 1. Mums ir jāaprunājas. 2. Būs jāskatās. 3. Man bija jāparādās priekšniekam. 4. Viņam jāiestājas kādā augstskolā. 5. Nākošnedēļ manai mātei būs jāklausās mani pa radio.

b) 1. Tėvai (*vecāki*) turės susisiekti (*sazināties 3*) su seneliais (*vecvecāki*) kaime (*lauki*). 2. Kada aš turiu pasirodyti? 3. Kelintą (*cikos*) reikės keltis (*celties*)? 4. Argi (*Vai tad*) tau nereikėjo mokytis? 5. Rytoj aš turiu susitikti su savo diplominio darbo (*diplomdarbs*) vadovu.

DALYVIS (*Divdabis / Particips*)

23 lentelė. Dalyvių klasifikacija *(nurodoma giminė ir sangrąžinės formos)*

Kaitomieji				Iš dalies kaitomieji	Nekaitomieji	
Veikiamieji		Neveikiamieji				
Esamasis laikas	Būtasis laikas	Esamasis laikas	Būtasis laikas			
-ošs, -oša	*-is, -usi, -ies, -usies*	*-ams (-āms), -ama (-āma)*	*-ts, -ta*	*-dams, -dama, -damies, -damās*	*-ot, -oties*	*-am (-ām), -amies (-āmies)*
Pamatinė veiksmažodžio forma						
Esamasis laikas	Būtasis laikas	Esamasis laikas	Bendratis	Bendratis	Esamasis laikas	Esamasis laikas

Kaitomieji dalyviai

Veikiamieji dalyviai

Esamasis laikas

Esamojo laiko veikiamieji dalyviai linksniuojami kaip būdvardžiai. Vartojamos ir įvardžiuotinės formos, plg. *ejošais, ejošā* ‘einantysis, einančioji’.

Iš šių dalyvių daromi prieveiksmiai, pvz. *radoši* ‘kūrybiškai’, *pārliecinoši* ‘įtikinamai’.

Trumpųjų formų, tokių kaip lietuvių *einąs, einą,* šis laikas neturi.

158. Sudarykite abiejų giminių dalyvius (*skaitmenys rodo asmenuotę*)

a) saka ..... esi ..... mazgā .....
lemj ..... runā ..... raksta .....
brauc ..... kliedz ..... soļo .....

b) brīdināt 3 ..... slimot 2 ..... gulēt 3 .....
nīcināt 3..... peldēt 3 ..... zvanīt 3 .....
vadīt 3..... augt ..... tapt .....

159. Išverskite

a) krintantys lapai .... dreboša balss
tekantis vanduo .... ziedošas puķes
žydintis laukas .... spīdošs mēness
mylinti motina .... plaukstošs koks
giedantis paukštis .... mokoša garlaicība

b) 1. Man bija tik nomācošs darbs, ka gandrīz nevarēju sagaidīt, kad atnāks tās brīvdienas. 2. Tas viss skan diezgan pārliecinoši. 3. Es tomēr nevaru piekrist tādai izaicinošai rīcībai. 4. Gaismu pagrabā viņa iedega ar drebošām rokām. 5. Kāpēc viņš tik pārmetoši manī skatās?

160. Išlinksniuokite junginius su įvardžiuotiniais dalyviais

radošie spēki, mirdzošās acis, lidojošais šķīvis, apburošā aina

Sangrąžiniai dalyviai

Iš sangąžinių veiksmažodžių padarytieji dalyviai vartojami labai retai dėl nepilnos linksniavimo paradigmos (žr. 24 lentelę). Paprastai vartojamos nesangąžinės dalyvių formos, pvz., *smejas – smejošs, peldas – peldošs.*

24 lentelė. Esamojo laiko sangrąžinių dalyvių linksniavimas (*mosties* 'busti')

Linksnis	Vyriškoji giminė		Moteriškoji giminė	
	Vienaskaita	Daugiskaita	Vienaskaita	Daugiskaita
N.	–	*mostošies dēli*	–	*mostošās meitas*
Ģ.	–	*mostošos dēlu*	*mostošās meitas*	*mostošos meitu*
D.	–	–	–	–
A.	*mostošos dēlu*	*mostošos dēlus*	*mostošos meitu*	–
I. (ar)	*mostošos dēlu*	–	*mostošos meitu*	–
L.	–	–	–	–
V.	–	–	–	–

161. Dalyvinius pažyminius pakeiskite šalutiniais pažyminio sakiniais

steidzošies pasažieri <u>pasažieri, kas steidzas</u>
mostošās tautas .....
domājošs cilvēks .....

Būtasis laikas

Būtojo laiko veikiamieji dalyviai linksniuojami kaip būdvardžiai. Vartojamos ir įvardžiuotinės formos, plg. *gājušais, gājusī* ‘ėjusysis, ėjusioji’. Įvardžiuotinių dalyvių galūnės tokios pat, kaip įvardžiuotinių būdvardžių, išskyrus moteriškosios giminės vns. vardininką.

Vyriškosios giminės vns. vardininkas turi trumpąją formą, kuri yra vienintelė visoje paradigmoje (žr. lentelę). Šiai formai būdinga šaknies priebalsių *k, g / c, dz* kaita, plg., *pali**c**is, pali**k**usi* (:pali**k**a), *bē**dz**is, bē**g**usi* (:bē**g**a).

Įvardžiuotiniai dalyviai nei trumposios vardininko formos, nei priebalsių kaitos neturi, plg,: *palikušais, bēgušais.*

Įsidėmėkite!

Šaknies priebalsių *k, g / c, dz* kaitą dėl analogijos turi ir tie dalyviai, kurių būtojo laiko veiksmažodžių šaknys jau ir taip baigiasi *c, dz*, plg., *atnā**c**is, atnā**k**usi* (:atnā**c**a), *pabei**dz**is, pabei**g**usi* (:pabei**dz**a).

25 lentelė. Būtojo laiko dalyvių linksniavimas

Linksnis	Vyriškoji giminė		Moteriškoji giminė	
	Vienaskaita	Daugiskaita	Vienaskaita	Daugiskaita
N.	*bēdzis*	*bēguši*	*bēgusi*	*bēgušas*
Ģ.	*bēguša*	*bēgušu*	*bēgušas*	*bēgušu*
D.	*bēgušam*	*bēgušiem*	*bēgušai*	*bēgušām*
A.	*bēgušu*	*bēgušus*	*bēgušu*	*bēgušas*
I. (ar)	*bēgušu*	*bēgušiem*	*bēgušu*	*bēgušām*
L.	*bēgušā*	*bēgušos*	*bēgušā*	*bēgušās*
V.	*bēdzis*	*bēguši*	*bēgusi*	*bēgušas*

162. Sudarykite abiejų giminių dalyvius

a) sacīja ..... bija ..... mazgāja .....
lēma ..... runāja ..... rakstīja .....
brauca ..... kliedza ..... soļoja .....

b) brīdināt 3 ..... slimot 2 ..... gulēt 3 .....
nīcināt 3..... peldēt 3 ..... zvanīt 3 .....
vadīt 3..... augt ..... tapt .....

Įsidėmėkite!

guļošs ‘miegantis’
gulošs ‘gulsčias’
piegulošs ‘prigludęs’ (*pvz., drabužis*)

163. Išlinksniuokite

aizbēgušie gūstekņi, pagājušais gads, aizpagājusī nedēļa

Sangrąžiniai dalyviai

26 lentelė. Būtojo laiko sangrąžinių dalyvių linksniavimas (*apmākties* ‘apsiniaukti’)

Linksnis	Vyriškoji giminė		Moteriškoji giminė	
	Vienaskaita	Daugiskaita	Vienaskaita	Daugiskaita
N.	*apmācies rīts*	*apmākušies rīti*	*apmākusies diena*	*apmākušās dienas*
Ģ.	*apmākušās rīta*	*apmākušos rītu*	*apmākušās dienas*	*apmākušos dienu*
D.	–	–	–	–
A.	*apmākušos rītu*	*apmākušos rītus*	*apmākušos dienu*	*apmākušās dienas*
I. (ar)	*apmākušos rītu*	–	*apmākušos dienu*	–
L.	–	–	–	–
V.	*apmācies rīts!*	*apmākušies rīti!*	*apmākusies diena!*	*apmākušās dienas!*

164. Pabraukite lentelėje formas, kurios sutampa su įvardžiuotinėmis

165. Išverskite

a) nukritę lapai .... atbraucis viesis
nutekėjęs vanduo .... nobriedušas ogas
peržydėjęs laukas .... apmākušās debesis
pasibaigęs terminas .... mainījusies vieta
užsimiegojusi višta .... ieplīsusi glāze
pailsėjusi bėgikė .... piedzēries onkulis

b) 1. Sagaidījis, kamēr beigsies lekcija, es pienācu pavaicāt docētājam. 2. Kur tu biji pazudusi? 3. Es esmu dzirdējis, ka viņš it kā taisās aizbraukt. 4. Kad tu būsi to izlasījis, dod arī man. 5. Kaut es būtu to visu zinājis! 6. Mēs viņu nemaz nebijām pamanījuši. 7. Jūs te esat jauki iekārtojušies. 8. Šī ziņa jau ir novecojusi.

Neveikiamieji dalyviai

Esamasis laikas

Esamojo laiko neveikiamieji dalyviai daromi iš veiksmažodžio esamojo laiko kamieno (netinka 2 asmens forma!), plg. *apskauž – apskaužams, kopju – kopjams, mazgāju – mazgājama.* Formantą *-āms, -āma* turi dalyviai, padaryti iš *ā*-kamienių veiksmažodžių (III asmenuotės veiksmažodžiai su bendraties priesaga *-īt* ir *-ināt*; taip pat veiksmažodis *zināt*), plg.: *rakstāms, sakāma, darāmi, zināmas*

Linksniuojami kaip būdvardžiai. Vartojamos ir įvardžiuotinės formos, plg. *dzeramais ūdens* ‘geriamasis vanduo’*, neēdamā sēne* ‘šungrybis’. Dalis įvardžiuotinių dalyvių linkę daiktavardėti ir dažniausiai turi **įrankių ar medžiagų pavadinimų** reikšmę, plg.: *rakstāmais* ‘rašiklis’, *sitamais* ‘vėzdas’, *kurināmais* ‘kuras’; pasitaiko ir kitų reikšmių, plg.: *nesamais* ‘nešulys’, *ēdamais* ‘valgis’, *uzkožamais* ‘užkandis’.

Dalyviai *protams* ‘be abejo’*, saprotams* ‘suprantama’, *zināms* ‘žinoma’ vartojami kaip įterpiniai.

166. Sudarykite dalyvius, parinkdami reikiamą formantą. Pakomentuokite 3 asmens galūnės (taip pat daugiskaitos formų galūnių) ir formanto balsio ryšį

spriež <u>spriežams</u>
ceļ .....
eju .....
ņemat .....
pasūta .....
mīl .....
liecinām .....
maksā .....
pārdod .....
pērkam .....
skatās .....
gaidām .....
audzina .....
pierādāt .....

167. Sudarykite dūrinius su pirmuoju dalyviniu sandu

rakstīt, papīrs <u>rakstāmpapīrs</u>
gulēt, maiss .....
sacīt, vārds ..... (‘patarlė’)
lasīt, galds .....
ēst, karote .....
nākt, reiz .....
šaut, ierocis .....
dzēst, gumija .....

Įsidėmėkite

nākošais ‘artėjantis priešpriešiais’ (pvz., *nākošais cilvēks*)
nākamais ‘ateinantis, būsimas, kitas iš eilės’ (pvz., *nākamais gads*)

Būtasis laikas

Būtojo laiko neveikiamieji dalyviai daromi iš veiksmažodžio bendraties kamieno, plg.: *dziedāt – dziedāts, vest – vests, skatīties – skatīta.*

Kaityba niekuo nesiskiria nuo būdvardžių (dalis būdvardžių, kaip ir lietuvių kalboje, iš jų ir kilę, plg.: *balts, silts, salts*). Lietuvių kalbos negiminines formas čia atstoja vyriškosios giminės formos, plg.: *šajā vietā jau bija sēņots* 'šioje vietoje jau grybauta'; *tieši trāpīts* 'pataikyta tiesiai', *nav dzirdēts* 'negirdėta'.

Vartojami ir savaiminio ar aktyvaus veiksmo rezultatui reikšti, plg.: *paaugstināts asinsspiediens* 'padidėjęs kraujospūdis', *noslēgts cilvēks* 'uždaras žmogus', *zvērināts avīžu lasītājs* 'prisiekęs laikraščių skaitytojas'.

168. Išverskite

Upē naktī pīles kliedz,
un tu arī neiemiedz!
Tāpēc jau, ka nevar zināt, kāpēc.

Varbūt, ka ir ņemts par daudz,
var būt, ka par maz ir ļauts,
un varbūt par maz ir arī sāpēts.
(*Imants Ziedonis*)

Nekaitomieji dalyviai

Iš dalies kaitomasis dalyvis su -dams, -dama (-damies, -damās)

Pamatinė forma – bendratis

169. Išverskite

a) 1. Jis kalbėjo vairuodamas (*vadīt*) ..... 2. Šokdama (*dejot*) ir dainuodama (*dziedāt*) ji jautėsi (*justies*) laiminga ..... 3. Mokydami mokomės ..... 4. Eidamos gatve (*pa ielu*), sutikom draugę .....

b) Es, karā aiziedams, atstāju māsu šūpulī. No kariņa pārnākdams, atrod lielu rakstītāju ....

Įsidėmėkite!

Skirtingai nuo lietuvių kalbos pusdalyvio...

a) ...dalyvis su *-dams, -dama* retais atvejais gali eiti tariniu, pvz.: *kurp jūs braukdami* ‘kur važiuojate?’

b) ...sangrąžinis dalyvis su *-damies, -damās* neturi skaičiaus kategorijos

170. Sudarykite sangrąžines dalyvio formas

a) runādams runādamies
peldēdamas .....
klausīdami .....
ģērbdamas .....
mazgādama .....
celdami .....
šūpodams .....
apkampdama .....

b) uztraukties uztraukdamies, uztraukdamās
žēloties .....
priecāties .....
skatīties .....
smieties .....
vairīties .....
bīties .....
baidīties .....

171. Parašykite šių veiksmažodžių lietuviškąjį pusdalyvį ir latviškąjį dalyvį. Motyvuokite kamieno rašybos skirtumus ten, kur jų yra

pūst pūsdamas, pūzdams
būt būdamas, būdams
vest .....
mest .....
krist .....
plūst .....
augt .....
prast .....

172. Pakeiskite veiksnio skaičių (*iš vienaskaitos į daugiskaitą ar atvirkščiai*)

1. Viņa gāja garām smiedamās ..... 2. Puiši stāvēja durvīs, runādamies pa telefonu ..... 3. Pārāk ilgi peldēdamies jūrā, puika saaukstējās .... 4. Šīs studentes mācīdamās arī strādā .....

Nekaitomasis dalyvis su -ot (-oties)

Pamatinė forma - esamasis laikas (*I asmenuotei netinka vns. 2 asmuo!*)

173. Sudarykite dalyvius

dziedu dziedot	eju	nāk .....
strādā strādājot	rakstu	sēžam .....
esam	mazgāju	vēro .....
snaužu	meklējat	mirst .....
nevaru	grib	domā .....
veido	spriežu	skrejam .....

174. Išverskite

a) 1. Pats precēju līgaviņu, tēvam mātei nezinot. 2. Mums nākot mājās no lekcijām, sāka līt. 3. Irbei spārni nodiluši, egļu mežu lodājot; tā nodila ļaužu mēles, ap manimi runājot. 4. Ar vārdu sakot, nevienam negribas strādāt par velti. 5. Es, godīgi sakot, to pat nezināju. 6. Gribot negribot būs jāceļas. 7. Beidzot uzlabojās laiks. 8. Rēķinoties ar to, ka Lietuvā valsts valoda ir lietuviešu, valsts mazākumtautības cenšas to apgūt.

b) 1. Nākot no darba, tev būs jāieiet veikalā. 2. No malas skatoties, man tā nešķiet.

175. Sugalvokite sakinių su šiomis frazėmis

tā sakot ‘taip sakant’
ar vienu vārdu sakot ‘vienu žodžiu’
godīgi / *atklāti sakot* ‘tiesą sakant’, ‘atvirai šnekant’
starp mums runājot ‘tarp mūsų šnekant’
ņemot vērā ‘atsižvelgiant’, ‘turint galvoje’

176. Sudarykite sangrąžines formas su *-oties* (*skaitmuo rodo asmenuotę*)

a) šaubīties šaubos, šauboties	peldēties 3 .....
skatīties skatos,.....	pļāpāties 2.....
celties	gulties .....
iepazīties 1.....	kavēties 2 .....
sākties	beigties .....

brīnīties 3.....
priecāties 2.....
kustēties 3.....
skūpstīties 3.....
uzticēties 3.....
smieties .....

b) runāt <u>runājot, runājoties</u>
mazgāt 2.....
sargāt 2.....
mīlēt 3 .....
vadīt 3.....
bruņot 2.....
atklāt .....
sakārtot 2.....
krāsot 2.....
mācīt 3.....
dibināt 3.....
just .....
interesēt 2.....
rādīt 3.....
orientēt 2.....
spēlēt 2.....

Įsidėmėkite!

Skirtingai nuo lietuvių kalbos padalyvio, dalyvis su *-ot, -oties*...

a) ... neturi laikų; praeities, ateities veiksmai reiškiami šalutiniais sakiniais;

b) ... gali reikšti ir to paties veikėjo kitą veiksmą, jei veiksnys yra vardininkinis.

177. Pakeiskite dalyvį su *-ot* dalyviu su *-dams, -dama* ir atvirkščiai. Paaiškinkite dalyvio su *-ot* gramatinės reikšmės skirtumą šiuose sakiniuose nuo lietuvių kalbos padalyvio

1. Sėžot (<u>sėdėdama</u>) brāļu pulciņā, gudru teicu valodinu. 2. Dzīvodams (.....) pilsētā, es bieži ilgojos pēc laukiem. 3. Dziedot (.....) dzimu, dziedot (.....) augu, dziedot (.....) mūžu nodzīvoju. 4. Skatīdamās (.....) savos bērnos, viņa dažkārt atceras savu māti un sevi mazu. 5. Mės ilgi staigājām runājoties (.....).

<u>Nekaitomasis dalyvis su -am, -ām (-amies, -āmies)</u>

Pamatinė forma – esamasis laikas (*visiškai sutampa su dgs. 1 asmeniu*). Vartojamas su veiksmažodžiais, reiškiančiais sąvokas ‘matyti’, ‘girdėti’, ‘sakyti’, ‘manyti’.

178. Išverskite

a) 1. Es dzirdēju tevi dziedam. 2. Redzu tevi kaut ko rakstām. 3. No tālienes es pazinu nākam savu arājiņu. 4. Kaimiņi zināja mani mācāmies

universitātē. 5. Aiz sienas dzirdams bērns raudam. 6. Māte no rīta atstāja bērnus vēl guļam. 7. Es tā arī paliku stāvam.

b) 1. Jam labai patinka klausytis manęs grojant. 2. Žinojau tave ateisiant. 3. Ar laukei manęs sugrįžtant? 4. Ko tu negali įsivaizduoti savęs darant?

179. Pakeiskite dalyvį su *-am, -ām (-amies, -āmies)* dalyviu su *-ot (-oties)* ir atvirkščiai

1. Viņš atrada mani pusdienojam (.....). 2. Es nejauši dzirdėju viņus runājam (.....) par manu ģimeni. 3. Dzirdėju ļaudis runājot (.....) līgaviņu nomirušu.

PRIEVEIKSMIS (*Apstākļa vārds / Adverbs*)

27 lentelė. Prieveiksmių semantinė klasifikacija

Prieveiksmių skyriai			
vietos	laiko	būdo	kiekio
apakšā ‘apačioj’ *apkārt* ‘aplink’ *ārā* ‘lauke’ *augšā* ‘aukštai’ *augšup* ‘aukštyn’ *atpakaļ* ‘atgal’ *blakus* ‘šalia’ *citur* ‘kitur’ *iekšā* ‘viduj’ *jebkur* ‘betkur’ *klāt* šalia; artyn *kur* ‘kur’ *kurp* ‘kurlink’ *lejā* ‘žemai’ *lejup* ‘žemyn’ *mājās* ‘namie’ *mājup* ‘namo’ *nekur* ‘niekur’ *pretī* ‘priešais’ *prom* ‘šalin’ *šeit* ‘čia’ *šurp* ‘čionai’ *šur tur* ‘šen ten’ *tālāk* ‘toliau’ *tālu* ‘toli’ *te* ‘čia’ *tepat* ‘čia pat’ *tur* ‘ten’ *turp* ‘į ten’ *turpat* ‘ten pat’ *tuvāk* ‘arčiau’ *tuvu* ‘arti’ *virsū* ‘viršuj’ *visapkārt* ‘visur aplink’ *zemē* ‘žemėn’ ir kt.	*aizvien* ‘nuolat, vis’ *arvien* ‘nuolat, vis’ *atkal* ‘vėl’ *brīžiem* ‘tarpais’ *citreiz* ‘kitąkart’ *drīz* ‘netrukus’ *iepriekš* ‘anksčiau’ *jau* ‘jau’ *jebkad* ‘bet kada’ *kad* ‘kada’ *kādreiz* ‘kažkada’ *kamēr* ‘kol’ *laikā* ‘laiku’ *mūžam* ‘amžinai’ *nekad* ‘niekada’ *nesen* ‘neseniai’ *nupat* ‘ką tik’ *pagaidām* ‘kol kas’ *pašreiz* ‘šiuo metu’ *pērn* ‘pernai’ *reiz* ‘kartą’ *reizēm* ‘kartais’ *rīt* ‘rytoj’ *sen* ‘seniai’ *šodien* ‘šiandien’ *šobrīd* ‘šiuo metu’ *šoreiz* ‘šįkart’ *tad* ‘tada’ *tagad* ‘dabar’ *tikmēr* ‘tol’ *toreiz* ‘tąkart’ *tūlīt* ‘tuojau’ *vairs* ‘daugiau’ *vakar* ‘vakar’ *vēl* ‘dar’ *vienmēr* ‘visada’ ir kt.	*ātri* ‘greitai’ *balti* ‘baltai’ *bieži* ‘dažnai’ *braukšus* ‘važiuote’ *četratā* ‘keturiese’ *čukstus* ‘pašnibždom’ *divatā* ‘dviese’ *guļus* ‘gulomis’ *kā* ‘kaip’ *kājām* ‘pėsčiomis’ *klusu* ‘tyliai’ *krustu šķērsu* ‘skersai išilgai’ *kaut kā* ‘kaip nors; kažkaip’ *kopā* ‘drauge’ *labi* ‘gerai’ *labāk* ‘geriau’ *labprāt* ‘mielu noru’ *lēni* ‘lėtai’ *melni* ‘juodai’ *nejauši* ‘atsitiktinai’ *nopietni* ‘rimtai’ *pareizi* ‘teisingai’ *steigšus* ‘paskubom’ *šā tā* ‘šiaip taip’ *tā* ‘taip’ *tāpat* ‘taip pat’ *tīšām* ‘tyčia’ *trijatā* ‘trise’ *zagšus* ‘vogčiom’ ir kt.	*apmēram* ‘maždaug’ *cik* ‘kiek; kaip’ *daudz* ‘daug’ *divreiz* ‘dukart’ *drusku* ‘truputį’ *diezgan* ‘gana’ *galīgi* ‘visiškai’ *gluži* ‘visai’ *maz* ‘mažai’ *mazliet* ‘truputį’ *milzum* ‘be galo’ *necik* ‘nė kiek’ *nemaz* ‘visai ne’ *otrreiz* ‘antrąkart’ *pavisam* ‘visiškai’ *parasti* ‘paprastai’ *pārāk* ‘pernelyg’ *vienreiz* ‘vienąkart’ *vismaz* ‘bent jau’ *vispār* ‘apskritai’ ir kt.
			priežasties
			kādēļ ‘kodėl’ *kamdēļ* ‘kodėl’ *kālab* ‘kodėl gi’ *kāpēc* ‘kodėl’ *tādēļ* ‘todėl’ *tamdēļ* ‘todėl’ *tālab* ‘todėl gi’ *tāpēc* ‘todėl’

180. Sudarykite prieveiksmius iš šių būdvardžių ir dalyvių

a) brūns brūni sarkans ..... lēts ..... mīļš .....
ātrs ..... dzeltens ..... dārgs ..... zaļš .....
smags .... jautrs ..... skumjš ..... grūts .....

b) skaista ..... pietiekams ..... interesantu .....
apzinātiem ..... ilgi ..... karaliskos .....
apdomātus ..... īsām ..... skaidram .....

Įsidėmėkite!

Būdvardiniai prieveiksmiai su formantu *-i* homonimiškai sutampa su būdvardžių vyr. gim. dgs. vardininku. Reikšmę lemia kontekstas, plg.: *grūti darbi grūti iet* ‘sunkūs darbai sunkiai sekasi’.

Latvių kalboje prieveiksmiai vartojami ir ten, kur lietuvių kalboje vartojamos negimininės būdvardžių formos, plg.: *man ir auksti* ‘man šalta’; *ļoti patīkami* ‘labai malonu’, *tas ir lieliski* ‘tai puiku’.

181. Išverskite

a) 1. Visi pasažieri jutās ļoti labi. 2. Cik jauki bija tevi atkal satikt! 3. Tas bija neizbēgami. 4. Visi eksāmeni tika nokārtoti teicami. 5. Te ir viegli elpot. 6. Kāpēc tu tik smagi elpo? 7. Rīt būs jāceļas ļoti agri.

b) 1. Aš sunkiai įsivaizduoju, kaip tai padaryti. 2. Taip dažnai atsitinka. 3. Nieko, bus gerai. 4. Kalbėk lėtai, aiškiai ir suprantamai. 5. Man per(nelyg) garsu – tai jau ne muzika, o tik triukšmas! 6. Gerai, net labai gerai.

Žodžiai vertimui (a)

atkal - vėl
neizbēgams - neišvengiamas
nokārtot - išlaikyti
smags - sunkus
agrs - ankstus

Žodžiai vertimui (b)

sunkus - grūts
įsivaizduoti - iedomāties
padaryti - izdarīt
dažnas - biežs
lėtas - lēns
aiškus - skaidrs
pernelyg - pārāk
garsus - skaļš
tik - tikai
triukšmas - troksnis
net - pat

Įsidėmėkite!

Būdvardinių prieveiksmių aukštesnysis laipsnis sudaromas su formantu *-āk: labi* ‘gerai’ – *labāk* ‘geriau’*;* aukščiausiasis – dar ir su nekirčiuojamuoju priešdėliu *vis-: vislabāk* ‘geriausia’.

Labai retai laipsniuojami kai kurie kiti prieveiksmiai, plg.: *pēc* ‘po’ – *pēcāk* ‘vėliau’, *nost* ‘šalin’ – *nostāk* ‘nuošaliau, atokiau’.

182. Sudarykite aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio prieveiksmius

silti	ticami	droši .....
gudri	lēni	īsi .....
bieži	reti	viegli .....

183. Išverskite

a) 1. Lēnāk brauksi – tālāk tiksi. 2. Labāk zīle rokā, nekā mednis (*kurtinys*) kokā. 3. Visticamāk, ka semināra šodien nebūs. 4. Jo tālāk, jo labāk.

b) 1. Čia labai brangu, aš žinau, kur yra pigiau. 2. Jau geriau aš jai to nebūčiau sakiusi. 3. Anksčiau ar vėliau – koks skirtumas (*starpība*)?

Įsidėmėkite!

a) daug – daudz
daugiau – vairs; vairāk
daugiausia – visvairāk

b) labai – ļoti
labiau – vairāk
labiausiai – visvairāk

c) nulle ‘nulis’
nule ‘ką tik’

Atsargiai! Kita reikšmė!

labi ‘gerai’	jauki ‘malonu, miela; maloniai, mielai’
labai ‘ļoti’	jaukiai ‘mājīgi’
skaidri ‘aiškiai’	jautri ‘linksmai’
skaidriai ‘dzidri’	jautriai ‘jutīgi’
skaisti ‘gražu, gražiai’	gudri ‘protingai’
skaisčiai ‘spoži’	gudriai ‘atjautīgi, viltīgi’

PRIELINKSNIS (*Prievārds / Prepozīcija*)

28 lentelė. Prielinksniai (A) ir polinksniai (B)

A

Prielinksnis	Dažniausia reikšmė	Vartojimo linksnis (vienaskaitos)*	Pavyzdžiai
aiz	už (*vieta*), anapus; iš		aiz ezera; aiz prieka
bez	be		bez cepures
kopš	nuo (*laikas*)		kopš tā laika
no	nuo (*vieta, laikas*); iš		no manis; no Rīgas
pēc	po (*laikas*); - (*tikslas*)	kilmininkas	pēc gada; pēc maizes
pie	prie; pas		pie loga; pie mātes
pirms	prieš *(laikas*)		pirms stundas
-pus (*ārpus, šaipus, otrpus* ir kt.)	už (*vieta ne viduje*), šiapus, anapus		ārpus pilsētas; šaipus robežas; otrpus upes
uz	ant		uz galda
virs	virš		virs galvas
zem	po (*vieta*)		zem sola
līdz	iki, ligi	naudininkas	līdz vakaram
pa	po; -		pa daļai; pa jokam
ap	apie; aplink; maždaug		ap roku; ap vienu latu
caur	per (*vieta*)		caur mežu
gar	pro		gar koku
pa	po, - (*vieta*)	galininkas	pa pilsētu; pa ceļu
par	apie; už (*priežastis*)		par tevi; nav par ko
pār	per		pār ielu
pret	prieš (*vieta*), priešais		pret māju
starp	tarp		starp tevi un viņu
uz	į		uz Viļņu
ar	su	įnagininkas	ar mani

* Daugiskaitoje visi prielinksniai vartojami su naudininku ar įnagininku (tiedu linksniai sutampa)

B

Polinksnis	Dažniausia reikšmė	Vartojimo linksnis	Pavyzdžiai
dēļ	dėl		dažādu iemeslu dēļ
labad	dėl, labui	kilmininkas	manis labad
pēc	dėl		naudas pēc

184. Išverskite

a) gyvenu pas motiną ....., važiuosiu pas draugą ....., buvau pas brolį ....., ar ateisi pas mane? .....?

b) einu gatve ....., vaikštinėjo po mišką ....., važiavo keliu ....., plaukė jūra .....

c) dzīvojam pa vecam ....., tas man likās pa prātam ....., pa paradumam gāju gulēt pusnaktī ....., mātes jaka Baibai tagad pa augumam .....

185. Pakeiskite junginius daugiskaita

bez drauga <u>bez draugiem</u>	par mani <u>par mums</u>
pie loga	pie viņa .....
aiz meža	par tevi .....
ar roku	pār upi .....
uz darbu	no meitenes .....
uz jumta	pēc runas .....

186. Baikite sakinius

Starp Viļņu un Kauņu .....
Starp Latviju un Lietuvu .....
Pirms nedēļas .....
Pirms gada .....
Pirms divām dienām .....

187. Paaiškinkite, kuo skiriasi

aiz meža, uz meža, uz mežu.
aiz bailēm, aiz rokas, aiz jūras
uz stūri, uz stūra, aiz stūra (*stūris* ‘kampas’).
aizgāju pēc stundas, aizgāju pēc pārtikas (*pārtika* ‘maistas’).

Įsidėmėkite!

bez tam ‘be to’ (įterpinys; tačiau: *bez tā nevar iztikt* ‘be to neišsiversi’)
pēc tam ‘po to, vėliau’
pie tam ‘be to’

SENOJI LATVIŲ RAŠYBA

Knygos latvių kalba pasirodė XVI a. Stimulą leisti knygas davė Reformacija ir Kontrreformacija. Literatūroje minima 1525 m. Vokietijoje protestantų išleista latviška knyga, deja, mūsų nepasiekė. 1585 m. Vilniuje katalikai išleidžia katekizmą (1 pav.) Abiejų Tautų Respublikai priklausančioms Livonijos provincijoms;* po metų pasirodo Karaliaučiuje spausdintas ir liuteroniškasis tikybos vadovas (2 pav.), skirtas pirmiausia Kuršo-Žiemgalos kunigaikštystės latviams. Abiejų knygų rašyba beveik nesiskiria. Kadangi pirmųjų latviškų knygų autoriai buvo vokiečiai, knygos spausdintos vokiečių kraštuose populiariu gotikiniu šriftu (fraktūra), liaudyje tebevadinamu senuoju raštu (la. *vecā druka*). Rašto pamatu imta vokiečių žemaičių abėcėlė, kuri, tiesą sakant, dar ir vokiečiams nebuvo nusistovėjusi.

XVII a. vokiečių aukštaičių rašybos pagrindu chaotišką latvių rašybą reformavo Georgas Mancelis (1593-1654) (3 pav.).

Didelę įtaką latvių rašto stabilizavimui turėjo Ernsto Gliuko (1652-1705) verstos Biblijos išleidimas (Ryga, 1689), o XVIII a. – švietėjų, ypač Gothardo Frydricho Stenderio, praminto Senuoju Stenderiu (1714-1796), raštai (4 pav.).

Raštai fraktūra Latvijoje buvo leidžiami ir po to, kai 1920-1922 m. buvo įteisinta antikva, t. y. dabartinė rašyba, kurios pagrindus dar 1908 m. parengė kalbininko Janio Endzelyno (Jānis Endzelīns, 1873-1961) vadovaujama Rygos latvių draugijos Ortografijos komisija. Dalis raštų, tiesa, kurį laiką ėjo su kompromisine rašyba: lotyniškomis raidėmis, bet su senovišku kai kurių garsų žymėjimu (žr. tekstą p. 119).

Čia pateikti fraktūros pavyzdžiai toli gražu neatspindi tikslios šio tipo raštų raidos. Jų tikslas – išmokyti skaityti įvairiais laikotarpiais leistus raštus latvių kalba, pagrindinį dėmesį skiriant XIX-XX a. raštams.

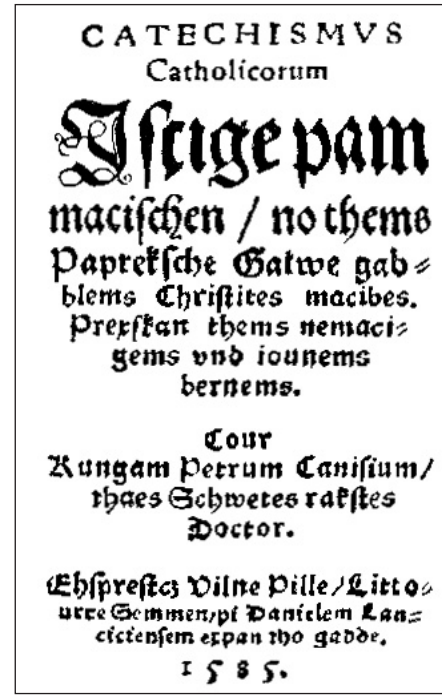
CATECHISMVS
Catholicorum
Iſtige pam
maciſchen / no thems
Papreckſche Gatwe gab=
blems Chriſtites macibes.
Prexſkan thems nemaci=
gems vnd iounems
bernems.
Cour
Kungam Petrum Caniſium/
thaes Schwetes rakſtes
Doctor.
Ehſpreſtcz Vilne Pille/Litto=
uree Semmen/pi Danielem Lan=
cicienſem expan tho gadde.
1585.

1 pav. P. Kanizijaus *Catechismus Catholicorum* titulinis puslapis. Išleista Vilniuje 1585 m.

* Vykstant Livonijos-Rusijos karui (nuo 1558 m.), Livonija 1561 m. pasidavė Žygimanui Augustui, kaip Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, ir prie LDK buvo prijungta Vidžemė, Latgala bei Pietų Estija. Po Liublino unijos (1569) šias žemes imta administruoti kartu su Lenkija.

Tas pirmais Boußlis.

Toew nhe buus czittes Dewes turreth prexkan man.

Tas Oteers

Toew nhe buus Dewe touwe kunge waerde nhepattheſe walkoot.

Tas Treſſches

Thoew buus to ſweete Dene ſweetyt.

Tas cettortz

Thoew buus touw Thewe vnde touwe Mathe czenit / ka thöw lab klaias / vnde tu Ilge cziwo wuerſzon ſemmes.

Tas Pecktcz

Thoew nhe buus nokout.

Tas Seeſtcz.

Thoew nhe buus Loulibe paerkaapt.

Tas Septytcz.

Thoew nhe buus Sackt.

Tas Aſtotz.

Thoew nhe buus nhe patheſe Ledtczibe doth / prettibe touwe Tuake.

Tas Doeuwytcz.

Thoew nhe buus ekarot / touwe Tuwake Namme.

Tas Deſmetcz.

Thoew nhe buus ekaroht / touwe Tuwake Szewe / kalpe / kalpune / lope / ieb wueſſe kas tam peder.

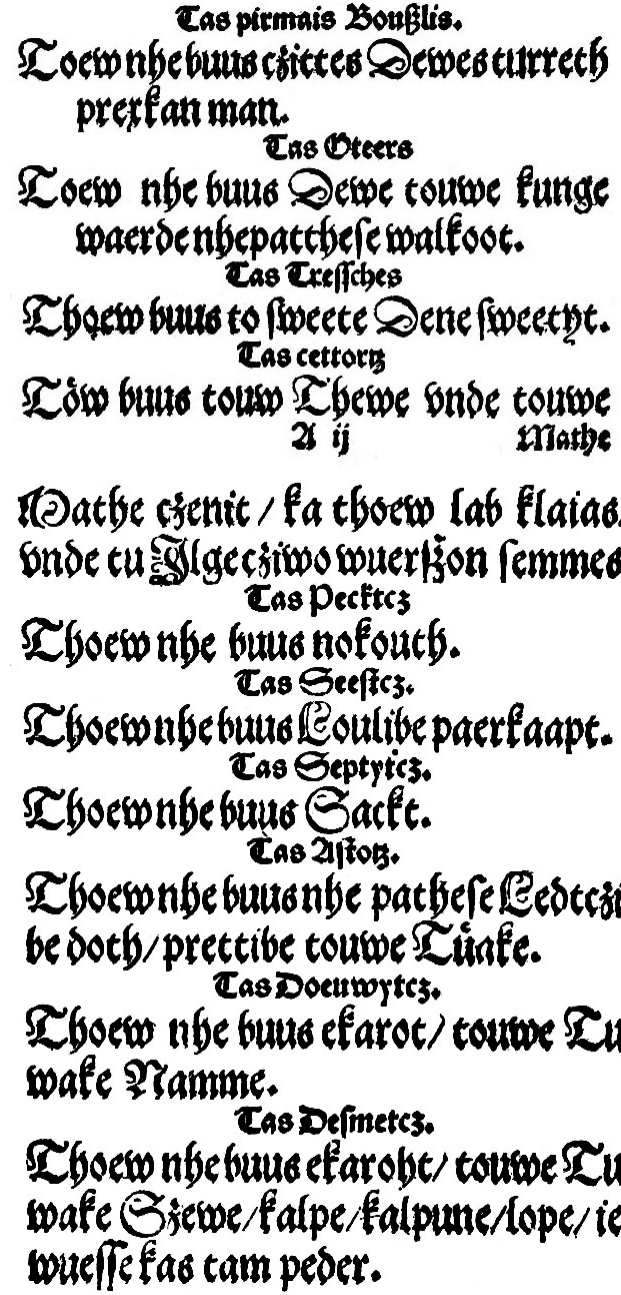
Tas pirmais Boußlis.
Toew nhe buus czittes Dewes turreth prexkan man.
Tas Oteers
Toew nhe buus Dewe touwe kunge waerde nhepattheſe walkoot.
Tas Treſſches
Thoew buus to ſweete Dene ſweetyt.
Tas cettortz
Töw buus touw Thewe vnde touwe
A ij Mathe
Mathe czenit / ka thoew lab klaias / vnde tu Ilge cziwo wuerſzon ſemmes.
Tas Pecktcz
Thoew nhe buus nokouth.
Tas Seeſtcz.
Thoew nhe buus Loulibe paerkaapt.
Tas Septytcz.
Thoew nhe buus Sackt.
Tas Aſtotz.
Thoew nhe buus nhe patheſe Ledtczibe doth / prettibe touwe Tuake.
Tas Doeuwytcz.
Thoew nhe buus ekarot / touwe Tuwake Namme.
Tas Deſmetcz.
Thoew nhe buus ekaroht / touwe Tuwake Szewe / kalpe / kalpune / lope / ieb wueſſe kas tam peder.

2 pav. M. Liuterio *Enchiridion. Der kleine Catechismus* rašto pavyzdys. Išleista Karaliaučiuje 1586 m.

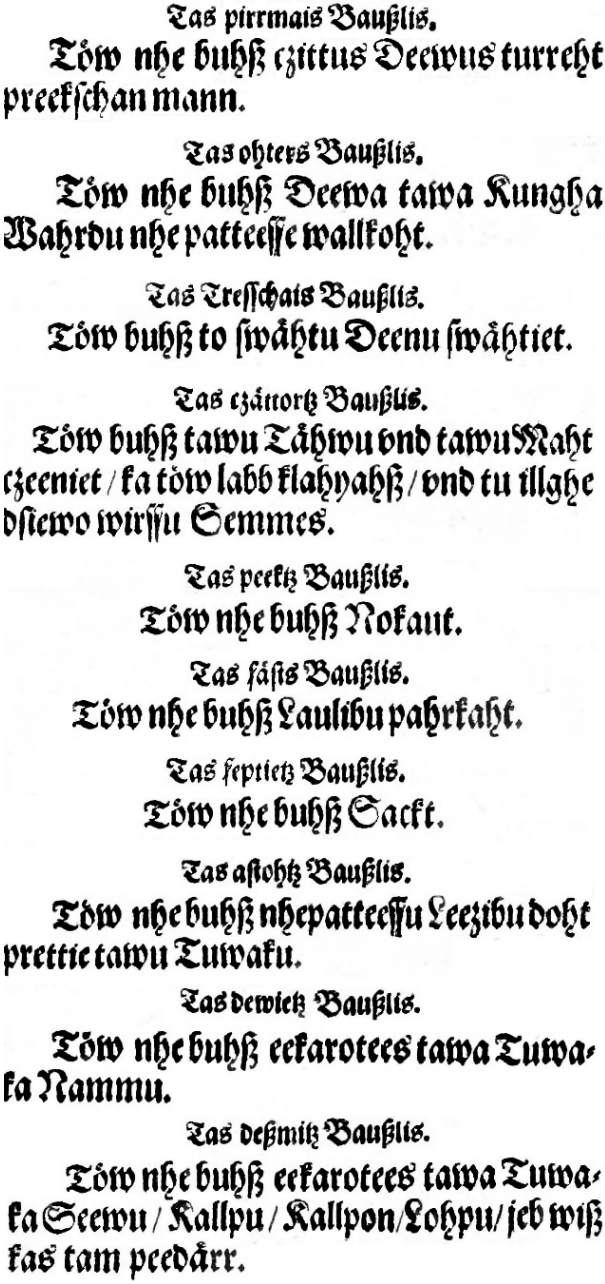
Tas pirrmais Baußlis.
Töw nhe buhß czittus Deewus turreht preekſchan mann.
Tas ohters Baußlis.
Töw nhe buhß Deewa tawa Kungha Wahrdu nhe patteeſſe wallkoht.
Tas Treſſchais Baußlis.
Töw buhß to ſwähtu Deenu ſwähtiet.
Tas czättortz Baußlis.
Töw buhß tawu Tähwu vnd tawu Maht czeeniet / ka töw labb klahyahß / vnd tu illghe dſiewo wirſſu Semmes.
Tas peektz Baußlis.
Töw nhe buhß Nokaut.
Tas fäſis Baußlis.
Töw nhe buhß Laulibu pahrkaht.
Tas ſeptietz Baußlis.
Töw nhe buhß Sackt.
Tas aſtohtz Baußlis.
Töw nhe buhß nhepatteeſſu Leezibu doht prettie tawu Tuwaku.
Tas dewietz Baußlis.
Töw nhe buhß eekarotees tawa Tuwaka Nammu.
Tas deßmitz Baußlis.
Töw nhe buhß eekarotees tawa Tuwaka Seewu / Kallpu / Kallpon / Lohpu / jeb wiß kas tam peedärr.

3 pav. G. Mancelio *Lettisch Vademecum* rašto pavyzdys. Išleista Rygoje 1631 m.

Tas pirrmais Baußlis.
Töw nhe buhß czittus Deewus turreht preekſchan mann.

Tas ohters Baußlis.
Töw nhe buhß Deewa tawa Kungha Wahrdu nhe patteeſſe wallkoht.

Tas Treſſchais Baußlis.
Töw buhß to Swähtu Deenu ſwähtiet.

Tas czettortz Baußlis.
Töw buhß tawu Tähwu vnd tawu Maht czeeniet / ka töw labb klahyahß / vnd tu illghe dſiewo wirſſu Semmes.

Tas peektz Baußlis.
Töw nhe buhß Nokaut.

Tas ſäſts Baußlis.
Töw nhe buhß Laulibu pahrkah(*p*)t.

Tas ſeptietz Baußlis.
Töw nhe buhß Sackt.

Tas aſtohtz Baußlis.
Töw nhe buhs nhepattee§§u Leezibu doht prettie tawu Tuwaku.

Tas dewietz Baußlis.
Töw nhe buhß eekarotees Tawa Tuwaka Nammu.

Tas deßmitz Baußlis.
Töw nhe buhß eekarotees tawa Tuwaka Seewu / Kallpu / Kallpon / Lohpu / jeb wiß kas tam peedärr.

1. Baikite transkribuoti dabartine rašyba ir išverskite

10. Mans Báhrns/kad tów te Nhetickli blehni witt/ tad nhe ey.
11. Kad tee ſacka/ Nahz ar mums / mehß ghribbam vhs Aſſini ghluhnoht/ vnd teems Nhenoſeghuſſcheems beß Wainas vsſtahweht.
12. Mehs ghribbam thoß Dſiewus apriet/ ka ta Elle/ vnd tohß Rahmus/ ka tohß kattri dſittumá ghrimſt.
13. Mehß ghribbam leelu Manntu attraſt/ mehß ghribbam ſawus Nammus ar Laupiſchanu pilldiet.
14. Baudaiß ar mums / weenu Macku wiſſi mehß ghribbam turreteeß.
15. Manns Báhrns/nhe ſtaigha to Zeſku ar teems/ attghrees tawu Kahyu no winyo Páhdu.
16. Aiſto winyo Kahyas táck vs launu/ vnd ſteidſahß Aſſinis ißleet.

(Salamana pamācības, 1. nodaļa)

10. Mans Bērns, kad tev(*i*) tie Netikli blēņi viļ, tad neej.
11. Kad tie saka, Nāc ar mums, mēs gribam ūz Asini glūnot und tiems Nenoziegušiems bez Vainas uzstāvēt.

12. Mēs gribam tos Dzīvus aprīt, kā tā Elle, und tos Rāmus, kā tos katri dziļumā grimst.

14. Baudais ar mums, vienu Maku visi mēs gribam turēties.

16. Aiz to viņu Kājas tek uz ļaunu, und steidzās Asinis izliet.

Retesni žodžiai ir formos

netikli blēņi - (*čia*) nedorėliai, nusidėjėliai
vilt - (*čia*) gundyti
glūnēt - tykoti
noziegties - nusikalsti
uzstāvēt - (*čia*) užpulti
elle - pragaras
katrs - (*čia*) kuris, katras
manta - turtas
laupīšana - plėšikavimas, plėšimas
baudīt - mėgautis
maks - piniginė
staigāt - vaikštinėti
atgriezt - nusukti į šalį
aiz to - nes
steigties - skubėti
asinis - kraujas

2. Palyginkite G. Mancelio tekstus su 1586 m. *Enchiridiono* tekstu ir atsakykite

1. Kuo skiriasi ilgųjų balsių žymėjimas žodžių šaknyse *Enchiridiono* ir G. Mancelio tekstuose?
2. Kaip žymėti dvibalsiai *ie, uo*?
3. Kokiomis raidėmis G. Mancelis žymėjo minkštuosius priebalsius?
4. Kuriais atvejais G. Mancelio rašyba buvo nenuosekli? Pagrįskite.

Preekſch-mahzibas.

Ekam tu tahs nahkamas nodallas laſſi, tad tew ſchahs trihs preekſch-mahzibas labbi ja paturr:

1) Jo tahlak kahda leeta ſtahw, jo maſaka iſſkattahs.

Rihgas tohrni no tahlenes ne leelaki, kà tawi pirkſti rahdahs. Behrns manna, ka ſchè azzis will. Tapehz ne aplam par maſu leetu ja turr, kas no tahlenes maſs leekahs. Paturr labbi ſcho mahzibu. Jo bes tahs wiſſi Deewa darbi maſi paliktu, kas tomehr ne-iſſakkoht leeli irraid. Deewa darbus maſus teeſaht, buhtu Deewa gohdam pretti. Jo maſi darbi maſu Meiſteri, bet leeli darbi leelu Meiſteri gunde.

Bet kapehz azzis tà will? Tas ne irr azzu dehl tahluma waina. Bet par to irr Deews zilwekam gaiſchu prahtu peeſchkihris, to taiſni teeſaht, kas azzim zittadi leekahs. Kas Meiſtera darbu ne paſihſt, bet tikkai wehplodams kà mulkis to ſkatta, tas ne jehdſ Meiſtera ſkun-

4 pav. G. F. Stenderio (Senojo Stenderio) knygos *Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas* rašto pavyzdys. Knyga išleista Jelgavoje 1796 m. (pirmasis leidimas – 1774 m.)

ſkunſti un gohdu. Tapat, kas to leelu pafauls-nammu ne paſihſt, bet tikkai lohpu kahrtâ bes prahta un apdohma ſkatta, kà warr tas Deewa leelumu un gohdibu jehgt? Kà warr tas no Deewa darbeem zeenigi dohmaht, runnaht, un winna ſlawu wairoht?

Tapat 2) Jo tahlak kahda leeta irr kas tekk, jo maſleekahs tezzeht. Un kad wiſſai tahl irraid, tad pagallam kluſſu ſtahwoti leekahs. Tà kuggis us juhru ar pilnu wehju ſkreedams, tomehr no tahlenes kluſſu ſtahwoht leekahs. Tà tas arridſan irr ar tahm ſwaigſnehm, kas gaiſâ tekk.

3) Kad ta weeta tekk, wirs ka mehs eſſam, tad mums leekahs, it kà ne ta weeta ar mums, bet tahs leetas apkahrt mums tezzetu. Kad ſeemas-laika knaſchi zaur ſillu brauz, tad azzim leekahs, it kà kohki ſkreetu. Tapat, kad us plohſtu jeb kuggi eſſam, tad mums leekahs, it kà kraſts eetu. Us tahdu paſchu wihſi wiſſa ſemme ar mums gaiſâ liddinadamees greeſchahs, un mums leekahs, it kà faule un wiſſ debbes-pulks apkahrt mums ſtaigatu.

Retesni žodžiai ir posakiai

torni - bokštai (vns. vard. *torns*; dabartinėje la. k. *tornis*)
darbus mazus tiesāt - per menkai vertinti darbus
ģundēt - šlovinti
vēplot - taukšti, tuščiai kalbėti
skunste - mokėjimas, menas
klusu stāvoti - vietoje stovinti (*sen. mot. gim. dalyvio forma*)
knaši - smarkiai, greitai

3. Kairėje (5 pav.) yra ištrauka iš XIX a. pabaigoje išleistos Biblijos, dešinėje – jums paliktas transkribuoti tekstas. Palyginę tekstus, surašykite raidžių atitikmenis ir pakomentuokite rašybos skirtumus (*dvibalsių rašybą, balsių ilgumo, trumpumo, priebalsių minkštumo žymėjimą, s ir z, š ir ž bei kt. rašmenis*)

17. Kas garram eijoht zittu kildâ eejauzahs, irr kà kas funni aiſ auſihm nemm.
18. Jt kà kad par ſmeeklu ar ſchkehpeem un nahwigahm bultahm ſchautu,
19. Tà pat irr, kas fawu tuwaku peewihlis fakka: Woi to par ſmeeklu ween nedarriju?
20. Kad malkas naw, tad ugguns iſdſeeſt, un kad liſchka naw, tad kilda rimſt.
22, 10.
21. Kà ohgles leeſmu un malka ugguni, tà rehjejs zilweks fazelt kildu.
Sihr. 28, 10. ꝛc.
22. Liſchka wahrdi irr kà ſaldi kummoſi un eet wiſſai pee ſirds.
18, 8. Dahw. dſ. 55, 22.
23. Dedſigi wahrdi, bet neganta ſirds, irr pohda gabbals pahrwilkts ar netihru ſudrabu.
24. Kas tewi eenihſt, irr ar mutti draugs, bet ſawâ ſirdî winſch dohma uſ wiltu.
10, 18.
25. Kad tas mihligi runna, tad netizzi winnam, jo ſeptinas negantibas winna ſirdî. 6, 16. ꝛc.
26. Lai gan eenaidu aiſſedſ ar wiltu, tomehr winna niknums lauſchu preekſchâ nahks gaiſmâ.
27. Kas bedri rohk, tas tai paſchâ eekrittihs, un kas akmini welk, uſ to tas atwelſees. Dahw. dſ. 7, 16. ꝛc. Sal. mahz. 10, 8.

(Salamana pamācības, 26. nodaļa)

5 pav. XIX a. pabaigoje leistos Biblijos rašto pavyzdys (Bihbele 1877)

17. Kas gaŗam ejot citu ķildā iejaucās, ir kā kas suni aiz ausīm ņem.

20. Kad malkas nav, tad uguns izdziest, un kad lišķa nav, tad ķilda rimst.

24. Kas tevi ienīst, ir ar muti draugs, bet savā sirdī viņš domā uz viltu.

26. Lai gan ienaidu aizsedz ar viltu, tomēr viņa niknums ļaužu priekšā nāks gaismā.

Retesni žodžiai ir posakiai

ķilda - barnis, kivirčas
iejaukties - įsiterpti, įsikišti
šķēps - ietis
bulta - strėlė
lišķis - pataikūnas
rējējs cilvēks - barnus žmogus
kumoss - kąsnis
negants - piktas, pagiežingas
poda gabals - šukė
ir ar muti draugs - žodžiais yra draugas
viltus - klasta
negantība - nedorybė
ienaids - neapykanta
aizsegt - uždengti
niknums - pyktis
nākt gaismā - išaiškėti, atsiskleisti
bedre - duobė
rakt - kasti

4. Perrašykite tekstus dabartine rašyba. Palyginkite ankstesniojo ir šių tekstų rašybą

Ta ſwehta luhgſchana.

Tehws muhſ', kas tu eſi debeſîs, ſwehtits lai top taws wahrds, lai nahk mums tawa walſtiba, taws prahts lai noteek, kà debeſîs, tà aridſan wirs ſemes; muhſu deeniſchku maiſi dod mums ſchodeen, un pee=dod mums muhſu paradus, kà ir mehs peedodam muhſu paradneekeem, un ne=eewed muhs eekſch kahrdinaſchanas, bet atpeſti muhs no ta ļauna. Amen.

Ta Engeļa ſweizinaſchana.

Sweizinata eſi tu Maria, pilna Deewa ſchehlaſti=bas, tas Kungs ir ar tewi, tu eſi ſwehtita par wiſahm ſeewahm, un ſwehtits ir tas auglis tawas meeſas Jeſus.

Swehta Maria, Deewa mahte, luhdſ Deewu par mums grehzineekeem tagadin un eekſch tahs ſtundas muhſu nomirſchanas. Amen.

(Katoliska... 1898)

6 pav. XIX a. pabaigos maldų teksto pavyzdys

2. nodaļa.

Apaſchu eelenkti.

Kahda ſtahwa uſkalna wirſotnê, muhſcha meſcha malâ, ſtahweja trihs indiani, peederoſchi pee apaſchu zilts. Weens no teem bij wirſaitis Mordaks, wiſu bahlgihmju niknakais eenaidneeks.

Tomehr wiņa ſabeedribâ atradàs ari balts wihreetis: wiltigais Toms Dſcheſpers, kurſch ſchai brihdî ar kahdu meſtizu iſnahza no beeſokņa. Meſtizam, kura dſihſlâs riteja meſchonigàs indiana aſinis, par tehwu bijis kahds baltais, bet wiņſch ſkaitijàs par apaſchu, pee kuru zilts peedereja wiņa mahte.

Mordaks wiņu augſti wehrteja, jo neparaſti wiltigais meſtizs Benito apaſcheem jau wairakkahrt bij iſdarijis wehrtigus pakalpojumus. Nefen atpakaļ meſtizs bij mehginajis Old Wawerli, Fredu un Tungaſu eewilinat lamatâs, bet, pateizotees wezà trapera un Tungaſa apdomibai, ſchis nodoms neiſdewàs, un nodewejam iſdewàs iſbehgt.

7 pav. XX a. pradžios nuotykių literatūros teksto pavyzdys (Neisdewusees... 1923.-1925)

Žodžiai vertimui

stāvs - status
mūža mežs - giria
piederēt - priklausyti
cilts - gentis
virsaitis - genties vadas
bālģīmis - baltaveidis
ienaidnieks - priešas
sabiedrība - (*čia*) draugija
mestics - (*psn.*) metisas
biezoknis - tankmė
ritēt - tekėti
pakalpojums - paslauga
ievilināt - įvilioti
lamatas - spąstai
apdomība - apdairumas
nodoms - sumanymas
nodevējs - išdavikas
izdoties - pavykti

6. Išverskite liaudies dainas

7661.

Neluhdſ welti, tautas dehls,
Wehl newaru tautâs eet:
Nei man auſtas puhra joſtas,
Nei gułamas willanites. 138a.

10042.

Ko bij manim nu darìt?
Deewinſch teiza, Laima leedſa;
Deewinſch teiza maiſes weetu,
Laima gauſchas aſarinas.279a,362.

2046.

Aija, aija, lahtſcha behrns,
Kahrklî kahra ſchuhpolites,
Atnahks lapſa, panems behrnu
Ar wiſàm ſchuhpolèm. 229b.

7654.

Ne wiſeem es ſareebu,
Bahlinôs dſihwodama;
Mahrſchinàm ween ſareebu,
Sew puhrinu daridama. 75b.

1198.

Laime mana mahmulite,
Es Laimites meita biju;
Kahdu muhſchu gribejos,
Tahdu pate panehmos.

31348.

Melna tſchuhſka miltus mala
Widû juhras uſ akmena.
Tos buhs ehſt teem kungeem,
Kas beſ ſaules ſtrahdinaja.

7764.

Nemat, puiſchi, muhſu meitas,
Muhſ' meitàm gataws puhrs:
Zimdi paſchi kaktâ adàs,
Sirneklits kreklus auda. 120c.

35654.

Tu, puiſiti, wirſû guli,
Es guleju apakſchâ;
Es uſ Deewu ſkatijos,
Tu ellê raudſijees.

8 pav. Krišjanio Barono (Krišjānis Barons, 1835-1923) išleistų latvių liaudies dainų teksto pavyzdžiai (Barons 1894.-1915. 1.-6. sehj.)

Žodžiai vertimui

lūgt - prašyti, melsti
tautas (tautu) dēls - bernelis
iet tautās - tekėti
pūrs - kraitis
villaine - gobiamoji skara
teikt - (*čia*) leisti
liegt - drausti
maize - duona
gaužs - graudus, gailus
lācis - lokys
kārkls (*čia* kārklis) - karklas
kart - kabinti, karti
šūpoles - sūpynės
lapsa - lapė
sariebt - įsipykti
bāliņš - brolelis
bāliņos dzīvot - pas motulę augti (*būti netekėjusiai*)
mārša - brolienė

Žodžiai vertimui

meita - dukra
mūžs - (*čia*) likimas
melns - juodas
čūska - gyvatė
kungs - ponas
strādināt - versti dirbti
puisis - vaikinas, bernas
cimds - pirštinė
kakts - kampas (*vidinis*)
adīt - megzti
zirneklis - voras
krekls - marškiniai
virsū - viršuje
apakšā - apačioje
skatīties - žiūrėti
elle - pragaras
raudzīties - žvelgti

3794.

Uſ eſchinas galwu liku,
Sargaj' ſawu tehwu ſemi;
Labak manu galwu nehma,
Ne kà manu tehwu ſemi. 41c № 11 pag. 229, 111c, 316[1], 335 № 367.

1: Uſ robeſchu; 2: Tehwu ſemi nedodams, 68d. — 2: Tehwa ſemi nedodams; 4: tehwa, 91c. — 1: eſchinu; 2: Tehwu ſemi ſargadams, 118[1]. — 1: Uſ eſchinu; 2: Sargàt ſ. tehwa; 4: tehwa, 364[1].

Žodžiai vertimui

eža - ežia
likt - dėti
sargāt - saugoti, sergėti
ņemt - imti
ne kā - negu
robeža - riba, siena

31985.

Es, karâ aiſeedams,
Kruſtu zirtu oſolâ,
Lai neraud tehws, mahmiņa,
Lai raud kruſta oſolinſch. 16, 43b, 353[1], 379.

4: ſakais oſolinſch, 24a, 325c. — 3—4: Lai raud kruſtinſch pakalâ, Lai neraud lihgawiņa, 91g. — 1: noeedams; 2: Ziri; 4: raudaja oſolinſch, 118[1]. — 3: tehws un mahte; 4: oſoliņš, 119[1] (M. Kozin). — 1: noeedams; 2: Zirwi; 4: ſakais oſolinſch, 127[1]b. — 1: noeedams; 4: ſakſch oſolinſch, 325[1]. — 1: Uſ kariņa; 4: kruſts oſolâ, 401. — Sal. 391 № 1009.

Žodžiai vertimui

krusts - kryžius
pakaļā - iš paskos
līgava - nuotaka
cir(*v*)is - kirvis
kariņš - karužė
sal.(*salīdzini*) - plg. (*palygink*)

Baikite pildyti lentelę

XVI a. (Enchiridionas)	XVII a. (G. Mancelis)	XVIII a. (Senasis Stenderis)	XIX a. raštai	XX a. raštai fraktūra	Dabartinė rašyba
ae/aa	*ah*	*ah/-à/-â*		*ah/-à/-â*	*ā*
ee		*eh*		*eh*	*ē*
y	*ie*	*ih*	*ih*		*ī*
uu	*uh*			*uh*	*ū*
e	*ee*	*ee*		*ee*	*ie*
oo/o/oh	*o/oh*			*o*	*o* [uo]
		k	*k*		*ķ*
		g			*ģ*
	ł	*ł*		*ł*	*ļ*
			n		*ņ*
		f/-s		*f/-s*	*s*
		ſ			*z*
	sch/ſſch	*ſch*	*ſch*		*š*
		ſch		*ſch*	*ž*
c/cz		*z*	*z*		*c*
				tſch	*č*
		dſ	*dſ*		*dz*
				dſch	*dž*

7. Pabraukite skirtumus nuo dabartinės rašybos

Mežmuižā, pee zemeem Svētes upes krasteem, krustojas leelceļi, kas ved no Jelgavas uz leišu meestiņu Žagari. No šī krustceļa aizlokas ceļi Zemgales līdzenā videenā; aizlokas ceļi cauri Mežmuižas sileem gar purvaino Leišmali. Tee – saimneeciskās, politiskās un sabeedriskās dzīves nervu pavedeeni. Pirmee āreenes eespaidu uztvēreji un pārneseji, Vaj tas nemeeru smago soļu protests; vaj sodekspedicijas zirgu auļi – kas viņiem peeskaras, kā atbalss nodun arī Leišmalē, vecā Silenes novadā.

Šaī krustceļā stāvot, vispirms atsegsim kādu stūriti attāļās pagātnes aizkaram, lai vēlak verotees 1905. gada atspulgu lokā, jo labaki saprastu to leelā laika noskaņu, kas spēcigās revolucijas vētrā bangotos uzplūdu viļņus atsita ari šī novada krastos.

(Sēlis 1927, 5)

Ar tiesa, kad...

...pirmųjų raštų autoriai neskyrė trumpųjų galūnių?
...jau pirmuosiuose raštuose dvibalsis *uo* žymėtas raide *o*?
...G. Mancelis įvedė balsio ilgumo žymėjimą brūkšneliu virš rašmens?
...G. Mancelis dvibalsį *ie* žymėjo dviguba *ee*, o ilgąjį *ī* – dvibalse *ie*?
...G. Mancelis balsio *i* ilgumą žymėjo brūkšneliu virš rašmens?
...G. F. Stenderio raštuose skiriamos *s* ir *z*, taip pat minkštieji *ķ, ģ, ļ* ir *ņ*?
...senąja rašyba nebuvo žymėti ilgieji priesagų balsiai?

8. Atsakykite

1. Kas žymėta geminatomis?
2. Kaip žymėtos ilgosios galūnės?

LATGALIETIŠKOJI RAŠYBA

Etnografinė Latgala (žr. 9 pav.) po Livonijos padalijimo (1561) drauge su Vidžeme ir Pietų Estija buvo prijungta prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, o šiai 1569 m. susijungus su Lenkija į Abiejų Tautų Respubliką (ATR), Latgala tapo ATR nuosavybe (*Inflanty Polskie*). Skirtingai nuo Vidžemės, Latgala ATR sudėtyje išbuvo ilgiausiai – iki Pirmojo jos padalijimo 1772 m.

9 pav. Latvijos etnografiniai regionai.

Priklausymas ATR lėmė tai, kad Latgala liko katalikiška, tuo tarpu kitose etnografinės Latvijos (ir Estijos) žemėse įsigalėjo protestantizmas. Kadangi Latgalos tarmė iš esmės skyrėsi nuo kitų Latvijos kraštų kalbos*, brendo būtinybė leisti religinius raštus Latgalos katalikams suprantamu interdialektu. Bibliografijos šaltiniuose minima, kad pirmoji knyga latgaliečių (aukšzemniekų) tarme išėjusi Vilniuje 1730 m. ir vadinosi *Katoliszka Dziesmiu gromota Diwam wyssuwarygam por gûdu / .../*, tačiau dėl jos autentiškumo dabar labai abejojama (žr. Stafecka 2004, 288-289). Juo labiau, kad nėra išlikęs nė vienas šios knygos egzempliorius, nors minima, kad ji buvusi išleista net kelis kartus. Tad pirmąja latgalietiška knyga dabar laikomas 1753 m. Vilniuje išleistas Naujasis testamentas, pavadintas *Evangelia Toto Anno /.../* (10 pav.).

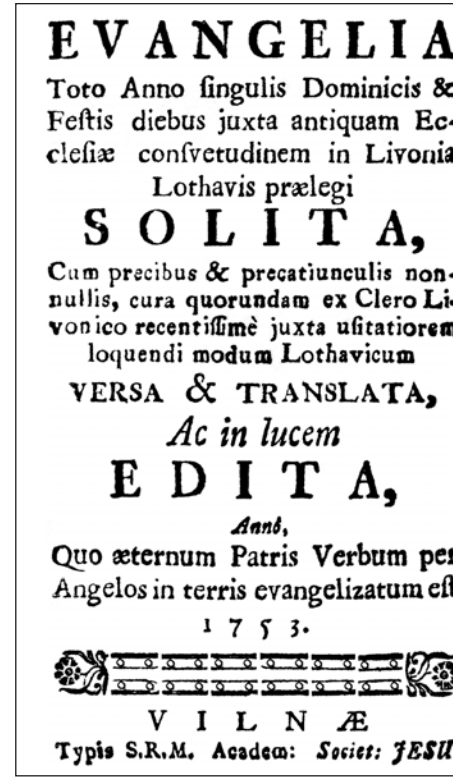
EVANGELIA
Toto Anno ſingulis Dominicis & Feſtis diebus juxta antiquam Eccleſiæ conſvetudinem in Livonia Lothavis prælegi
SOLITA,
Cum precibus & precatiunculis nonnullis, cura quorundam ex Clero Livonico recentiſſimè juxta uſitatiorem loquendi modum Lothavicum
VERSA & TRANSLATA,
Ac in lucem
EDITA,
Annò,
Quo æternum Patris Verbum per Angelos in terris evangelizatum eſt
1753.
VILNÆ
Typis S.R.M. Academ: *Societ: JESU.*

10 pav. Pirmosios latgaliečių tarme parašytos knygos titulinis puslapis.

Raštai latgaliečių tarme jau iš pat pradžių buvo leidžiami tik antikva ir didesnių reformų neturėjo iki mūsų

* Latgaloje ir šiaurės rytų Vidžemėje šnekama aukšzemniekų (aukštaičių) tarme. Šios tarmės sėliškomis patarmėmis šnekama Aukšžemėje (Latvijos Sėloje) ir rytų Vidžemėje, taip pat Dauguvos-Aiviekstės trikampyje.

dienų. Tiesa, pati rašto tradicija XIX a. viduryje buvo dirbtinai petraukta. Latgalos dvarininkai dalyvavo 1863 m. sukilime, todėl 1865 m. caro valdžia, norėdama sustabdyti lenkų įtakos plitimą Kauno, Vilniaus ir Vitebsko gubernijose (pastarajai priklausė ir etnografinė Latgala), uždraudė spaudą lotyniškais rašmenimis. Tradicinį raštą latgaliečiai atgavo 1904 m.

Iki Latvijos pirmosios nepriklausomybės latgaliečių raštas formavosi stichiškai. Nuo 1921 m. jį pradėta norminti sąmoningai. 1933 m. buvo išleistas rašybos žodynas, įtvirtinęs kai kurias raides, kurių nėra latvių bendrinės kalbos abėcėlėje (*ō* [uo], *y* [ы]), taip pat dvibalsio *ie* žymėjimą raide *ē*. Tačiau latgaliečių gramatikos normintojai pernelyg orientavosi į latvių bendrinę kalbą, todėl rašto kalba netrukus ėmė tolti nuo gyvosios vartosenos ir juokais buvo praminta „trečiąja tarme“.

Po Antrojo pasaulinio karo latgalietiškoji rašto tradicija buvo apmarinta – sovietmečiu šia tarme buvo leidžiami daugiausia religiniai raštai, o pati kalba oficialiai vartota tik katalikų bažnyčioje.

Nuo paskutiniojo XX a. dešmtmečio latgaliečių bendrinė kalba ir jos rašyba pradėta puoselėti toliau. Pastaruoju metu leidžiami raštai naujesniąja rašyba, kurioje dvibalsiai [uo], [ie] rašomi kaip lietuvių kalboje, dvibalsis [ыu] – raidėmis *iu* (ne *yu*), o pačioje kalboje vartojama daugiau formų, būdingų gyvajai Latgalos krašto tarmei.

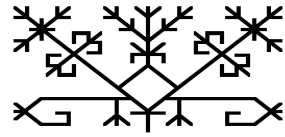

9. Perskaitykite iš pradžių latgalietiškai, paskui bendrine kalba

Tāvs myusu, kas esi debesīs, svēteits lai tūp Tovs vōrds. lai atnōk Tova vaļsteiba. Tova vaļa lai nūteik kai debesīs, tai ari vērs zemes. Myusu ikdīniškū maizi dūd mums šudiņ un atlaid mums myusu porōdus. kai ari mes atlaižam sovim porōdnīkim, un naīved myusu kārdynōšonā, bet atpestej myusus nu ļauna.

Esi sveicynōta, Marija, žēlesteibas pylnō, Kungs ir ar Tevi. Tu esi svēteita storp sīvītem un svēteits ir Tovas mīsas auglis Jezus. Svātō Marija, Dīva Mōte, lyudzis par mums grēcinīkim tagad un myusu nōves stundē. Amen.

29 lentelė. Kai kurie rašmenys, garsai ir jų atitikmenys latvių bendrinėje kalboje (bk)

latg.	la. bk
ā [ā]	*ē* [platusis ē]
yu [ыu]	*ū*
ū [ū]	*o* [uo]
ō [uo]	*ā*
o [o]	*a*
ī [ī]	*ie*
ei [ei]	*ī*

10. Palyginkite patarles ir priežodžius, parašytus latgalietiškai ir latvių bendrine kalba. Surašykite bendrų žodžių fonetinius atitikmenis

1. Kas ūtram dūbi rūk, pats īkreit.
2. Ar malōšonu pasauli pōrīsi, bet atpakaļ naatīsi.
3. Grošu pi groša, pībersi moku; gryudu pi gryuda, pībersi maisu.
4. Nadreizais dreizam pādys dzan.
5. Kaids putns, taidas spolvas, kaids cylvāks, taidi dorbi.
6. Kō rogovās sēdi, tō dzīsmu dzīdi.

1. Kas otram bedri rok, pats iekrīt.
2. Ar melošanu pasauli pāriesi, bet atpakaļ nepārnāksi.
3. Grasi pie graša, piebērsi maku; graudu pie grauda, piebērsi maisu.
4. Nedrīzais drīzam pēdās dzen.
5. Kāds putns, tādas spalvas, kāds cilvēks, tādi darbi.
6. Kā ragavās sēdi, tā dziesmu dziedi.

Retesni žodžiai ir formos

latg. *dūbe* ‘duobė’; la. bk *dobe* ‘lysvė’
latg. *atīt* ‘pareiti, grįžti’; la. bk *atiet* ‘išvykti’ (*apie autobusą ir pan.*)
latg. *grošs* ‘grašis’; la. bk *grasis*
maks ‘piniginė’
latg. *gryuds* ‘grūdas’; la. bk *grauds*
spalva ‘plunksna’
ragavas (*pl.*) ‘rogės’

11. Išverskite

Puiši, puiši, suni, suni,
Jius maņ zūbu naruodit,
Ka es jimšu grebjamū,
Izbadēšu strēbjamū.

Rēzekne, LD 20303, 2

Svuoteņam ratys ūsys,
Kur tuos cytys palykušys?
Zeiļe, žube iznosova
Pavasar perekļam.

Vuorkova, LD 20335

(Mežale 199(?), 77)

Kur tu dzēri, ceiruleiti,
Ka tik skani gavilēji?
– Aiz upeites leiceitī,
Poša Dīva dōrzeņā.

LTdz 11 136

Karā īšu, karā īšu,
Karā maņ(i) gryuti īt:
Palīk muna tāva sāta,
Palīk bārais kumeleņš,
Palīk jauna leigaveņa,
Sadarāta, napracāta.

LTdz 22 438

Žodžiai vertimui
cīrulis ‘vyturys’
skani ‘skambiai, aidžiai’
gavilēt ‘linksmintis’
līcis ‘įlanka’

Žodžiai vertimui
žube ‘kikilis’
grūti ‘sunkiai’
sēta (*čia*) ‘sodyba’
kumeliņš ‘žirgelis’
līgava ‘nuotaka’
saderēt ‘sulygti’
precēt ‘vesti’ (*žmoną*)

12. Išverskite be žodynėlio

a) Piļsātnīks vaicoj:
– Cīk itai gūvej ira godu?
– Pīci.
– A kuo tū var pasciet?
– Piec rogu.
– Nu bet gūvei ira toļkin diveji!

(Cybuļs 1999, 33)

b) Volūda ir jōtur teira un izkūpta. Tei ir gora kulturas pazeime. Un tōs dažaideibas, kas škir dažaidu apvydu izrunu, padora volūdu kuplōku un bogōtōku. Volūdai ir sova melodija, sovs rytms un tai kai korī, kur daudzi dzīdōtōji dzīd vīnu un tū pošu dzīsmi, bet uz vairōkim bolsim, mes prīcojamēs, klauseidamīs bolsu dažaideibā, tai ari volūdā myus īprīcynoj formu dažaideiba.

(Latkovskis 1995, 62)

13. Perrašykite tekstą latgalietiškai

a) Jauns cilvēks ziedu veikalā:
– Lūdzu, atlasiet simt visskaistāko rožu manai mīļotajai meitenei.
– Ak Dievs, par kādiem grēkiem tad jums viņai tik ļoti jāatvainojas?!...

b) Zvans pie durvīm, vīrietis tās atver. Uz sliekšņa stāv sieviete:
– Vai jūs vakar uz ezera izglābāt slīkstošo puiku?
– Jā, es.
– Kur ir cepurīte?

c) - Manai sievai ir šausmīga atmiņa!
- Viņa neko neatceras?
- Nē, otrādi - viņa VISU atceras!

Įsidėmėkite!

1. Platusis latgaliečių *e, ē* tariamas kaip [ä], arba [ia], pvz. *meita* [miáita], *saule* [saulia], o vietoje latvių bk plačiųjų *e, ē* latgaliečiai turi *a, ā,* pvz., *vacs tāvs* ‘vecs tēvs’.

2. Krintančiąją (*krītošā*) ir tvirtagalę (*stieptā*) priegaidę turintis šaknies dvigarsis *ir* trigarsinamas, pvz., *zvierbuļs* ‘žvirblis’, *ciervs* ‘kirvis’.

3. Priebalsiai tariami panašiai kaip lietuvių kalboje, t.y. minkštinami prieš *e, i,* todėl rašte minkštumas žymimas tik prieš užpakalinius balsius ar žodžio gale, pvz., *bruoļa* ‘brolio’, *šķeļt* ‘skelti’, *burbuļs* ‘burbulas’, taip pat tais atvejais, kai priebalsis nėra betarpiškai prieš balsį, pvz., *paļdis* ‘ačiū’.

4. Prieš *k* ir *g* latgaliečiai netaria gomurinio *ŋ.*

5. Latgaliečių kalboje nėra įvardžio *viņš, viņa,* tik *jis, jī*; vietoje prielinksnio *ar* ‘su’ jie vartoja *ai*, o deminutyvines priesagas *-iņš, -iņa* atitinka priesagos *-eņš, -eņa.*

6. Veiksmažodžiai turi išlaikę būtojo laiko *e* kamieną, pvz. *cepe* ‘kepė’, *jēme* ‘ėmė’, *dzēre* ‘gėrė’.

7. Latgaliečių priešdėlėtų veiksmažodžių sangrąžos dalelė *sa/za* būna tarp priešdėlio ir šaknies, kaip lietuvių kalboje, pvz., *atsanast* ‘atsinešti’, *nasaruodeit* ‘nesirodyti’, *sazatikt* ‘susitikti’.

8. Latgaliečių kalboje plačiai vartojamas siekinys, pvz., *Tec, peleite, zierņu zogtu* ‘Bėk, pelyte, žirnių vogtų (=vogti)’, *skrīsim iz upi mauduotūs* ‘bėgsim prie upės maudytųs (=maudytis)’

Ar pastebėjote, kad...

...vietoje senojo baltiškojo *ā* latgaliečiai turi *uo*, pvz., ...? (Šiaurės Latgaloje *ā* yra išlikęs, o kai kuriose Latgalos vidurio šnektose jis išverstas į *oi: mozgoit* ‘mazgāt’, *loboik* ‘labāk’).

...daugelis latgaliečių yra dūnininkai, t.y. vietoje dvibalsių *uo, ie* taria balsius *ū, ī,* pvz., ...?

...vietoje latvių bk *ū, ī* latgaliečiai turi ....., pvz., ...? (Latgalos šiaurėje *ī* yra išlikęs.)

...latgaliečiai rotininkuoja vienskiemenėse formose bei prieš skiemenį su užpakalinės eilės vokalizmu, pvz., *mozs, vosora*, bet *mazeņš,* .....?

14. Atsakykite

1. Kokiomis vokalizmo ypatybėmis latgaliečių kalba panaši į mūsų žemaičių? Kurių žemaičių?

2. Kas bendra tarp latgaliečių ir mūsų anykštėnų bei kupiškėnų fonetikos? Ar tos ypatybės visiškai sutampa?

3. Kuriose lietuvių kalbos šnektose tebevartojamas siekinys?

Įsidėmėkite!

Latgaliečių	Latvių bk	Vertimas
apakle	*apkakle*	apykaklė
atlase	*atvase*	atžala
atraite, atraits	*atraitne, atraitnis*	našlė, našlys
buca	*muca*	statinė
buor(z)da	*bārda*	barzda
cārmyuška	*sērmūkslis*	šermukšnis
driki/driči	*griķi*	grikiai
eļne	*elle*	pragaras
īška	*iekša*	vidus
olūts	*avots*	versmė, šaltinis
otkon	*atkal*	vėl
piersts	*pirksts*	pirštas
pieški	*pēkšņi*	staiga
plakts	*blakts*	blakė
pūrs	*purvs*	pelkė, raistas
slapnis	*slapjš*	šlapias
strods	*strazds*	varnėnas
svī(k)sts	*sviests*	sviestas
trupynuot	*drupināt*	trupinti
vaiņuks	*vainags*	vainikas

30 lentelė. Keletas bendrų žodžių, kurių priebalsiai latgaliečių kalboje ir latvių bk turi nereguliarius atitikmenis

15. Išverskite

Kas mes eisti asam – latgali, latgalīši, latvīši?

Vuordu *latgali* zynuotnīki tradicionali atteicynoj iz senejū latgaļu ciļti, kura apdzeivuoja tagadejū Latgolu i Vydzemis zīmeļaustrumu daļu.

Vuordi *latgalīši* i *Latgola* (tuos tagadejā izpratnē) ir jauni, tūs suoce līstuot tikai 20. godu symta suokumā i ari myusu dīnuos attīcynoj iz vīna Latvejys nūvoda – Latgolys latvīšim. Latgalīši ir taidi poši **latvīši,** kaidi ir myusu tautīši cytūs Latvejys nūvodūs.

Kai saukt myusu volūdu – runuotū i rokstūs līstuotū? Te vajadzeiga garuoka atkuope.

Ar myusu latvīšu volūdu ir taipat kai ar tautys tārpu – kotram nūvodam tei ir sovaiduoka. Pat atseviška pogosta voi draudzis rūbežuos jau var saklauseit volūdys atškireibys nu kaimiņu. Nalelā apvydā (parosti vīnā pogostā) runuotū volūdu zynuotnīki sauc par *izlūksni.* Radnīceigys, leidzeigys izlūksnis kūpā veidoj *dialektu.* Tagadejā Latvejā ir puori par 500 izlūkšņu, kurys apvīnoj trejūs dialektūs: vyds-, lībiskajā i augšzemnīku.

Vydsdialektu runoj Vydzemis videjā daļā, Zemgalis leidzonumā i Kūrzemis daļā, kas atsarūn iz dīnvydim nu Kuldīgys.

Lībiskū dialektu runoj zīmelrītumu Vydzemē i Kūrzemis zīmeļu dalā.

Augšzemnīku dialektu runoj Vydzemis austrumu daļā, Zemgalis austrumūs voi tai sauktajā Augšzemē (Sielejā) i vysā Latgolā. Austrumu Vydzemis i Latgolys izlūksnis ir senejuos latgalu ciļts volūdys turpynuojums.

Videjuo i lībiskuo dialektu runuotuojus sauc ari par **lejzemnīkim** voi **lejys latvīšim,** bet augšzemnīku dialekta runuotuojus – par **augšzemnīkim** voi **augšlatvīšim.**

Ar izlūksni i dialektu saprūtam **nanormātus** volūdys paveidus, kuri pastuov tikai runys formā. Tī ir lela kotrys volūdys boguoteiba i paleidz kuplynuot kotru rokstu volūdu.

Iz dialekta (izlūkšņu kūpuma) pamata nūteiktūs viesturiskūs apstuokļūs veidojās rokstu* (literaruo) **volūda,** kuru kūp i normej.

Stafecka 1992, 6

Žodžiai vertimui (la. bk)

apvidus ‘vietovė, apylinkė’
atkāpe ‘nukrypimas’
attiecināt ‘taikyti, skirti’
cilts ‘gentis’
īsti ‘iš tikrųjų’
izloksne ‘patarmė; šnekta’
kuplināt ‘turtinti, gausinti’
lietot ‘vartoti’
novads ‘sritis, kraštas’
pagasts ‘valsčius’
pastāvēt ‘egzistuoti, būti’
paveids ‘atmaina’
skaņi ‘skambiai, aidžiai’
tērps ‘drabužis’
turpinājums ‘tęsinys’
veidot ‘sudaryti, formuoti’

* Daudzys tautys ar nuzeimi ‘literaruo volūda’ litoj terminu **rokstu volūda.** Latvīšu volūdnīceibā pādejū līstoj ar nūzeimi ‘literaruos volūdys rokstu forma’ voi ‘rokstūs līstuotuo volūda’.

VEIKSMAŽODŽIŲ ŽODYNĖLIS

Šis žodynėlis skirtas dažnesnių veiksmažodžių formoms ir reikšmėms nustatyti. Jame nurodoma bendratis (*nenoteiksme*), esamojo laiko (*tagadne*) vienaskaitos 1-mas ir 2-ras asmuo, trečias asmuo, taip pat būtojo laiko (*pagātne*) ir būsimojo laiko (*nākotne*) tretieji asmenys. Pavyzdyje (žr. žemiau) šios formos pažymėtos juodesniu šriftu. Kai kurių veiksmažodžių nurodytos tik 3-čio asmens formos, nes kitos nevartojamos.

Nenoteiksme	Tagadne	Pagātne	Nākotne
au||st	**aužu** aužam **aud** aužat **auž**	audu audām audi audāt **auda**	audīšu audīsim audīsi audīsi(e)t **audīs**

A

aizgu||lēties (~ļos, ~lies, ~ļas; ~lējās; ~lēsies) užsimiegoti; pramiegoti
aizlie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) drausti
aizmirs||t (~tu, ~ti, ~t; ~a; ~īs) užmiršti, pamiršti
aizstāv||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) apginti
aizte||cēt (~k; ~cēja; ~cēs) nutekėti, nubėgti
aizve||st (~du, ~d, ~d; ~da; ~dīs) išvesti, nuvesti; išvežti, nuvežti
aizvieto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) pakeisti, pavaduoti
aktualizē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) aktualizuoti, aktualinti
apkamp||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) apkabinti, apglėbti
apmeklē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) aplankyti
apmierin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) patenkinti, nuraminti
apnik||t (apnīku, apnīc, apnīk; ~a; ~s) atsibosti
apprec||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) **1.** susituokti; **2.** ištekėti
apstā||ties (~jas; ~jās; ~sies) sustoti
apsvei||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) sveikinti
atbild||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) atsakyti
atbrīvo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) išlaisvinti, išvaduoti
atce||lt (~ļu, ~l, ~ļ; atcēla; ~ls) atšaukti, panaikinti
atcer||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) atsiminti, prisiminti
atkāp||ties (~jos, ~ies, ~jas; ~ās; ~sies) atsitraukti
atklā||t (~ju, ~j, ~j; ~ja; ~s) atidengti; atskleisti
atlas||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) atrinkti
atnes||t (~u, ~-, ~-; ~a; ~īs) atnešti
atpū||sties (~šos, ~ties, ~šas; ~tās; ~tīsies) ilsėtis, pailsėti
atra||st (atrodu, atrod, atrod; ~da; ~dīs) atrasti
atra||sties (atrodos, atrodies, atrodas; ~dās; ~dīsies) būti (*kur nors*)
atrieb||t (~ju, ~-, ~j; ~ba; ~bs) atkeršyti
atsau||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies) atsiliepti
atspoguļo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) atspindėti
attei||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies) atsisakyti
atvaino||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) atsiprašyti
audzē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) auginti
audzin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) auklėti
aug||t (~u, audz, ~-; ~a; ~s) augti
au||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) austi

B

baid||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) bijoti
balso||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) balsuoti
baro||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) maitinti; šerti
bār||t (baru, bar, bar; ~a; ~s) barti
bēg||t (~u, bēdz, ~-; ~a; ~s) bėgti

bei||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) baigti
bei||gties (~dzas; ~dzās; ~gsies) baigtis
bī||ties (~stos, ~sties, ~stas; bijās; ~sies) bijoti
bojā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gadinti
brau||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) važiuoti, vykti
brīdin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) perspėti
brie||st (~stu, ~sti, ~st; ~da; ~dīs) bręsti, nokti, sirpti
brikšķin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) traškinėti
brīn||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) stebėtis
bri||st (brienu, brien, brien; ~da; ~dīs) bristi
bruņo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) ginkluoti
bū||t (esmu, esi, ir; bija; ~s) būti
būvē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) statyti (*pastatą*)

C

cel||t (ceļu, ~-, ceļ; cēla; ~s) **1.** kelti; **2.** statyti (*pastatą*)
cel||ties (ceļos, ~ies, ceļas; cēlās; ~sies) keltis
ceļo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) keliauti
cen||sties (~šos, ~ties, ~šas; ~tās; ~tīsies) stengtis
cep||t (~u, ~-, ~-; ~a; ~s) kepti
cien||īt (~u/~īju, ~i/~ī, ~a/~ī; ~īja; ~īs) gerbti; vertinti
cie||st (~šu, ~t, ~š; ~ta; ~tīs) kęsti
cildin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) garbinti, šlovinti
cir||st (cērtu, cērt, cērt; ~ta; ~tīs) kirsti

D

dabū||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gauti
darbo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) darbuotis, veikti
darin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) gaminti, dirbdinti
dar||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) daryti, atlikti
daudzin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) dažnai minėti; šlovinti
dauz||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) daužyti
dāvin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) dovanoti (*dovaną*)
deldē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) nudėvėti
dibin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) steigti, kurti
docē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) dėstyti (*kursą*)
domā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) galvoti; manyti
do||t (~du, ~d, ~d; deva; ~s) duoti
do||ties (~dos, ~dies, ~das; devās; ~sies) duotis, leistis (*pvz. į kelionę*)
drā||zt (~žu, ~z, ~ž; ~za; ~zīs) drožti
draud||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) **1.** grasinti; **2.** gręsti
draudzē||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) draugauti
drukā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja, ~s) spausdinti
drup||ēt (~-; ~ēja; ~ēs) trupėti; irti
dun||ēt (~-, ~ēja; ~ēs) dundėti, griausti
dur||t (~u, ~-, ~-; dūra; ~s) durti, besti
dusmo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās, ~sies) pykti, širsti
dze||lt (~ļu, ~l, ~ļ; dzēla; ~s) gelti
dzemdē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gimdyti
dzer||t (~u, ~-, ~-; dzēra; ~s) gerti
dzē||st (~šu, ~s, ~š; ~sa; ~sīs) **1.** gesinti; **2.** trinti (*trintuku*)
dzied||āt (~u, ~i, ~-; ~āja; ~ās) dainuoti; giedoti
dzim||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) gimti
dzird||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) girdėti
dzīvo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gyventi; gyvuoti

E

elpo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) kvėpuoti
ē||st (~du, ~d, ~d; ~da; ~dīs) valgyti; ėsti

F

frizē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) šukuoti *(daryti šukuoseną)*

G

gaid||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) laukti
gan||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) ganyti
gāz||t (gāžu, ~-, gāž; ~a; ~īs) versti, griauti
glabā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) saugoti, laikyti
glabā||ties (~jas; ~jās; ~sies) būti saugomam, laikomam
glāb||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) gelbėti
glāb||ties (~jos, ~ies, ~jas; ~ās; ~sies) gelbėtis
glāst||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) glostyti, glamonėti
glezno||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) tapyti, piešti
grau||zt (~žu, ~z, ~ž; ~za; ~zīs) graužti
gribē||t (~u, ~i, ~-; ~ja; ~s) norėti
grie||zt (~žu, ~z, ~ž; ~za; ~zīs) **1.** pjauti (*peiliu*); kirpti; **2.** sukti
grū||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) stumti
gu||lēt (~ļu, ~li, ~ļ; ~lēja; ~lēs) **1.** gulėti; **2.** miegoti
gul||ties (~stos/guļos, ~sties/~ies, ~stas/guļas; ~ās/gūlās; ~sies) gultis

Ģ

ģērb||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) rengti, vilkti

I

iecer||ėt (~u, ~i, ~-; ~ėja; ~ės) **1.** sumanyti; **2.** nusižiūrėti, išsirinkti (*pvz. nuotaką*)
iekārto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) įrengti, įtaisyti
iemīl||ėties (~os, ~ies, ~as; ~ėjās; ~ėsies) įsimylėti
ieņem||t (~u, ~-, ~-; ieņēma; ~s) užimti
iepatik||ties (iepatīkas; ~ās; ~sies) patikti, pamėgti
iepazī||ties (~stos, ~sties, ~stas; iepazinās; ~sies) susipažinti
ieplīs||t (~t; ~sa; ~īs) įplyšti; įtrūkti, įskilti
ierobežo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) apriboti, suvaržyti
iestā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) **1.** (į)stoti; **2.** prasidėti
ie||t (eju, ej, ~t; gāja; ~s) eiti
interesē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) dominti
izbei||gties (~dzas; ~dzās; ~gsies) pasibaigti, liautis
izdzīvo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) išgyventi
izglāb||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) išgelbėti
izmis||t (~tu, ~ti, ~t; ~a; ~īs) kristi į nevilтį
iznīcin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) sunaikinti
izplat||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~tīs) išplatinti
izrēķin||āties (~os, ~ies, ~ās; ~jās; ~sies) susidoroti (*smurtu*)
izskat||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) atrodyti
izvieto||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) įsitaisyti, įsikurti
izziņo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) paskelbti, pranešti

J

jā||t (~ju, ~j, ~j; ~ja; ~s) joti
jautā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) klausti
ju||st (jūtu, jūti, jūt; ~tu; ~tīs) justi, jausti

K

kal||t (kaļu, ~-, kaļ; ~a; ~s) kalti
kāp||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) lipti, kopti
karto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) kartoti
kārto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) **1.** tvarkyti; **2.** laikyti (*egzaminą, įskaitą*)
kau||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) kaukti, staugti
kavē||ti (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gaišinti
kavē||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) vėluoti, gaišti, užtrukti
klā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) **1.** klotis; **2.** *tik 3 asm.* sektis
klaus||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) klausyti
klie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) šaukti, rėkti
klī||st (~stu, ~sti, ~st; ~da; ~dīs) klaidžioti, bastytis
klusē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) tylėti
kļūd||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) klysti
kļū||t (~stu, ~sti, ~st; kļuva; ~s) tapti
ko||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) kąsti
krāp||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) sukčiauti, apgaudinėti
krāso||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) dažyti
krā||t (~ju, ~j, ~j; ~ja; ~s) krauti, kaupti
kri||st (krītu, krīti, krīt; ~ta; ~tīs) kristi
kust||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) judėti

Ķ

ķer||t (~u, ~-, ~-; ķēra; ~s) griebti, čiupti
ķer||ties (~os, ~ies, ~as; ķērās; ~sies) griebtis

L

labo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) taisyti
lai||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) leisti
las||īt[a] (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) rinkti
las||īt[b] (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) skaityti
lau||zt (~žu, ~z, ~ž; ~za, ~zīs) laužti
lē||kt (lecu, lec, lec; ~ca; ~ks) **1.** šokti (*į aukštį, tolį*); **2.** *tik 3 asm.* tekėti (*apie saulę*)
lem||t (~ju, ~-, ~j; lēma; ~s) lemti; spręsti
lido||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) skristi
liecin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) liudyti
lie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) drausti, neleisti
lie||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) lenkti
liel||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) girti, šlovinti
liel||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) girtis
lie||t (leju, lej, lej; lēja; ~s) lieti, pilti; laistyti
lieto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) naudoti, vartoti
līg||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) lygti, derėti; samdyti
lik||t[a] (lieku, liec, liek; ~a; ~s) dėti
lik||t[b] (lieku, liec, liek; ~a; ~s) liepti
lik||ties[a] (liekos, liecies, liekas; ~ās; ~sies) **1.** dėtis, apsimesti; **2.** imtis (*ko nors*); **3.** mestis, pulti
lik||ties[b] (liekas; ~ās; ~sies) atrodyti
lī||st (lienu, lien, lien; ~da; ~dīs) lįsti
lī||t (~st; lija; ~s) lyti
locī||t (loku, loki, loka; ~ja; ~s) **1.** lankstyti; **2.** raityti (*apie balsą*); **3.** linksniuoti, kaityti
lū||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) prašyti

lū||gties (~dzos, ~dzies, ~dzas; ~dzās; ~gsies) melsti(s), maldauti

M

mā||cēt (~ku, ~ki, ~k; ~cēja; ~cēs) mokėti (*ką daryti*)
māc||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) mokyti
māc||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) mokytis
main||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) keisti, mainyti
maksā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) **1.** mokėti (*pvz. pinigus*); **2.** kainuoti
mal||t (maļu, ~-, maļ; ~a; ~s) malti
mazgā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) plauti, mazgoti
mazgā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) praustis, mazgotis; maudytis (*pvz. vonioje, po dušu*)
medī||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) medžioti
mēd||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) mėgdžioti, erzinti
meklē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) ieškoti
me||st (~tu, ~t, ~t; ~ta; ~tīs) mesti
mig||t (miegu, miedz, mieg; ~a; ~s) migti
mīl||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) mylėti
mīl||ēties (~os/~ējos, ~ies/~ējies, ~as/~ējas; ~ējās; ~ēsies) mylėtis
mir||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) mirti
mocī||t (moku, moki, moka; ~ja; ~s) kankinti

N

nāk||t (~u, nāc, ~-; nāca; ~s) eiti artyn
nes||t (~u, ~-, ~-; ~a; ~īs) nešti
nī||st (~stu, ~sti, ~st; ~da; ~dīs) nekęsti
nicin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) niekinti
nīcin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) naikinti
nodo||t (~du, ~d, ~d; nodeva; ~s) **1.** perduoti, atiduoti; **2.** išduoti
nogalin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) nužudyti
nogur||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) pavargti
noķer||t (~u, ~-, ~-; noķēra; ~s) pagauti
nolik||t (nolieku, noliec, noliek; ~a; ~s) **1.** padėti, pastatyti; **2.** paskirti (*pvz. laiką*)
norēķin||āties (~os, ~ies, ~ās; ~jās; ~sies) atsiskaityti
nospēlē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) **1.** sužaisti; **2.** pagroti, sugroti
nožēlo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) apgailestauti

Ņ

ņaud||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) kniaukti
ņem||t (~u, ~-, ~-; ņēma; ~s) imti
ņurrā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) murkti

P

pacel||t (paceļu, ~-, paceļ; pacēla; ~s) pakelti
padomā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) pagalvoti
pajautā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) paklausti
palik||t^{a} (palieku, paliec, paliek; ~a; ~s) **1.** pasilikti; **2.** dėtis; **3.** tapti
palik||t^{b} (palieku, paliec, paliek; ~a; ~s) padėti (*ką po kuo*), pakišti
parād||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) parodyti
pārdo||t (~du, ~d, ~d; pārdeva; ~s) parduoti
pārliecin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) įtikinti; įtikinėti
pārme||st (~tu, ~t, ~t; ~ta; ~tīs) priekaištauti
pārvēr||st (~šu, ~t, ~š; ~ta; ~tīs) paversti
pasoļo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) paėjėti
pastaigā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) pavaikščioti
pastaigā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) pasivaikščioti
pasūt||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) užsakyti
patei||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) pasakyti
patei||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies) (pa)dėkoti
pavēl||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) liepti, įsakyti
paziņo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) pranešti
pazī||t (~stu, ~sti, ~st; pazina; ~s) pažinti
peld||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) plaukti
peld||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) maudytis (*pvz. baseine, upėje, jūroje*)
pēt||īt (~u/~īju, ~i/~ī, ~a/~ī; ~īja; ~īs) tyrinėti
piedal||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) dalyvauti
piedāvā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) (pa)siūlyti
piedo||t (~du, ~d, ~d; piedeva; ~s) atleisti, dovanoti
piedzer||ties (~os, ~ies, ~as; piedzērās; ~sies) pasigerti
piekrāp||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) apgauti
piekri||st (piekrītu, piekrīti, piekrīt; ~ta; ~tīs) sutikti, pritarti
piepras||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) pareikalauti
pierād||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) įrodyti
pirk||t (pērku, pērc, pērk; ~a; ~s) pirkti
pī||t (pinu, pin, pin; pina; ~s) pinti
plē||st (~šu, ~s, ~š; ~sa; ~sīs) plėšti
pļāpā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) plepėti
pļau||t (~ju, ~j, ~j; pļāva; ~s) pjauti (*pvz. šieną*)
pra||st (protu, proti, prot; ~ta; ~tīs) mokėti (*ką daryti*), sugebėti
prec||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) vesti *(apie jaunikį)*

prec||ėties (~os, ~ies, ~as; ~ėjās; ~ėsies) tuoktis; tekėti (*apie moterį*)
priecā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) džiaugtis
pulcė||ties *pl.* (~jamies, ~jaties, ~jas; ~jās; ~sies) rinktis, burtis
pū||st (~šu, ~t, ~š; ~ta; ~tīs) pūsti

R

ra||st (rodu, rodi, rod; ~da; ~dīs) rasti
rad||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) kurti
rād||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) rodyti
rakņā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) kapstytis, knistis
rakst||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) rašyti
rak||t (roku, roc, rok; ~a; ~s) kasti
rau||dzīt (~gu, ~gi, ~ga; ~dzīja; ~dzīs) žvelgti, žiūrėti; žvalgytis
raud||āt (~u, ~i, ~-; ~āja; ~ās) verkti
ražo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gaminti
realizē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) realizuoti
redz||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) matyti, regėti
rēķin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) skaičiuoti
rēķin||āties (~os, ~ies, ~ās; ~ājās; ~āsies) skaitytis, paisyti
rim||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) rimti
rī||t (riju, rij, rij; rija; ~s) ryti
rotaļā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) žaisti (*apie vaikus*)
rotā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) puošti, dabinti
runā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) kalbėti, šnekėti
runā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) kalbėtis, šnekėtis

S

sacī||t (saku, saki, saka; ~ja; ~s) sakyti
sačukst||ėties (~os, ~ies, ~as; ~ėjās; ~ėsies) susišnibždėti
saju||st (sajūtu, sajūti, sajūt; ~ta; ~tīs) pajusti, pajausti
sāk||t (~u, sāc, ~-; ~a; ~s) pradėti
sāk||ties (~as; ~ās; ~sies) prasidėti
sakārto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) sutvarkyti
salik||t (salieku, saliec, saliek; ~a; ~s) **1.** sudėti; **2.** surinkti (*pvz. tekstą*)
sal||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) šalti
saņem||t (~u, ~-, ~-; saņēma; ~s) **1.** suimti, paimti; **2.** gauti (*pvz. laišką*)
sāp||ēt (~-; ~ēja; ~ēs) skaudėti, sopėti
sapī||t (sapinu, sapin, sapin; sapina; ~s) supinti
sapra||st (saprotu, saproti, saprot; ~ta; ~tīs) suprasti
sarakst||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) susirašyti, susirašinėti
sarg||āt (~u/~āju, ~i/~ā, ~a/~ā; ~āja; ~ās) saugoti
sarg||āties (~os/~ājos, ~ies/~ājies, ~ās/~ājas; ~ājās; ~āsies) saugotis
sark||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) rausti, raudonuoti
satik||t (satieku, satiec, satiek; ~a; ~s) **1.** sutikti, susitikti; **2.** sugyventi, sutarti
sau||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) vadinti
sau||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies) vadintis
sazin||āties (~os, ~ies, ~ās; ~ājās; ~āsies) bendrauti, kontaktuoti, turėti ryšį
sēd||ēt (sēžu, ~i, sēž; ~ēja; ~ēs) sėdėti
se||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) dengti
sie||t (~nu, ~n, ~n; sēja; ~s) rišti; sieti
sil||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) šilti
si||st (~tu, ~t, ~t; ~ta; ~tīs) mušti; trenkti
skait||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) skaičiuoti
skar||t (~u, ~-, ~-; skāra; ~s) liesti
skat||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) žiūrėti
skrie||t (skrienu / skreju, skrien / skrej, skrien / skrej; skrēja; ~s) lėkti, bėgti
skum||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) liūdėti
skūpst||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) bučiuoti
slavē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) šlovinti
slē||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) **1.** uždaryti; užrakinti; **2.** sudaryti (*pvz. sutartį*)
slēp||t (~ju, ~-, ~j; ~u; ~s) slėpti
slido||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) čiuožinėti
slīk||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) skęsti
slimo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) sirgti
sludin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) skelbti
smēķē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) rūkyti
smie||t (smeju, smej, smej; smēja; ~s) pajuokti
smie||ties (smejos, smejies, smejas; smējās; ~sies) juoktis
snau||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) snausti
snie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) tiesti, duoti
snig||t (snieg; ~a; ~s) snigti
sol||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) žadėti
soļo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) žingsniuoti
spēlē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) **1.** žaisti; lošti; **2.** groti
spie||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) spausti

spīd||ēt (~u, ~i, ~-; ~ėja; ~ės) šviesti; spindėti
sprie||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) spręsti
stāst||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) pasakoti
stā||t (~ju, ~j, ~j; ~ja; ~s) stoti
stā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) stotis
stāv||ēt (~u, ~i, ~-; ~ėja; ~ės) stovėti
stei||gties (~dzos, ~dzies, ~dzas; ~dzās; ~gsies) skubėti
stiep||ties (~jos, ~ies, ~jas; ~ās; ~sies) driektis, tęstis
strādā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) dirbti
strēb||t (strebju, streb, strebj; ~a; ~s) srėbti
strīd||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) ginčytis; bartis
stum||t (~ju, ~-, ~j; stūma; ~s) stumti, grūsti
sūdz||ēties (~os, ~ies, ~ās; ~ējās; ~ēsies) skųstis
sū||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) siurbti
sūt||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) siųsti
svārst||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) svyruoti, švytuoti
svie||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) sviesti, mesti

Š

šaub||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) abejoti
šau||t (~ju, ~j, ~j; šāva; ~s) šauti
šķie||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) **1.** taškyti; **2.** eikvoti
šķi||st (šķietu, šķiet, šķiet; ~ta; ~tīs) atrodyti
šķīstī||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) skaistinti; apvalyti
šūpo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) suptis
šū||t (šuju, šuj, šuj; šuva; ~s) siūti

T

tap||t (topu, topi, top; ~a; ~s) tapti
tec||ēt (teku, ~i, tek; ~ėja; ~ės) tekėti, bėgti
tei||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) sakyti, tarti
tic||ēt (~u, ~i, ~-; ~ėja; ~ės) tikėti
tiek||ties (tiecos, tiecies, tiecas; tiecās; ~sies) siekti, trokšti (*ko nors*)
tik||t[a] (tieku, tiec, tiek; ~a; ~s) **1.** parvykti, nusigauti; **2.** tapti, pasidaryti; **3.** galėti, pajėgti
tik||t[b] (tīku, tīc, tīk; ~a; ~s) patikti
tik||ties (tiekos, tiecies, tiekas; ~ās; ~sies) susitikti
tirgo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) prekiauti
tīr||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) valyti
trie||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) trenkti, smogti
tulko||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) versti (*iš kalbos į kalbą*)
tur||ēt (~u, ~i, ~-; ~ėja; ~ės) laikyti
turpin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) tęsti
tuvo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) artėti

U

urb||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) gręžti (*skylę*)
uzdāvin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) padovanoti
uzlabo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) pagerėti, pasitaisyti
uzņem||t (~u, ~-, ~-; uzņēma; ~s) **1.** priimti; **2.** nutraukti, nufotografuoti; **3.** pradėti
uzņem||ties (~os, ~ies, ~as; uzņēmās; ~sies) užsiimti (*kuo nors*)
uzrakst||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) parašyti; užrašyti
uzrau||dzīt (~gu, ~gi, ~ga; ~dzīja; ~dzīs) prižiūrėti
uzskat||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) **1.** manyti, turėti nuomonę; **2.** laikyti ką nors kuo nors
uzsmēķē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) užsirūkyti
uztic||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) pasitikėti
uztrau||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies) jaudintis
uztver||t (~u, ~-, ~-; uztvēra; ~s) pagauti; imti (*pvz. radijo bangas*)
uzvar||ēt (~u, ~i, ~-; ~ėja; ~ės) nugalėti, įveikti
uzve||st (~du, ~d, ~d; ~da; ~dīs) užvesti; užvežti
uzzīmē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) nupiešti, nubraižyti

V

vad||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) **1.** vadovauti; **2.** vairuoti; **3.** leisti (*pvz., laiką*); **4.** lydėti
vair||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) vengti
vairo||t (~ju, ~-, ~-; ~jās; ~sies) dauginti
vajadz||ēt (vajag; ~ėja; ~ės) reikėti
vald||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) valdyti
var||ēt (~u, ~i, ~-; ~ėja; ~ės) galėti
vār||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) virti
vārdzin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) var-ginti
veido||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) sudaryti, formuoti
vēlē||t[a] (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) rinkti (*balsuojant*)
vēl||ēt[b] (~u, ~i, ~-; ~ėja; ~ės) linkėti
vēl||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) pageidauti, norėti, trokšti
vēro||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) stebėti
veseļo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) sveikti
ve||st (~du, ~d, ~d; ~da; ~dīs) vesti; vežti

vēst||īt (~īju/~u, ~ī/~i, ~ī/~a; ~īja; ~īs) skelbti, pranešti
vilk||t (velku, velc, velk; ~a; ~s) traukti
vinnē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) laimėti
vizin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) vežioti

Z

zāģē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) pjauti (*pjūklu*)
zaudē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) **1.** netekti, prarasti; **2.** pralaimėti
zīd||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) žindyti
zied||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) žydėti
zīmē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) piešti
zu||st (zūdu, zūdi, zūd; ~da; ~dīs) dingti, nykti
zvan||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) skambinti
zvēr||ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) prisiekti
zvērin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) (pri)saikdinti
zvie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) žvengti

Ž

žāvā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) žiovauti
žāvē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) džiovinti
žēlo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gailėti
žēlo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) skųstis, guostis
žņau||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) smaugti
žū||t (~st; žuva; ~s) džiūti

LITERATŪRA

Auziņa I. Raksturīgākās kļūdas latviešu valodā. – Rīgā, 200? (*Leidimo metai nenurodyti.*)

Barons Kr., Wissendorffs H. Latwju dainas. 1.-6. sehj. – Jelgawâ-Petrogradâ, 1894.-1915.

Bihbele, tas irr: Deewa swehtie wahrdi /.../. – Jelgawâ, 1877.

Balkevičius J., Baluodė L., Buojatė A., Subatniekas V. Lietuvių-latvių kalbų žodynas / Red. *A. Sarkanis.* – Ryga, 1995.

Butkienė V. Latvių kalbos leksikos minimumas. Kaunas, 1998.

Butkus A. Latviai. – Kaunas, 1995.

Butkus A. Lietuvių-latvių kalbų vadovas. – Kaunas, 2002.

Cybuļs J., Ločmeļs J. Īdzer veina, lai dzeive ira feina! – Reigā, 1999.

Cybuļs J., Leikuma L. Vasals! Latgaliešu valodas mācība. – Rīgā, 2003.

Evangelia toto anno 1753. Pirmā latgaliešu grāmata. – Rīgā, 2004.

Kabelka J. Latvių kalba. – Vilnius, 1987.

Kalme V., Smiltniece G. Latviešu literārās valodas vārddarināšana un morfoloģija. Lokāmās vārdšķiras. – Liepajā, 2001.

Katoliska luhgschanu un dzeesmu grahmata. – Jelgavâ, 1898.

Latkovskis L. Volūdas kūpšona. – Grām. Latgaliešu literatūra. – Rīgā, 1995.

Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca / Red. *L. Ceplītis.* – Rīgā, 1981.

Latviešu valodas vārdnīca / Red. *D. Guļevska.* – Rīgā, 1987.

Latviešu valodas vārdnīca / Red. *D. Guļevska et al.* – Rīgā, 2006.

Latvių-lietuvių kalbų žodynas / Red. *A. Butkus.* – Kaunas, 2003.

LTdz – Latviešu tautasdziesmas. – Rīgā, 1979-1984. 1.-5. sēj. (*Skaitmuo rodo dainos numerį.*)

Luther M. Enchiridion. Der kleine Catechismus. – Königsberg, 1587. (http://www.ailab.lv/16gs/Ench1586.htm)

Mancelius G. Lettisch Vademecum. – Riga, 1631. (http://www.ailab.lv/17gs/VM/katis.htm)

Mežale B. Apdzīduošona kuozuos vai patīsa grāku atlaisšona. – Rīgā, 199(?). (*Leidimo metai nenurodyti.*)

Mllvg I – Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. 1. daļa. – Rīgā, 1959.

Neisdewusees atreebiba. – Grām. Old Wawerli, slawenais Amerikas medneeks un trapers. 83. burtn. – Rigâ, 1923.-1925.

Paegle Dz., Kušķis J. Kā latvietis runā..: Praktiski ieteikumi valodas kultūrā. Rīgā, 1994.

Paegle Dz. Latviešu literārās valodas morfoloģija. 1. daļa. – Rīgā, 2003.

Sēlis R. Leišmalē: 1905. gada tēlojums. – Rīgā, 1927.

Soida E., Kļaviņa S. Latviešu valodas inversā vārdnīca. – Rīgā, 2000.

Stafecka A. Par mums (myusim) i myusu volūdu. – Grām. *Cybuļs J., Leikuma L.* Latgalīšu ābece (lementars). 1. daļa. – Lielvārdē, 1992.
Stafecka A. "Evangelia toto anno.." (1753) ir latgalių raštų kalbos raida. – Grām. Evangelia toto anno 1753. Pirmā latgaliešu grāmata. – Rīgā, 2004. 285.-315. lpp.
Stenders G. F. Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas:1796. gada izdevuma teksts ar komentāriem. – Rīgā, 1988.

INTERNETO SVETAINĖS

Lietuvos ir Latvijos forumas **http://www.lt-lv-forum.org/**
*Latvių-lietuvių ir lietuvių-latvių kalbų žodynai** **http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?g=2&r=10621063&q=**
*Apie latvių kalbą** **http://lt.wikipedia.org/wiki/Latvi%C5%B3_kalba**
*Apie Latviją** **http://lt.wikipedia.org/wiki/Latvija**
Latvijos DELFI **http://www.delfi.lv/**
Rygos savivaldybė **http://www.riga.lv/LV/Channels/**
*Latvių kalbos mokymasis** **http://latvija.meka.lt/** **http://www.ailab.lv/lvavp/galva_files/LVAVP/default1.htm**
*Latvijos radijas** **http://www.radio.org.lv/Lapas/LV_Tiesraide.htm**
*Latvijos žinių TV** **http://www.tv24.lv/tv24big.php**

* Galima patekti taip pat iš Lietuvos ir Latvijos forumo svetainės

Butkus A.

Bu403 Latvių kalba: gramatika ir pratimai. – Kaunas: Aesti, 2007. 143 p.: iliustr.
Bibliogr.: p. 142–143. Antrasis leidimas.
ISBN 978-9986-884-24-8

Knygoje pateikiami latvių kalbos fonetikos, morfologijos ir žodžių darybos pratimai, supažindinama su dabartine, senąja ir latgalietiškąja rašyba bei tos rašybos pavyzdžiais. Be pratimų, skaitytojas ras ir latvių kalbos gramatikos pradmenis, išdėstytus atitinkamuose skyriuose, taip pat dažnesnių veiksmažodžių žodynėlį su nurodytomis jų formomis.

Knyga skirta studijuojantiems ar dėstantiems latvių kalbą.

UDK 808.83(075.8)

Alvydas Butkus
LATVIŲ KALBA
Gramatika ir pratimai

Redaktorė Violeta Butkienė
Dailininkė Daiva Šulgaitė

A. Butkaus leidykla „Aesti“
a.butkus@hmf.vdu.lt